

Broj: 267-1-I/21

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ

OMBUDSMANA ZA DJECU za 2020. godinu

Banja Luka, mart 2021.

Sadržaj:

I	UVOD	4
II	OPŠTA OCJENA STANJA PRAVA DJECE.....	5
	Prijedlozi za opšte unaprijeđenje postojećeg sistema zaštite djece	9
III	POSTUPANJE OMBUDSMANA ZA DJECU.....	12
A)	POSTUPANJE PO PRIJAVAMA /ŽALBAMA.....	14
	Podnositac prijave.....	14
	Povreda prava djeteta.....	15
	Lična prava	15
	Broj djece	16
	Uzrast djece.....	16
	Način prijema prijave/žalbe	18
	Faza rješavanja po prijavama/žalbama	19
B)	POSTUPANJE PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI	20
	POSEBNI IZVJEŠTAJI.....	20
	PREPORUKE.....	20
IV	PREGLED PRAVA PREMA OBLASTIMA.....	22
A)	LIČNA PRAVA DJETETA	22
	Pravo djeteta na život u porodici i na održavanje ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim ne živi	22
	Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi i bliskim srodnicima	22
	Pravo djeteta na izdržavanje.....	26
	Izvršenje odluka nadležnih organa	27
	Prava djece i samohrani roditelj i višečlane porodice.....	28
B)	DJECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA	30
	Usvojenje	32
	Hraniteljstvo	32
	Pravo djece bez roditeljskog staranja na institucionalni smještaj	32
C)	PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA.....	36
	Nasilje ne prestaje sa pandemijom.....	36
	Mišljenje i stavovi djece o nasilju	39
	Nasilje u porodici	40

Vršnjačko nasilje	42
Nasilje upotrebom savremenih sredstava informacionih tehnologija (elektronsko nasilje) ..	43
Pravo na privatnost.....	44
Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja.....	45
Zabranu fizičkog kažnjavanja djece	47
D) PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU	48
Zdravstvena zaštita.....	48
Pandemija i mentalno zdravlje kod djece	49
Pravo djeteta na pratnju roditelja/staratelja prilikom bolničkog liječenja	50
Zdravstvena zaštita djece sa smetnjama u razvoju	52
Pravo djeteta na obrazovanje o preventivnoj zdravstvenoj zaštiti.....	53
Zaštita djece od bolesti ovisnosti.....	54
Vakcinacija djece	55
E) DJECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU	56
F) PRAVO NA OBRAZOVANJE	61
Predškolsko obrazovanje i vaspitanje.....	61
Osnovno i srednje obrazovanje i vaspitanje	62
G) PRAVO NA IGRU I SLOBODNO VRIJEME	67
H) SOCIJALNO – EKONOMSKA PRAVA DJECE.....	69
Pravo djece na zaštitu od ekonomske eksploatacije	70
V SARADNJA SA DJECOM	72
VI SARADNJA SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA.....	76
VII SARADNJA SA INSTITUCIJAMA	77
VIII ODNOSI SA JAVNOŠĆU.....	79
IX OSTALE AKTIVNOSTI	81
MEĐUNARODNI DOGAĐAJI	81
PO POZIVU ORGANIZATORA	81
DOGAĐAJI U ORGANIZACIJI OMBUDSMANA ZA DJECU	82
X IZVRŠENJE BUDŽETA ZA 2020. GODINU.....	83
XI PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2021. GODINU	86

I UVOD

Poštovani,

na osnovu Zakona o ombudsmanu za djecu podnosim Godišnji izvještaj o radu institucije Ombudsmana za djecu za 2020. godinu.

Izvještaj predstavlja aktivnosti i troškove Ombudsmana za djecu tokom 2020. godine, te sadrži podatke o povredama prava djece u Republici Srpskoj na koje je ukazano podnesenim prijavama/žalbama ili na osnovu otvorenih predmeta po službenoj dužnosti. Takođe, izvještaj sadrži i analizu uzroka i posljedica konstatovanih povreda, uočava nedostatke i predlaže mјere za unaprijeđenje postojećeg sistema zaštite prava djece u Republici Srpskoj.

Izvještajem se naglašava potreba za stalnom i kontinuiranom saradnjom svih subjekata zaštite u cilju boljeg razumijevanja i adekvatnog reagovanja na potrebe djeteta u svim fazama njegovog odrastanja, kao i dosljedna primjena osnovnih principa i zahtjeva UN Konvencije o pravima djeteta.

Ombudsman za djecu
Dragica Radović, dipl.pravnik

II OPŠTA OCJENA STANJA PRAVA DJECE

Svjetska zdravstvena organizacija proglašila je 11. marta. 2020. godine pandemiju korona virusa COVID 19 uz poziv državama da postignu ravnotežu između zaštite zdravlja, minimiziranja ekonomskih i društvenih poremećaja i zaštite ljudskih prava.

U takvoj situaciji, sve države su se suočile sa vanrednom situacijom i ogromnim izazovom, prije svega kako spriječiti širenje virusa i zaštiti živote i zdravlje stanovništva.

Pred dodatnim izazovom u izvještajnom periodu bile su i sve institucije i organizacije koje rade sa djecom. U vanrednim okolnostima država nije oslobođena obaveze da preduzme sve potrebne mjere i osigura ostvarivanje prava djece, pitanje je kako zaštiti prava djeteta u uslovima ograničenja usmjerenih na sprečavanje širenja virusa.

Nažalost, cijelu izvještajnu godinu obilježila je zdravstvena kriza, koja je, između ostalog, zahtijevala prilagođavanje novim uslovima i novu organizaciju rada. Postupajući u skladu sa preporukama nadležnih službi, Ombudsman za djecu je svoje djelovanje prilagodio vanrednim uslovima, novom organizacijom zaposlenih kako bi se spriječilo da virus onemogući rad Ombudsmana za djecu, te uspostavljanjem mobilne telefonske linije za kontakt sa građanima, koju su građani mogli koristiti pored postojećih telefonskih linija, faxa i mail adrese.

U vanrednim okolnostima i sve druge službe, institucije i organizacije koje rade sa djecom morale su svoju organizaciju i djelovanje uskladiti sa ograničenjima utvrđenim radi spriječavanja širenja virusa.

Poseban izazov, u vanrednim okolnostima bio je pred sistemom obrazovanja. Vrlo je važno da su nadležni organi brzo djelovali i uspostavili sistem učenja na daljinu, čime je spriječeno da dođe do prekida u izvođenju nastavnog procesa. Međutim pitanje je, da li je sistem učenja na daljinu bio omogućen za svu djecu, da li im je bio dostupan, zbog nedostatka informatičke opreme, interneta, struje. Posebno je pitanje podrške djeci sa različitim smetnjama u razvoju u organizovanoj nastavi na daljinu.

I centri/službe za socijalni rad morale su svoju organizaciju i rad prilagoditi novonastalim okolnostima, što je dovelo do situacija da su započeti postupci odloženi, pristup uslugama je ograničen, a odlučivanje po podnesenim zahtjevima za ostvarivanje prava djece po različitim osnovama u jednom broju slučajeva prolongirano. Vanredne okolnosti spriječile su i njihov rad na terenu i adekvatnu procjenu zbog činjenice da je individualni pristup onemogućen, posebno kada se radi o djeci sa smetnjama u razvoju.

Nažalost i različiti programi prevencije koji su realizovani u vaspitno-obrazovnim ustanovama, ali i drugim institucijama, su odloženi, kao što su odložena i sportska i druga takmičenja među

učenicima, treninzi su na „čekanju” izleti, ekskurzije, jednom rječu život se morao organizovati u potpuno novim, za djecu nepoznatim okolnostima.

U svim ovim okolnostima porodica je bila pod strašnim pritiskom i u stalnom strahu - kako sačuvati porodicu od zaraze, kako obezbijediti sredstva za život, kako u malom prostoru organizovati i školu na daljinu i posao od kuće. Strah od gubitka posla, strah od neizvjesnosti, gubitak članova porodice ili najbližih saradnika, značajno su doprinijeli drugačijem određivanju prioriteta i razumijevanju da je najvažnije sačuvati živote i zdravlje posebno najmlađih.

Pravo djeteta na zdravo odrastanje - zdravo u najširem smislu, zahtijeva da se u svim situacijama, pa i vanrednim, prepoznaju potrebe djeteta i da se na te potrebe, u najvećoj mogućoj mjeri odgovori.

Iako je broj žalbi u izvještajnom periodu značajno smanjen, jer su i roditelji i drugi subjekti zaštite svu pažnju usmjerili na spriječavanje širenja virusa i zaštitu zdravlja djece, što i jeste osnovni prioritet, najvećim brojem prijava ukazuje se na povrede prava djeteta u porodici po različitim osnovama, najčešće vezano za postupanja nadležnih u postupcima povjeravanja djeteta jednom od roditelja, uređenju viđanja djeteta i roditelja sa kojim ne živi i osiguranja prava djeteta na izdržavanje.

Svi problemi u **ostvarivanju prava djeteta na kontakte i druženje sa roditeljem** sa kojim ne živi, te pravo djeteta na izdržavanje, u vanrednim okolnostima dodatno su iskomplikovani. Roditelji su u strahu od zaraze postavljali pitanja da li kontakti treba da se održavaju onako kako je to rješenjem uređeno, u pojedinim slučajevima provođenje rješenja nije bilo moguće zbog novog školskog rasporeda, ali i radnog angažovanja roditelja, zbog zabrane kretanja između lokalnih zajednica i između država.

Iako godinama najveći broj prijava Ombudsmana za djecu ukazuje na povrede prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi, te prava djeteta na izdržavanje, u sistemu nisu napravljeni potrebni pomaci, a praksa pokazuje da nema efikasne zaštite prava djeteta u ovim postupcima. Propusti u radu nadležnih službi, nažalost, ponavljaju se godinama. Ombudsman za djecu je i u ranijim izvještajima **ukazivao na potrebu izmjena i dopuna Porodičnog zakona** iz više razloga, na šta i ovim Izvještajem ponovo ukazuje. Posebno je važno da sud, u postupku razvoda braka odluči i o uređenju viđanja, da se ovi postupci rješavaju po hitnom postupku i da se osigura izvršenje pravosnažnih presuda.

U zaštiti djece od različitih oblika nasilja u Republici Srpskoj, u zadnjih nekoliko godina učinjeni su značajni pomaci.

Vanredna situacija je potvrdila da nasilje ne prestaje sa pandemijom, već ga, nažalost, dodatno usložnjava. Osnovni je problem da su mogućnosti prijave nasilja smanjene, a istovremeno su ograničene mogućnosti pružanja odgovarajućih usluga, pomoći i podrške djetetu. Postojeći normativni okvir je dobra osnova za odgovor na potrebe djece i njihovo pravo na zaštitu od različitih oblika nasilja i adekvatnu reakciju nadležnih u svim slučajevima prijave ili saznanja o

nasilju nad djecom ili među djecom. Međutim, normativni okvir nije dovoljan, on zahtijeva edukovane i posvećene zaposlene, one koji razumiju potrebe djeteta i koji traže rješenja. Nažalost, praksa pokazuje da svi subjekti zaštite još uvijek nisu spremni reagovati u skladu sa svojim ovlaštenjima, a ako samo jedan od subjekata zaštite (vaspitno-obrazovna ustanova, zdravstvena ustanova, centri/službe za socijalni rad, policija) ne odgovori svojoj obavezi, posljedice po dijete mogu biti vrlo teške i dugoročne.

Dodatni problem je da su godišnji izvještaji o nasilju nad djecom koji su objavljeni u zadnje dvije godine, samo zbir podataka, bez analize i propitivanja kako je moguće da polovina lokalnih zajednica, prema podacima centara/službi za socijalni rad, nije imala evidentirane slučajeve nasilja nad djecom. Nažalost, izvještajem se ne ukazuje koje to mjere i aktivnosti treba preduzeti da bi se ublažile ili otklonile situacije do kojih se došlo ovim izvještajem. Izvještaji su ključni da bi se pratila pojava i problem, da se zna npr. da li je seksualno zlostavljanje djece u porastu ili nije, u kojim sredinama je posebno izraženo, u kom obliku, koje mjere su dale rezultate, a koje treba mijenjati, koje škole imaju odličnu praksu, a koje praksu koja nije u najboljem interesu djeteta, koji centri/službe su odgovorili svojoj zakonskoj obavezi, a koji nisu, koje zdravstvene ustanove nisu obavijestile nadležne službe o nasilju nad djecom i sl. Izvještaji o nasilju nad djecom istovremeno treba da budu i u funkciji prevencije. Nadležne službe i institucije moraju se učiniti odgovornijim za vođenje odgovarajućih evidencija, jer bez adekvatnih pokazatelja i njihovog praćenja, nije moguće pratiti pojavu i problem na pravi način, pa se postavlja pitanje kako onda i koje mjere predlagati za unaprijeđenje sistema.

I zloupotreba djece je nasilje nad djecom. Ombudsman za djecu je, svojom preporukom iz avgusta 2017. godine, predložio Centralnoj izbornoj komisiji preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djeteta na način da Izbornim zakonom, pored definisanih Pravila ponašanja, definiše zabranu upotrebe djece u političke svrhe, te utvrdi sankcije za postupanje suprotno utvrđenim pravilima. Ova preporuka je još uvijek na čekanju. Praksa pokazuje da zloupotreba djece i ako se prepozna kao nasilje nad djecom, to su samo one situacije koje su u vezi sa predizbornom kampanjom, a zloupotreba djece nažalost nije vezana samo za predizbornu kampanju. Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece utvrđuje da su subjekti zaštite dužni preduzeti tačno određene mjere i aktivnosti u svim slučajevima prijave ili saznanja o nasilju nad djecom, uključujući i zloupotrebu djece.

Pravo na zdravlje i zdravstvenu zaštitu kao osnovno ljudsko pravo garantovano je Ustavom Republike Srpske, a njegovo ostvarivanje uređeno je brojnim zakonima, ne samo u zdravstvenom sektoru.

Zdravstvena kriza uzrokovana COVID 19, koja je obilježila 2020. godinu posebno je bila izazov za zdravstveni sistem u cjelini, koji je uporedo sa borbom sa virusom morao osigurati i medicinsku pomoć i podršku i drugim pacijentima.

U tim okolnostima, zdravstvena zaštita djece sa rijetkim bolestima bila je dodatno teška, s obzirom da je pristup određenim lijekovima, koji su se mogli nabaviti samo u inostranstvu, bio ograničen.

Dodatni stres i za djecu i za roditelje bile su i situacije kada su bolnice odbile mogućnost da roditelj bude pratnja djetetu na bolničkom liječenju. Iako o tome nisu donesene posebne odluke, a važeći Pravilnik jasno definiše kada i pod kojim uslovima djeca imaju pravo na pratnju roditelja na bolničkom liječenju, pravo djeteta nije bilo obezbijeđeno u svim zdravstvenim ustanovama i za svu djecu pod istim uslovima.

Nažalost, djeca sa različitim smetnjama u razvoju su posebno pogodena krizom, prvo iz istih razloga kao i njihovi vršnjaci, i dodatno, jer su uskraćeni za podršku koju su imali prije pandemije kao što je asistent u nastavi, logoped i sl. Za razliku od brojnih drugih oblasti, gotovo sve opštine u Republici Srpskoj evidentirale su djecu sa **različitim smetnjama u razvoju**. Najveći broj djece kod kojih je izvršeno razvrstavanje su djeca sa višestrukim smetnjama. Praksa pokazuje da vrlo često izostaje rana dijagnostika, ali i da nedovoljan broj stručnjaka dostupnih djeci dovodi u pitanje ostvarivanje njihovih prava. Ova djeca ako nisu u mogućnosti imati podršku stručnjaka, npr. logopeda, u mjeri u kojoj im je, s obzirom na smetnju potrebno, njihove šanse za uključivanje u društvo su sve manje, njihove šanse za postizanje maksimalno mogućih potencijala su sve manje. Protok vremena u pružanju podrške za njih je dodatni problem i dodatno ih udaljava od mogućnosti za ravnopravno učešće u društvu - a to je osnovni zahtjev Konvencije.

Kada je u pitanju zaštita djece od bolesti zavisnosti, nažalost i dalje se konstatiše da ne postoje jasno definisani programi prevencije i edukacije u školama i da nema kontinuiranog djelovanja u vaspitno-obrazovnim ustanovama koje bi doprinijelo boljom zaštiti djece u ovoj oblasti.

Vodenje postupaka pred nadležnim organima, ustanovama i službama koje odlučuju o pravu i interesu djeteta, u izještajnom periodu značajno je redukovano uslijed mjera ograničenja, ali se tim postupcima i dalje dovodi u pitanje ostvarivanje prava djeteta. Prvo, ne poštuju se zakonom utvrđeni rokovi i pravila postupka, dijete vrlo često ne učestvuje u postupku iako se odlučuje o njegovim pravima i interesima; ili dijete nije zastupano od strane ovlaštenih lica (roditelja, staratelja...), obrazloženja pojedinih odluka su kontradiktorna sa dispozitivima ili odluke uopšte ne sadrže obrazloženje, ili odluka nije dostavljena roditeljima, starateljima djeteta, ili se odlukom ne obrazlaže šta je i zašto najbolje za dijete i na osnovu kojih elemenata je to utvrđeno. Neujednačen pristup nadležnih službi u rješavanju zahtjeva istog sadržaja je problem koji je prisutan, a takav pristup uvijek dovodi do povrede prava djece.

Izvršenje odluka nadležnih organa, ustanova i službi - Dodatno vrijeme koje se po raznim osnovama ostavlja za izvršenje pravosnažnih odluka, dovodi u pitanje ostvarivanje prava djeteta i ne rješava problem, već ga samo dodatno komplikuje. Nažalost, izvršenje pojedinih odluka u izještajnom periodu je prolongirano zbog epidemioloških mjera.

Iako je primjetan veći stepen osjetljivosti u načinu izvještavanja o djeci u odnosu na raniji period, i u izvještajnoj godini zabilježeni su slučajevi koji dovode u pitanje ostvarivanje prava djeteta na **zaštitu privatnosti**. Najčešće se radilo o slučajevima izvještavanja o djeci koja žive u teškim životnim uslovima, bolesnoj djeci ili djeci sa smetnjama u razvoju.

Vođenje odgovarajućih evidencija koje se odnose na sve faze dječijeg odrastanja, vrlo je važno u primjeni Konvencije. Nažalost, praksa i dalje pokazuje da prikupljeni podaci, ako se i vode, nisu sistematizovani u samoj ustanovi, nisu objedinjeni, što onemogućava bilo kakvu analizu i praćenje pojave. Posebno zabrinjava situacija da se ne poštuje ni zakonom utvrđena obaveza na vođenje određenih evidencija, a da izostaje reakcija odgovornih. Primjera radi, zakon obavezuje službe socijalne zaštite da vode evidenciju izdržavanih lica, a mi danas nemamo podatke o broju djece koja ne primaju alimentaciju uopšte, ili je primaju umanjenu ili jednom u dva ili tri mjeseca.

Prijedlozi za opšte unaprijeđenje postojećeg sistema zaštite djece

I ovim Izvještajem se ukazuje na potrebu sistemskih mjera i aktivnosti, posebno u onim resorima na koje se godinama ukazuje, a koji se, između ostalog, odnose na:

- **Donošenje dugoročnog strateškog dokumenta**, na koji Ombudsman za djecu godinama ukazuje, koji na osnovu identifikovanih problema u ostvarivanju prava djece u različitim oblastima, treba da definiše dugoročne politike radi unaprijeđenja položaja djece. Posebno je važno da dokument uključi sve subjekte zaštite, vladine institucije, nevladine organizacije, lokalne zajednice, medije i posebno stručnjake u različitim oblastima posvećenim ovoj problematici, te da dugoročne politike budu zasnovane na realnim potrebama, da definišu prioritete i dinamiku njihove realizacije. Vlada Republike Srbije je 2013. godine zadužila nadležna ministarstva za izradu i donošenje strateškog planskog dokumenta za unaprijeđenje položaja djece u Republici Srbiji. Nažalost, dosadašnje aktivnosti na donošenju ovog strateškog dokumenta još uvjek nisu dale rezultate.
- **Izmjene i dopune Porodičnog zakona**, na koje Ombudsman za djecu godinama ukazuje, a kojima će biti omogućeno ostvarivanje prava djece u skladu sa osnovnim zahtjevima i principima Konvencije, kojima bi se roditelji učinili odgovornijim za postupanja u interesu djece, ali i jačala odgovornost nadležnih službi za vođenje postupaka i donošenje odluka u najboljem interesu djeteta.
Praksa pokazuje da je neefikasnost centara/službi za socijalni rad u postupcima razvoda braka i ostvarivanja prava djeteta u tim situacijama, jednim dijelom posljedica nedorečenih zakonskih rješenja. Djeca rođena van braka moraju imati pod istim uslovima pravo na sudsku zaštitu kao i djeca rođena u braku - i zato su neophodne odgovarajuće izmjene Porodičnog zakona. O uređenju viđanja i regulisanju kontakta djeteta i roditelja sa kojim ne živi treba da odlučuje sud u postupku razvoda braka, a ne centar/služba za socijalni rad;

odredbe o usvojenju djece moraju se uskladiti sa zahtjevima i principima Konvencije i drugih međunarodnih dokumenata; zakonske odredbe moraju jasno zabraniti fizičko kažnjavanje djece; pravo djeteta na izdržavanje je dovedeno u pitanje u slučajevima razvoda braka i kad roditelj radi i redovno prima platu, zato izmjene Porodičnog zakona moraju da regulišu pitanja alimentacionog fonda i prava na privremeno izdržavanje.

- **Programe prevencije zaštite zdravlja djece i različitih oblika rizičnog ponašanja,** koji trebaju biti sastavni dio školskog programa, što između ostalog zahtijeva:
  - **da nastavni plan i program u vaspitno-obrazovnim ustanovama** uključi i teme koje se odnose na **promociju zdravlja**, zdravih stilova života i usvajanja zdravih životnih navika kod djece. Tako bi djeca, u obrazovnom sistemu, od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovom uzrastu i potrebama, u školi dobila potrebne informacije i znanja o zdravoj ishrani, važnosti fizičke aktivnosti, štetnosti alkohola, droga, duvana, igara na sreću.
  - preventivni programi treba da budu jedinstveno urađeni za sve obrazovne ustanove (a ne prepušteno školama da to same urade), prilagođeni samo uzrastu djeteta,
  - da obrazovni sistem, u cilju zaštite zdravlja djece, prepozna potrebu i utvrdi program **učenja mladih o seksualnosti i reprodukciji** kojim će se, između ostalog, djeca i mlađi podsticati na razmišljanje o svome zdravlju, posebno reproduktivnom, o odnosima među polovima, rizičnom ponašanju, polno prenosivim bolestima, prekidima trudnoće...i koji će prije svega biti u funkciji prevencije.
- U važnoj ulozi prevencije u zaštiti zdravlja djece, posebna pažnja mora biti usmjerena na **vakcinaciju djece** i neophodnosti unaprijeđivanja sistema obrazovanja i informisanja o vakcinalima i njihovom uticaju na zdravlje djeteta. Da bi vakcinacija bila u službi prevencije mora se osigurati stalni nadzor u vakcinaciji djece u skladu sa utvrđenim kalendarom, kako bi se blagovremenom reakcijom ublažile moguće posljedice za dijete.
- **Radi unaprijeđenja položaja djece sa smetnjama u razvoju**, neophodno je:
  - definisati obavezni Protokol o saradnji koji utvrđuje obavezu i način stalne koordinacije i saradnje, uključujući razmjenu podataka između svih institucija koje su nadležne za pružanje podrške djeci sa smetnjama u razvoju, a naročito između prvostepene stručne komisije za procjenu potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju (centra/službi za socijalni rad kao koordinatora ovih komisija) i stručnih opservacionih timova u školama;
  - izraditi udžbenike za utvrđene posebne programe za učenike određene vrste i stepena ometenosti i omogućiti njihovu upotrebu u praksi;
  - da se utvrde obavezne mjere za ranu identifikaciju i tretman za djecu sa smetnjama u razvoju u cilju njihovog uključivanja u predškolske ustanove;
  - da se proširi propisani krug zanimanja koja mogu da pohađaju djeca s posebnim obrazovim potrebama;

- preuzeti konkretnе aktivnosti da se u svim obrazovno-vaspitnim ustanovama što hitnije otklone arhitektonske barijere.
- **Radi unapređenja društvene brige za talentovanu djecu**, neophodno je, omogućiti ostvarivanje njihovih prava, u skladu sa Zakonom utvrđenim obavezama nadležnih službi i institucija
- **Donošenje podzakonskih akata utvrđenih zakonom**, posebno u resoru prosvete, u zakonom utvrđenom roku, kako od strane samog ministarstva tako i vaspitno-obrazovnih ustanova, kao npr. Pravilnik o kriterijumima i postupku za identifikovanje, praćenje i utvrđivanje **talentovane djece** ili Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika.
- **Provodenje nadzora**, posebno u vaspitno-obrazovnim ustanovama u primjeni odgovarajućih opštih akata, Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, te preporuka ministarstva za postupanja u konkretnim situacijama.
- **Vođenje odgovarajućih evidencija i prikupljanje podataka o** djeci u svim resorima, sa podacima svih relevantnih institucija i organizacija i učiniti odgovornim nadležne zbog propusta u prikupljanju podataka. Ombudsman za djecu posebno ukazuje na važnost odgovarajućih evidencija-godišnjih izvještaja:
  - o svim oblicima nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i zloupotrebe djece,
  - o izdržavanoj djeci, djeci bez roditeljskog staranja,
  - talentovanoj djeci, djeci u riziku, djeci sa problemima u ponašanju, maloljetnicima u sukobu sa zakonom i slično.

III   POSTUPANJE OMBUDSMANA ZA DJECU

Ombudsman za djecu je u okviru Zakonom utvrđenih ovlaštenja u 2020. godini postupao po podnesenim prijavama/žalbama kojima se ukazuje na povredu prava djeteta, ali i predmetima po službenoj dužnosti, davao preporuke odgovornim organima, te s obzirom na uslove koje je dopuštala situacija sa pandemijom izazvana virusom COVID 19, koja je zahvatila cijeli svijet, pa tako i Republiku Srpsku, radio sa djecom u cilju edukacije o njihovim pravima garantovanim UN Konvencijom o pravima djeteta i domaćim zakonskim i drugim propisima.

U toku 2020. godine Ombudsman za djecu je postupao u ukupno 440 pojedinačnih predmeta od kojih je 418 predmeta otvoreno po zaprimljenim prijavama/žalbama, 22 predmeta je pokrenuto na inicijativu Ombudsmana za djecu po službenoj dužnosti, dok je 31 predmet prenesen iz ranijeg perioda.

Pored obrade pojedinačnih prijava/žalbi Ombudsman za djecu je uputio 10 preporuka odgovornim stranama da preduzmu odgovarajuće mjere u cilju otklanjanja situacija koje dovode do povreda prava djeteta, sačinio 1 poseban izvještaj, te dostavio inicijativu za izmjene i dopune Zakona o dječjoj zaštiti Republike Srpske.

U izvještajnom periodu, u 2020. godini zabilježeno je znatno smanjenje ukupnog broja predmeta u radu. Broj podnesenih prijava/žalbi u odnosu na raniji period je značajno smanjen, pa je tako u 2020. godini zaprimljeno 418 prijava/žalbi, dok je u predhodnoj godini taj broj bio 518, ali je broj predmeta pokrenutih po službenoj dužnosti povećan sa 18 na 22 predmeta. Broj predmeta koji su nezavršeni i koji se prenose iz jednog izvještajnog perioda u drugi, je smanjen sa 48 predmeta na 46 predmeta. Nezavršeni predmeti iz objektivnih razloga nisu mogli biti završeni u izvještajnom periodu budući da se odnose na prijave zaprimljene pred sam kraj kalendarske godine.

S obzirom na specifičnu situaciju i pandemiju, smanjen je broj dolazaka građana u kancelarije Ombudsmana za djecu koji su se Ombudsmanu za djecu obraćali za pomoć i savjete. Uglavnom su se građani Ombudsmanu za djecu obraćali telefonskim putem, elektronski ili drugim sredstvima komunikacije. Na ovaj način Ombudsmanu za djecu se obratilo oko 1350 građana, a obraćanja su se uglavnom odnosila na nadležnosti i ovlaštenja nekih od institucija koje brinu o djeci, informacije o tome koja zakonska regulativa se primjenjuje i kako su definisana pojedina pitanja vezana za ostvarivanje prava djeteta. Građani su se obraćali sa zahtjevom da Ombudsman za djecu učestvuje u postupcima koji se vode pred organima, tražili informacije o uslovima i mogućnostima korištenja besplatne pravne pomoći, ostvarivanje prava kod institucija Federacije Bosne i Hercegovine i u zemljama u okruženju i dr.

Neka obraćanja građana nisu uvijek bila iz nadležnosti Ombudsmana za djecu, odnosno nisu vezana za pitanja koja se odnose na povrede prava djeteta, već se pominju razne situacije i problemi koji su vezani za ostvarivanje prava punoljetnih lica. Iako građani znaju da su nadležnosti Ombudsmana za djecu isključivo vezana za djecu, tj. osobe mlađe od 18 godina, oni traže pomoć i objašnjenja kome i kako da se obrate za rješavanje pojedinih problema koje imaju.

Pojedina lica se interesuju koje stručnjake mogu predlagati da kao vještaci, ili specijalisti za određene oblasti, učestvuju u postupcima vezanim za ostvarivanje prava djeteta, prvenstveno

na izradi procjene stanja djeteta u postupcima vezanim za brakorazvodne parnice u kojima se odlučuje o povjeravanju djece i izdržavanju, te postupcima kada su djeca žrtve nasilja i sl.

Ombudsmana za djecu je kontaktirao i određen broj institucija koje su tražile mišljenje i pomoć za specifične probleme i situacije na koje su nailazile u postupcima, a tiču se proceduralnih pitanja, pa i meritornog rješavanja predmeta koje u okviru svojih ovlašćenja obrađuju ili koji su u toku rješavanja. Ombudsman za djecu nema nadležnosti za davanje mišljenja u pojedinačnim predmetima u kojima se ukazuje na povrede prava djeteta, ali je i u takvim okolnostima, zauzimao stav i profesionalno zastupao mišljenja koja mogu doprinijeti da se u ostvarivanju prava djeteta doneše pravilna i na zakonu zasnovana odluka koja je u najboljem interesu djeteta.

Postupanje Ombudsmana za djecu u 2020. godini	
Žalbe - primljene	418
Žalbe po službenoj dužnosti	22
Žalbe prenesene iz 2019. godine	31
Preporuke	10
Inicijative	1
Posebni izvještaji	1
Saradnja sa djecom i edukacija djece o pravima	3
Ukupno:	486

A) POSTUPANJE PO PRIJAVAMA /ŽALBAMA

Podnositac prijave

Roditelji pojedinačno ili zajedno, ili grupe roditelja, su najšešće podnosioci prijava/žalbi Ombudsmanu za djecu. U izvještajnom periodu roditelji su podnijeli ukupno 340 prijava od kojih majka 225, otac 113, a roditelji zajedno ili grupa roditelja 2 prijave. Njihove prijave se, u pravilu, odnose na zaštitu ličnih prava djeteta, zaštitu od nasilja, socio-ekonomska prava, obrazovna prava i dr. Povrede ličnih prava u pretežnom dijelu su uređenje viđanja, odnosno ostvarivanje prava djeteta na kontakte sa roditeljem sa kojim dijete ne živi, te povjeravanje djeteta, a prijave na zaštitu od nasilja ukazuju na vršnjačko nasilje, zanemarivanje djece, seksualno nasilje i dr.

Rodbina djeteta (baka, djed, tetka) podnijeli su 31 prijavu. Advokati, komšije, novinari, socijalni radnici, staratelji, sudije, vaspitači, psiholozi, hranitelji, nastavnici, treneri, defektolozi i druga lica podnijeli su 20 prijava. Pored toga, obrađene su 4 anonimne prijave, odnosno žalbe sa nepotpunim podacima o podnosiocima prijave. Budući da su podnesene prijave sadržavale dovoljno elemenata koji su upućivali na potrebu provjere iznesenih navoda, anonimnost podnosioca nije bila smetnja za postupanje Ombudsmana za djecu da u okviru svojih ovlaštenja preduzme odgovarajuće mjere i utvrdi da li su povrijeđena prava djeteta.

Na inicijativu Ombudsmana za djecu po službenoj dužnosti je obrađeno 22 predmeta, institucije i udruženja su podnijeli 10 prijava, a sama djeca, odnosno učenici su podnijeli 12 prijava/žalbi, kojima se ukazuje na različite povrede prava djeteta.

Podnositac prijave		
Roditelji	340	77.3%
Inicijativa Ombudsmana	18	4.1%
Treća lica	20	4.5%
Rodbina	31	7.0%
Institucije i udruženja	10	2.3%
Anonimno	4	0.9%
Mediji	4	0.9%
Hranitelj, usvojitelj, staratelj	1	0.2%
Dijete lično	12	2.7%
Ukupno:	440	100.0%

Ukoliko iz sadržaja same prijave/žalbe i njenih priloga proizilazi da ne postoji sumnja da je došlo do povrede prava djeteta, ili se prijave nisu odnosile na djecu i povredu njihovih prava, odnosno da nema elemenata za pokretanje postupka provjere prijave, Ombudsman za djecu nije provodio poseban ispitni postupak, već je na osnovu sadržaja same prijave i njenih priloga donio odgovarajuću odluku da nema elemenata za pokretanje postupka.

Povreda prava djeteta

U izvještajnom periodu, od ukupnog broja prijava/žalbi po kojima je postupao Ombudsman za djecu najveći broj se odnosio na prijave/žalbe kojima se ukazuje na povredu ličnih prava djeteta 162, te kojima se ukazuje na zaštitu djece od nasilja 62 prijave, a zatim slijede prijave o povredi socio-ekonomskih prava 52, obrazovna prava 56, zaštitu prava djece sa smetnjama u razvoju 37, pravosudno zaštitna prava 28, prava djece članova društvene zajednice 12 i prava na zdravstvenu zaštitu 21.

Jedna prijava/žalba ukazuje na povrede prava na kulturu, slobodno vrijeme, igru i rekreaciju 1, a ostalih 9 prijava ukazuju na povredu različitih prava djeteta.

Povrijedena prava		
Lična prava	162	36.8%
Zaštita od nasilja	62	14.1%
Socijalno ekonomski prava	52	11.8%
Obrazovna prava	56	12.7%
Prava djece sa smetnjama u razvoju	37	8.4%
Pravosudno zaštitna prava	28	6.4%
Prava djece članova društvene zajednice	12	2.7%
Pravo na zdravstvenu zaštitu	21	4.8%
Pravo na kulturu, slobodno vrijeme i rekreaciju	1	0.2%
Ostala prava	9	2.0%
Ukupno	440	

Lična prava

Konvencijom o pravima djeteta je propisano da lična prava djeteta uključuju: pravo na život, pravo na saznanje vlastitog porijekla, pravo na prijavu rođenja, pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva, pravo na očuvanje identiteta, pravo na život u porodici i roditeljsku brigu, pravo na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi, pravo na posebnu zaštitu i alternativnu brigu, pravo na privatnost, pravo na čast i ugled, pravo na zaštitu od nezakonitog odvođenja.

Lična prava			
Prava djeteta na kontakt i druženje sa roditeljem sa kojim ne živi	126	77.8%	
Pravo na život sa roditeljima	3	1.9%	
Povjeravanje djece	10	6.2%	
Pravo na zaštitu privatnosti	4	2.5%	
Pravo na putnu ispravu i putovanje u inostranstvo	7	4.3%	
Izuzimanje djece od trećeg lica i smještaj u dom	1	0.6%	
Zaštita djece bez roditeljskog staranja	2	1.2%	
Pravo djeteta na roditeljsku brigu	6	3.7%	
Ostala prava	3	1.9%	
Ukupno	162		

Broj prijava/žalbi kojima se ukazuje na povrede ličnih prava u najvećem broju, kao i u ranijim periodima, se odnose na uređenje viđanja, odnosno na ostvarivanje prava djeteta na kontakte sa roditeljem sa kojim dijete ne živi 126 prijava, pravo na život sa roditeljima 3, povjeravanje djece 10, prava djeteta na roditeljsku brigu i staranje 6, pravo na zaštitu privatnosti 4, pravo na putnu ispravu i putovanje u inostranstvo 7, zaštita djece bez roditeljskog staranja 2, dok se ostale 3 prijave odnose na izuzimanje djece od trećeg lica i smještaj u dom, pravo na saznanje vlastitog porijekla (utvrđivanje očinstva), prevoz učenika i nezakonito odvođenje.

Broj djece

Prema podacima u predmetima koji su otvoreni po podnesenim prijavama/žalbama, broj djece čija su prava povrijeđena nije moguće u svakom slučaju precizno iskazati s obzirom da prijavu/žalbu pored pojedinaca podnose i grupe roditelja, udruženja i drugi subjekti. Ovakve prijave/žalbe se procesuiraju kao jedna, pa se statistički i prikazuje kao povreda prava samo jednog djeteta. Predmeti u kojima je Ombudsman za djecu proveo posebno istraživanje i upoznavanje djece o njihovim pravima ne sadrže broj djece čija su prava eventualno povrijeđena, nego samo broj djece koja su učestvovala u tim aktivnostima.

Iz navedenih razloga, statistički pokazatelji izneseni u ovom izvještaju odnose se samo na predmete u kojima je precizno iskazan broj, pol i uzrast djeteta.

Uzrast djece

Iz zaprimljenih prijava/žalbi proizilazi da su djeca od 6-10 godina života najviše izložena situacijama i okolnostima koje dovode do povrede njihovih prava, a što je evidentirano i ranijim izvještajima. Iz prijava/žalbi zaprimljenih u izvještajnom periodu, za 66 djece nije bilo podataka na osnovu kojih bi se moglo odrediti kojeg su uzrasta, odnosno dobi.

Prijave/žalbe koje su se odnosile na povrede prava 9 punoljetnih lica, s obzirom na zakonom utvrđena ovlašćenja Ombudsmana za djecu, zbog nенадležnosti, nije bilo moguće provjeravati.

Uzrast djece	
0-5 god.	115
6-10 god.	166
11-14 god.	113
15-18 god.	71
Nepoznato	66

Pol djece

Kada je u pitanju pol djece, iz podnesenih prijava i u ovom izvještajnom periodu, kao i u ranijim izvještajima, proizilazi da je više dječaka bilo izloženo situacijama koje dovode do povrede njihovih prava. Prijave ukazuju da je kod 257 dječaka i 197 djevojčica došlo do povrede njihovih prava, dok kod 77 djece nije bilo moguće odrediti pol djeteta jer o tome u prijavama nije bilo preciznih podataka. Pol djece nije moguće odrediti ni u slučajevima kada su prijave/žalbe podnesene od strane grupe roditelja ili grupe djece.

Pol djece	
Djevojčice	197
Dječaci	257
Nepoznato	77

Odgovorna strana

Zaštita ličnih prava je, uglavnom u nadležnosti centara/službi socijalne zaštite, a podnesene prijave/žalbe se u najvećem broju odnose na povrede ličnih prava djeteta, pa je od ovih institucija u izvještajnom periodu najviše traženo da dostave izvještaj o mjerama koje su preduzeli u okviru svojih ovlaštenja u cilju zaštite prava i interesa djeteta. Broj centara/službi socijalne zaštite na čije propuste u radu je ukazivao iznosi 227. S obzirom na njihova široka ovlaštenja u zaštiti prava djece to je i razumljivo, ali s druge strane i nema opravdanja, jer Ombudsman za djecu iz godine u godinu ukazuje na iste ili slične propuste u njihovom postupanju.

Škole, predškolske ustanove (vrtići, igraonice) su u značajnom broju predmeta (72 predmeta), bili u prijavama/žalbama označeni kao odgovorna strana za povrede prava djeteta na obrazovanje i vaspitanje.

Pravosudni organi, gradske uprave i lokalne samouprave, ministarstva, fondovi, institucije i javne ustanove, privredna društva i drugi, se takođe pojavljuju kao odgovorne strane u prijavama/žalbama kojima se ukazuje na povredu prava i interesa djeteta.

Žalbe prema institucijama		
Centri za socijalni rad	227	51.6%
Vaspitno - obrazovne ustanove	72	16.4%
Pravosudni organi	41	9.3%
Organi lokalne samouprave	15	3.4%
Druge institucije, ustanove i udruženja	34	7.7%
Ministarstva	23	5.2%
Centri javne bezbjednosti	19	4.3%
Fondovi	13	3.0%
Preduzeća	3	0.7%
Institucije u Federaciji BiH i inostranstvu	1	0.2%
Ostalo	5	1.1%

Način prijema prijave/žalbe

Prijave/žalbe u pravilu građani lično donose i zajedno sa prilozima predaju na protokol Ombudsmana za djecu, tako da je u izvještajnom periodu na ovaj način zaprimljeno 210 prijava, telefonom 110, putem e-maila 55, putem pošte 36, faksa 7, iz medija 4 prijave, dok je 18 predmeta pokrenuto po službenoj dužnosti.

Način prijema žalbe		
Lično	210	47.7%
Telefonom	110	25.0%
E-mail	55	12.5%
Poštom	36	8.2%
Po službenoj dužnosti	18	4.1%
Fax-om	7	1.6%
Iz medija	4	0.9%
Ukupno:	440	100%

Faza rješavanja po prijavama/žalbama

Ombudsman za djecu riješio je 394 prijave/žalbe, a u fazi rješavanja je ostalo 46 prijava.

Žalbe u radu 2020.		
Riješene	394	90%
U fazi rješavanja	46	10%

Od ukupno 394 riješene prijave/žalbe 13 prijava se odnosilo na slučajeve za koje Ombudsman za djecu nije imao nadležnost za postupanje, i ovi predmeti su se odnosili na različite povrede prava punoljetnih lica za koje Ombudsman za djecu po zakonu nije nadležan, a 58 prijava je bilo neosnovano.

Od 394 riješene žalbe		
Nenadležnost	13	3%
Neosnovano	58	13%

B) POSTUPANJE PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI

Ombudsman za djecu, pored postupanja po prijavama/žalbama građana, i na vlastitu inicijativu pokreće i provodi odgovarajući postupak kada ocjeni da postoje opravdani razlozi za zaštitu prava i interesa djeteta. U izvještajnom periodu inicirano je takvih 22 predmeta.

POSEBNI IZVJEŠTAJI

Ombudsman za djecu u radu po službenoj dužnosti u skladu sa Zakonom¹, može da podnese poseban izvještaj kada ocjeni da je to potrebno kao mjera u zaštiti prava i interesa djece.

Posebnim izvještajem se ukazuje na potrebu donošenja sistemskih rješenja kroz multidisciplinarni pristup kako bi se ostvarila zaštita djece čija su prava ugrožena ili koja bi mogla biti u budućnosti ugrožena.

U izradu posebnog izvještaja Ombudsman za djecu pristupa ukoliko smatra da postojeća zakonska rješenja nisu dovoljna garancija za ostvarivanje prava i interesa djece u skladu sa principima UN Konvencije o pravima djece ili nije došlo do pravilne primjene zakonskih i drugih propisa.

Ombudsman za djecu je 2020. godine uputio poseban izvještaj:

- Individualni plan brige mora da ima svako dijete zbrinuto u ustanovi.

PREPORUKE

Ombudsman za djecu je po Zakonu o ombudsmanu za djecu ovlašten da organima državne uprave, organima, odnosno službama jedinica lokalne samouprave, kao i drugim pravnim i fizičkim licima koja obavljaju poslove u vezi sa djetetom, predlaže preduzimanje mjera za sprečavanje štetnih postupanja koja dovode do povrede prava i interesa djeteta, da upozori na nepravilnosti, te da zahtijeva od odgovorne strane da dostavi izvještaje o preuzetim mjerama.²

Ombudsman za djecu u okviru svojih ovlaštenja daje preporuke nadležnim organima i ustanovama radi zaštite prava i interesa djece u pojedinim slučajevima, a analizom datih preporuka i načina njihove realizacije, može se konstatovati da su odgovorni organi nakon razmatranja preporuka, u najvećem broju slučajeva, potpuno ili djelimično, ispoštovali preporuke Ombudsmana za djecu. U slučaju kada odgovorna strana nije ispoštovala preporuku, Ombudsman za djecu obavještava organ nadzora o datoј preporuci i stavu odgovorne strane.

U izvještajnom periodu upućene su sljedeće preporuke:

1. Izricanje vaspitno disciplinske mjere - Osnovnoj školi „Jovan Dučić“, Kasindo Istočna Ilijadža;
2. Zaštita najboljeg interesa djece - Centru za socijalni rad Gradiška;

¹ Zakon o Ombudsmanu za djecu, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj:70/08 i 103/12, član 17.

² Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 9.

3. Pravo na izdržavanje djeteta - Poreskoj upravi Republike Srpske;
4. Vršnjačko nasilje - Domu zdravlja Pale;
5. Zaštita prava i interesa djece - Centru za socijalni rad Banja Luka;
6. Pravo djeteta na zaštitu od nasilja – vršnjačko nasilje - JZU Dom Zdravlja Banja Luka;
7. Pravo djeteta na pratnju roditelja/staratelja prilikom bolničkog liječenja, Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite;
8. Zaštita prava i interesa djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje - Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite;
9. Nadzor u primjeni zakona i preporučenih mjera u cilju zaštite prava djeteta - Ministarstvu prosvjete i kulture;
10. Otklanjanje arhitektonskih barijera u objektima vaspitno-obrazovnih ustanova i ustanova kulture na području grada i regije Bijeljina - Ministarstvu prosvjete i kulture.

U izještajnom periodu Ombudsman za djecu je dostavio:

INICIJATIVU za izmjene i dopune Zakona o dječjoj zaštiti Republike Srpske - Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite.

IV PREGLED PRAVA PREMA OBLASTIMA

A) LIČNA PRAVA DJETETA

Pravo djeteta na život u porodici i na održavanje ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim ne živi

Porodica je osnovna, prirodna i nezamjenljiva sredina za razvoj i blagostanje svih njenih članova, a posebno djece,³ a pravo djeteta na odrastanje u porodičnom okruženju, kao osnovno pravo, garantovano je i međunarodnim dokumentima i domaćim propisima.

Utvrđujući pravo djeteta da živi sa svojim roditeljima, Konvencija utvrđuje zajedničku odgovornost roditelja za podizanje djeteta, za brigu o djetetu, vaspitanje i obrazovanje, rast i razvoj djeteta.

Prema Porodičnom zakonu Republike Srpske, roditelji imaju dužnost i pravo da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju.⁴ Roditelji se ne mogu odreći roditeljskog prava, ali im ono, u slučajevima utvrđenim zakonom, može biti i oduzeto.

Nažalost, zdravstvena kriza uzrokovana COVID 19 pandemijom duboko je pogodila društvo u cjelini, a posebno porodicu, što je dovelo u pitanje ostvarivanje i djetetovog prava da održava kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi.

Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi i bliskim srodnicima

1. Važno je sačuvati kontakte, prioritet je sačuvati živote i zdravlje i spriječiti širenje infekcije corona virusom COVID 19

I u vrijeme vanredne situacije i vanrednog stanja obraćanja građana Ombudsmanu za djecu najčešće su u vezi sa ostvarivanjem prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi.

Obraćanja su uglavnom vezana za strah roditelja da li će drugi roditelj biti dovoljno odgovoran, da li će zaštititi dijete, ali i druge starije osobe koje bi bile u kontaktu sa djetetom, da li će ga pustiti na sportsko igralište? Roditelji navode da zbog novih okolnosti mjesto i vrijeme predviđeno za kontakte nije moguće ispoštovati jer je školski raspored djece drugačiji, a i radne obaveze roditelja su prilagođene novim uslovima.

Roditelji zaboravljaju da djeca i u najranijem uzrastu dobro razumiju emocionalnu atmosferu u kojoj odrastaju, da razumiju i strahove roditelja i njihovu zabrinutost. Sada je najvažnije da djetetu budu podrška, da se djeca osjećaju sigurno i zaštićeno.

---

³ UN Konvencija o pravima djeteta, Preamble

⁴ Porodični zakon, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 54/02, 41/08 i 63/14, član 81.

Zdravlje djece je najvažnije i roditelji bi, u ovom vanrednom stanju i vanrednim okolnostima, trebali dodatno preduzeti sve potrebne mjere, bez obzira na njihove sukobe i neslaganja, da zaštite zdravlje i djece i porodice, pa i kada je u pitanju ostvarivanje prava djeteta na kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi.

Brojne su tehnološke mogućnosti kojima se može obezbijediti da kontakt bude redovan i kontinuiran i bez straha (telefon, viber, skype). Bez obzira što kontakt putem digitalnih i/ili komunikacijskih sredstava ne može zamijeniti druženje i vrijeme koje provode zajedno uz držanje za ruku, ova sredstva ipak omogućavaju da se kontakti sačuvaju i u vrijeme pandemije.

Važno je sačuvati kontakte, ali prioritet je sačuvati živote i zdravlje i spriječiti širenje infekcije, jer i pandemija i vanredno stanje su privremeni i proći će.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu postupao je po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi, kao i na kontakte sa bakom i djedom, te trećim licima sa kojima ga vezuje bliskost.

Ombudsman za djecu godinama ukazuje na brojne probleme zbož kojih se ovo pravo djeteta dovodi u pitanje. Nažalost, osim veće osjetljivosti jednog broja centara/službi za socijalni rad u postupanju u ovim predmetima, sistemska nije napravljen iskorak, tako da su problemi praktično isti, samo se stranke mijenjaju.

2. Izmjene Porodičnog zakona

Ombudsman za djecu godinama ukazuje na neophodnost izmjena Porodičnog zakona, između ostalog:

- Porodični zakon Republike Srpske, jedini u regionu, uređuje da sud odlučuje o razvodu braka i povjeravanju djece na brigu i vaspitanje jednom od roditelja (član 88.), dok je u nadležnosti centra/službi za socijalni rad da odlučuje o uređenju viđanja djeteta i roditelja sa kojim ne živi poslije razvoda braka (član 93). Takvim zakonskim uređenjem roditelji i djeца prolaze sve stresne situacije, prvo u postupku razvoda braka pred sudom, a onda sve to ponovo prolaze pred centrom/službom za socijalni rad radi uređenja viđanja. I to traje godinama, i ne samo dječa i roditelji, već i cijele porodice, posebno kada žive u zajedničkom domaćinstvu.

Zato su neophodne izmjene Porodičnog zakona kojim će se utvrditi da sud u istom postupku odlučuje o razvodu braka, povjeravanju djeteta jednom od roditelja i uređenju viđanja sa drugim roditeljem i njegovoj obavezi da doprinosi izdržavanju djeteta.

I što je vrlo važno, time bi se izbjegle situacije, što je u praksi vrlo često prisutno, da se odluke centara/službi o uređenju viđanja ne izvršavaju.

3. Povjeravanje djeteta poslije prekida vanbračne zajednice

Prijave Ombudsmanu za djecu kojima se ukazuje na povrede prava djeteta, jednako se odnose na djecu bez obzira da li se radi o razvodu braka ili prekidu vanbračne zajednice.

Međutim, u postupcima pred sudom za razvod braka, sud odlučujući o razvodu istovremeno odlučuje o povjeravanju djece jednom od roditelja i obavezi drugog roditelja da doprinosi

izdržavanju, a stranke pred centrom/službom za socijalni rad uređuju viđanje djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi⁵.

Kada je u pitanju prekid vanbračne zajednice i ostvarivanje prava djece u ovim postupcima pristup je potpuno drugačiji, jer o povjeravanju djeteta jednom od roditelja, nakon prekida vanbračne zajednice, odlučuje centar/služba za socijalni rad.

Zašto centar/služba za socijalni rad odlučuje o povjeravanju djece iz vanbračnih zajednica? Iako je ustavna odredba da djeca rođena van braka imaju jednaka prava i dužnosti kao i djeca rođena u braku, postojeće zakonsko rješenje dovelo ih je u situaciju da o tako važnom pitanju, nemaju ista prava.

Djeca iz vanbračnih zajednica imaju pravo, pod istim uslovima, kao i njihovi vršnjaci iz bračnih zajednica na sudsku zaštitu i zato su neophodne izmjene Porodičnog zakona kojima će povjeravanje djece biti u nadležnosti suda.

4. Centri/službe za socijalni rad ne odlučuju po zahtjevu stranke u zakonom određenom roku i ne postupaju po nalogu drugostepenog organa u roku utvrđenim zakonom.⁶

Ombudsman za djecu zaprimio je žalbu⁷ kojom se navodi da je 17.12.2019. godine podnesen zahtjev centru za socijalni rad za privremeno uređivanje kontakta sa djetetom do donošenja presude o razvodu braka i povjeravanja djeteta (jedan od roditelja je iz Srbije gdje je pokrenut postupak razvoda braka). Odlučujući po zahtjevu stranke, Centar za socijalni rad je donio zaključak kojim se zahtjev stranke odbacuje zbog nенадležности. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite je, odlučujući po žalbi na zaključak, istu uvažilo, poništalo zaključak i predmet vratilo prvostepenom organu na ponovno odlučivanje. U ponovnom postupku, Centar za socijalni rad je ponovo donio isti zaključak-odbacuje se zahtjev za određivanje načina održavanja ličnih odnosa sa maloljetnim djetetom zbog nенадležности.

Prema navodima stranke, zahtjev za uređenje viđanja podnesen je centru za socijalni rad 17.12.2019. godine, a do kraja 2020. godine donesen je samo zaključak o nенадležnosti.

5. Centri/službe za socijalni rad ne obrazlažu na osnovu kojih kriterijuma i kojih elemenata je odlučeno o pravu djeteta:

I ako je Porodičnim zakonom, član 81. V, utvrđeno da u svim aktivnostima koje se tiču djeteta najbolji interes djeteta mora biti prioritet, centri/službe za socijalni rad, svojim odlukama, ne obrazlažu šta je i zašto najbolje za dijete u konkretnoj situaciji i na osnovu kojih kriterija je izvršena procjena.

Pored toga, iz donesene odluke se ne može vidjeti kakvo je mišljenje djeteta u konkretnoj situaciji, odnosno ne vidi se da je djetetu omogućeno da učestvuje u postupku i iznese svoje mišljenje. Bez mišljenja djeteta, dovodi se u pitanje ne samo ostvarivanje prava djeteta na

⁵ Porodični zakon, član 88: „Kada sud u bračnom sporu odluči da se brak poništi ili da se razvede, odlučić će u istoj presudi o povjeravanju djeteta na zaštitu i vaspitanje“

⁶ Zakon o opštem upravnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 13/02, 87/07, 50/10 i 66/18, član 206.

⁷ Predmet broj: 556-27-3-PŽ/20

izražavanje mišljenja i učešće u postupku koji se njega tiče, već i najbolji interes djeteta u konkretnoj situaciji.

Pri tome, pravo djeteta, koje Konvencija uspostavlja, a zakon utvrđuje, nije odluka djeteta, odluku donosi nadležni organ, koji u tim situacijama treba da zna i kakvo je mišljenje djeteta kojem treba posvetiti dužnu pažnju.

U postupku koji vodi radi ostvarivanja prava djeteta centar/služba za socijalni rad mora utvrditi što je najbolji interes djeteta u konkretnoj situaciji, mora obrazložiti zašto je donesena odluka najbolja za dijete i posebno mora obrazložiti na osnovu kojih elemenata je urađena takva procjena i donesena određena odluka, uvažavajući pri tome mišljenje djeteta.

Svaki stručni radnik treba dati mišljenje sa aspekta svoje struke o zaštiti interesa djece, u dатој situaciji, a službeno lice koje vodi postupak treba da cijeni tako data mišljenja posebno i zajedno sa ostalim dokazima i na osnovu toga i rezultata cjelokupnog postupka da odluči koje će činjenice uzeti kao dokazane.⁸

Zakonom o socijalnoj zaštiti utvrđeno je, da se u postupku za ostvarivanje prava iz ovog zakona, primjenjuju odredbe Zakona o opštem upravnom postupku, ako ovim Zakonom nije drugačije određeno (član 71.).

Zakonom o opštem upravnom postupku utvrđeno je, da na osnovu odlučnih činjenica utvrđenih u postupku, organ nadležan za rješavanje donosi rješenje o upravnoj stvari koja je predmet postupka, te da se rješenje mora dostaviti stranci u originalu ili ovjerenom prepisu (član 190. i 194).

Iako i jedan i drugi zakon jasno definišu postupanje centara/službi za socijalni rad po zahtjevu građana za ostvarivanje njihovih prava, nažalost, u praksi su još uvijek prisutne situacije⁹ kada centar za socijalni rad umjesto donošenja odgovarajućeg upravnog akta, stranci o tome dostavlja obavještenje. Takvim „vođenjem postupka“ i odlučivanjem donošenjem obavještenja, mišljenja i sl., centri/službe za socijalni rad ne samo da onemogućavaju djeci ostvarivanje njihovog prava, već onemogućavaju i vođenje bilo kakvog drugog postupka po istom osnovu, iz prostog razloga što obavještenje koje oni dostavljaju stranci nije upravni akt na koji se može uložiti žalba ili pokrenuti spor.

6. Ombudsmanu za djecu su se pored roditelja obraćali i drugi srodnici djeteta, najčešće baka i djed, zbog nemogućnosti da ostvare kontakt sa unucima, poslije razvoda braka roditelja, iz istih razloga iz kojih se i roditelji obraćaju Ombudsmanu za djecu - postupak predugo traje, ne postupa se po nalogu drugostepenog organa, nema mišljenja djeteta.

---

⁸ Rješenje Ministarstva zdravljа i socijalne zaštite, broj: 11/05-544-612/18 od 27.11.2018. godine

⁹ Preporuka zbog nedonošenja odgovarajućeg upravnog akta od 17.9.2010. godine

Pravo djeteta na izdržavanje

Dijete ima pravo na izdržavanje, a roditelji, prije svih, imaju i obavezu i odgovornost da obezbijede ostvarivanje ovog prava djeteta. **Država ima obavezu uspostaviti sistem u kojem će roditelji, ili druga lica odgovorna za dijete, tu svoju obavezu i izvršavati, a ako to nisu u mogućnosti, onda država mora osigurati sredstva za izdržavanje djeteta. Sistemske mjere moraju obezbijediti da dijete dobije potrebna sredstva za izdržavanje.**

Ombudsman za djecu zaprimio je žalbu¹⁰ kojom se ukazuje na povredu prava djeteta. Prijavom se navodi da Osnovni sud u Banja Luci nije mogao utvrditi primanja roditelja jer nije dobio podatke za roditelje maloljetnog djeteta od strane Poreske uprave Republike Srpske, Područne jedinice Banja Luka.

Dana 13.11.2019.godine Ombudsman za djecu se obratio Poreskoj upravi radi dostavljanja informacija o navodima iz žalbe. Tek na ponovni zahtjev Ombudsmana za djecu od 17.1.2020. godine Poreska uprava je odgovor dostavila 21.2.2020. godine, u kojem se pozivaju na mišljenje Ministarstva finansija od 1.2.2019. godine, iz kojeg proizilazi; „da je Poreska uprava dužna dati podatke i informacije koje čuva kao službenu tajnu nadležnom sudu, Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske i Pravobranilaštву Republike Srpske radi utvrđivanja odgovornosti za poreske prekršaje i krivična djela iz oblasti poreza. Poreska uprava ne može sudovima, Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske i Pravobranilaštву Republike Srpske davati podatke koji su zaštićeni poreskom tajnom”.

Zakonom o poreskom postupku¹¹, između ostalog, utvrđeno je:

Član 4.

/3/ Izuzetno od stava 2.ovog člana Poreska uprava dužna je dati podatke i informacije koje čuva kao službenu tajnu:

a/Ministarstvu finansija, te drugim republičkim organima uprave i upravnim organizacijama, organima jedinica lokalne samouprave i institucijama koje vrše javna ovlaštenja, a koje su dužne da dobijene podatke čuvaju kao službenu tajnu.

S obzirom na naprijed navedeno, Ombudsman za djecu je, u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim zakonom, preporučio Poreskoj upravi¹² da

- u ovom, a i budućim slučajevima, sudovima i drugim institucijama sa javnim ovlaštenjima u skladu sa zakonom, omogući poreske informacije i podatke prikupljene od obveznika kada se radi o postupcima koji se vode radi zaštite prava i interesa djece.

Problemi u praksi u ostvarivanju prava djeteta na izdržavanje, prisutni su po više osnova i posljedica su, kako nedorečenih zakonskih propisa, tako i neadekvatne primjene postojećih zakonskih rješenja i izostanka potrebnog nadzora nad organima starateljstva da odgovore svojoj zakonskoj obavezi. Najčešće, prijavama se ukazuje da se pravosnažne presude o izdržavanju djeteta ne izvršavaju, a onda na brojne probleme sa kojim se suočavaju ako do izvršenja dođe (nepoznata adresa, nema sredstava niti imovine...).

¹⁰ Predmet broj: 1421-122-2-PŽ/19-3-/20

¹¹ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 102/11, 108/11, 67/13, 31/14 i 44/16

¹² Preporuka: broj 1421-122-2-PŽ/19-3/20 od 03.03.2020. godine

Nema zvaničnih podataka o broju djece koja prema pravosnažnoj sudske odluci primaju izdržavanje, o broju djece čiji roditelji ne izvršavaju svoju obavezu izdržavanja, bilo da izdržavanje ne plaćaju uopšte ili uplate vrše jednom u dva ili tri mjeseca ili u manjem iznosu od dosuđenog, iako je Porodičnim zakonom utvrđena obaveza organa starateljstva¹³ da vodi evidenciju o izdržavanju djece i roditelja.

Da bi se osiguralo ostvarivanje prava djeteta na izdržavanje **neophodne su izmjene Porodičnog zakona**, kojim će između ostalog biti utvrđen minimum izdržavanja zavisno od uzrasta djeteta, te regulisati pravo djeteta na privremeno izdržavanje u situacijama kada roditelji ne doprinose izdržavanju (alimentacioni fond).

Izvršenje odluka nadležnih organa

Prijave po kojima je Ombudsman za djecu postupao u izještajnom periodu, kao i ranijih godina, ukazuju na povredu prava djeteta u postupku izvršenja pravosnažnih odluka, a koje se najčešće provode u postupcima održavanja ličnih kontakata djeteta sa roditeljem sa kojim dijete ne živi i postupcima prinudne naplate izdržavanja djeteta.

Kada je u pitanju prinudno izvršenje pravosnažnih odluka o uređenju viđanja djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi, osnovni problem je:

- da se takve odluke i ne izvršavaju¹⁴; roditelji s pravom pitaju zašto su uopšte vodili postupak, kome treba takva odluka, čija je odgovornost za nepostupanje i sl.

Kada do izvršenja i dođe ono se realizuje na način da dijete nije pripremljeno na takvu situaciju, jer samom postupku izvršenja ne prethode aktivnosti, prije svega centra/službi za socijalni rad kako bi se otklonile ili ublažile posljedice i moguće stresne situacije koje postupak izvršenja može imati na dijete.

Ono što posebno zabrinjava je, da pored toga što izostaju odgovarajuće pripremne radnje u postupku izvršenja, u praksi su prisutne i situacije – da u postupku administrativnog izvršenja rješenja, stručni radnik centra/službe za socijalni rad potpuno nepotrebno, ugrožavajući interes djece, insistira na pribavljanju mišljenja djece o predmetnoj upravnoj stvari o čemu je već pravosnažno odlučeno u postupku u kome je djeci data mogućnost da izraze svoje mišljenje i dato mišljenje je cijenjeno u postupku¹⁵

Pravosnažne i izvršne odluke nadležnih službi i organa kojima je utvrđeno pravo djeteta obavezuju i roditelje, ali i nadležne službe i njihovo izvršenje se ne može i ne smije dovoditi u pitanje, ali i njihovom izvršenju mora predhoditi odgovarajuća priprema djeteta kako bi se izbjegle nove povrede prava i interesa djeteta.

---

¹³ Porodični zakon, član 257.

¹⁴ Preporuka broj: 101-7-2-PŽ-5/19 Centru za socijalni rad Istočna Ilidža

¹⁵ Predmet broj: 105-8-3-PŽ/19

Prava djece i samohrani roditelj i višečlane porodice

Usljed zdravstvene krize uzrokovane COVID 19 pandemijom izazovi pred kojima se našla porodica su brojni, a to se posebno odnosi na višečlane porodice i samohrane roditelje. I ovim Izvještajem, kao i ranijih godina, ukazuje se na neke od problema sa kojima odrastaju djeca u ovim porodicama i potrebi sistemskih mjera koje će biti usmjereni na podršku i pomoć ovim porodicama.

U Republici Srpskoj trenutno **ne postoji jedinstvena službena baza podataka** o broju **višečlanih porodica** niti broju djece iz višečlanih porodica, iako je i to bila jedna od aktivnosti definisana strateškim dokumentom, a iz koje bi bio vidljiv broj višečlanih porodica, broj djece u višečlanim porodicama, njihov uzrast, zdravstveno stanje, uključenost u obrazovni sistem, dostupnost predškolskih ustanova, zaposlenost roditelja, stambena situacija i sl.

Danas nema **zvaničnih podataka ni o broju samohranih roditelja**, niti o broju djece koja odrastaju uz brigu samo jednog roditelja. Osnovni problem je da najveći broj roditelja iz ove kategorije nema stalno zaposlenje niti stalni izvor prihoda po drugom osnovu, što onemogućava ostvarivanje osnovnih prava djece. Sredstva koja i uspiju obezbijediti usmjere na komunalne naknade kako im ne bi bila isključena struja. Teret odgovornosti koji nosi jedan roditelj, strah od neizvjesnosti i stalno pitanje da li će sam odgovoriti svim potrebama djeteta nose i djeca, i sa tom brigom odrastaju, jer znaju da im roditelj sam najčešće ne može obezbijediti ni elementarno. Ako se pri tome ima u vidu da jedan broj roditelja ima djecu sa poteškoćama u razvoju ili sa teškim oboljenjima ili da i sami imaju ozbiljne zdravstvene probleme, neophodna je sistemska podrška ovim porodicama u ostvarivanju osnovnih prava djece.

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske¹⁶ daje mogućnost jedinicama lokalne samouprave da svojom odlukom, pored prava utvrđenih ovim zakonom, a u skladu sa potrebama stanovništva, mogu da utvrde i druga prava i usluge, uslove i kriterijume za njihovo ostvarivanje. Međutim, nivo ostvarivanja prava višečlanih porodica, ali i samohranih roditelja, na lokalnom nivou zavisi od finansijske mogućnosti budžeta lokalnih zajednica i razlikuje se od opštine do opštine. Tako npr. subvencionisanje boravka u predškolskim ustanovama za treće dijete u porodici nije realizovano u svim lokalnim zajednicama.

Osnovni problem, prema podacima udruženja roditelja sa četvoro i više djece, a takva udruženja su registrovana u brojnim lokalnim zajednicama, je nezaposlenost roditelja, uslijed čega je veliki broj ovih porodica zavisao od socijalne pomoći i različitih donacija. Jedan broj porodica su stalni korisnici novčane pomoći centra/službi za socijalni rad, i tu pomoć usmjeravaju uglavnom na prevladavanje trenutnih problema - kupovina udžbenika, nabavka ogrijeva, liječenje.

Imajući u vidu da je briga za odrastanje djeteta u sredini u kojoj će mu biti obezbijeđeni uslovi za nesmetan razvoj zajednička za sve porodice i da je ta briga dodatna za samohranog roditelja i za višečlane porodice, zbog nemogućnosti da, najveći broj njih, odgovore na potrebe djece, potrebne su sistemske mjere i aktivnosti, koje između ostalih uključuju:

- Prije svega neophodno je izvršiti procjenu dosadašnjih mjera i aktivnosti usmjerenih na podršku porodici, posebno samohranim roditeljima i višečlanim porodicama i efektima njihove primjene;

---

¹⁶ Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 37/12, 90/16 i 94/19, član 11.

- Novom Strategijom razvoja porodice, između ostalog, identifikovati probleme porodica i djece i samohranih roditelja i višečlanih porodica u različitim oblastima ostvarivanja i zaštite njihovih prava, te na realno zasnovanim potrebama i mogućnostima definisati dugoročne politike i prioritete radi unaprijeđenja položaja djece iz ovih porodica;
- Preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti na izradi službene baze podataka o višečlanim porodicama, kao i o porodicama u kojima djeca odrastaju uz jednog roditelja, kako bi se na osnovu redovnih analiza dobili odgovori da li su i u kojoj mjeri realizovane predviđene mjere i aktivnosti, te kakvi su efekti njihove primjene u poboljšanju položaja porodice da odgovori na potrebe djece;
- Preduzmu potrebne mjere radi kontinuirane informativne kampanje o pozitivnim primjerima iz života višečlanih porodica s ciljem razbijanja stereotipa i predrasuda o tim porodicama i podizanja svijesti građana da ove porodice nisu problem društva nego jedan od najvažnijih resursa ekonomskog i društvenog razvoja;
- Da se Odlukom o besplatnim udžbenicima obuhvate sva djeca, učenici osnovnih škola iz višečlanih porodica, a ne samo učenici koji su postigli odličan uspjeh, ali i djeca samohranih roditelja.

B) DJECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA

Jedno od osnovnih prava svakog djeteta, zagarantovano brojnim međunarodnim dokumentima i domaćim propisima je pravo djeteta na odrastanje u porodičnom okruženju. Porodica je osnovna jedinica društva, prirodna je i nezamjenljiva sredina za razvoj i blagostanje svih njenih članova, a posebno djece. Ako dijete nema biološku porodicu, ako su roditelji napustili dijete ili iz bilo kojih drugih razloga nisu u mogućnosti odgovoriti potrebama djeteta, djetetu je opet potrebna porodica, alternativna, koja će biti podrška djetetu u odrastanju.

Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu zaprimio više prijava-žalbi kojima se ukazuje na povredu prava djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje.

1. Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu¹⁷ kojom se ukazuje na povredu prava djeteta, a kojom se navodi: da je Centar za socijalni rad Banja Luka Rješenjem broj 01-UP/I-60299-3/20 od 02.03.2020. godine oduzeo dijete od majke i privremeno ga povjerio ocu koji živi u Sloveniji, iz razloga, kako se navodi, da majka ne vodi primarnu brigu i staranje o djetetu. Primarnu brigu o detetu vodi baka po majci, a za koju se navodi da šteti socio ekonomskom razvoju djeteta. Dalje se navodi da se kontakt oca i djeteta nije odvijao redovno, da procjena majke i njenih roditeljskih kapaciteta nije urađena, ali nije urađena ni procjena oca. Dijete je sa ocem otišlo u drugu državu da živi, promijenilo je školu, jezik, okolinu, vršnjake...a da niti od jednog nadležnog organa nije zatražena provjera okolnosti u kojima otac živi i mogućnost da brine o djetetu, da li je njegov boravak regularan toj državi, ima li zaposlenje, riješeno stambeno pitanje, šta to znači za dijete vezano za nastavak školovanja, da li će i kako ostvarivati kontakt sa majkom i slično.
2. Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu¹⁸ kojom se ukazuje na povredu prava djece, a kojom se navodi: da su djeca bez znanja i odobrenja nadležnog organa starateljstva ostavljena od strane roditelja na brigu i staranje trećem licu. Nakon saznanja da postoji osnovana sumnja za zlostavljanje djece organ starateljstva donosi rješenje kojim se djeca oduzimaju od roditelja, a ne od lica kome su bila povjerena na brigu i čuvanje. Rješenjem o oduzimanju djece od roditelja nije odlučeno gdje će i kako djeца biti zbrinuta, pa se postavlja pitanje na osnovu kojeg akta su dječa zbrinuta u dom. U obrazloženju rješenja se navodi da su dječa uz pratnju organa starateljstva smještena u JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ Banja Luka. Iz navedenog proizilazi da rješenja kojima se dječa izdvajaju iz porodice ne sadrže obrazloženja, zašto je izdvajanje dječe iz porodice u njihovom najboljem interesu i zašto je zbrinjavanje u domu najbolje za dječu, a da pri tome nisu predlagane mjere porodično pravne zaštite. Poseban problem je da individualni plan brige za dječu nikada nije urađen, a da su dječa poslije gotovo sedam mjeseci zbrinjavanja u domu vraćena roditeljima¹⁹.
3. Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu²⁰ kojom se, između ostalog, navodi da je dijete više od dva mjeseca smješteno na Klinici za psihijatriju u Banja Luci, bez stvarne potrebe za

¹⁷ Predmet broj: 251-9-8-PŽ/20

¹⁸ Predmet broj: 406-18-2-PŽ/20

¹⁹ Preporuka Centru za socijalni rad Banja Luka broj: 406-18-2-PŽ-5-20 od 12.8.2020.godine

²⁰ Predmet broj: 531-23-3-PŽ/20

hospitalizacijom. Žalbom se navodi da je petnaestogodišnji dječak, dijete sa poteškoćama u razvoju (laka mentalna retardacija), i dijete bez roditeljskog staranja. Dječak je od godinu i po dana bio zbrinut u razne oblike socijalnog zbrinjavanja (bio je smješten u SOS selo, zatim u srodnicičku porodicu, u Dom Rada Vranješević...). Prema trenutnim procjenama najbolji oblik zbrinjavanja za dijete je specijalno hraniteljstvo ili institucionalni smještaj. S obzirom da su prema informacijama iz prijave-žalbe pokrenute određene aktivnosti u vezi sa daljim zbrinjavanjem djeteta van Republike Srpske, dijete je smješteno na psihiatriju do rješavanja konačnog zbrinjavanja. Međutim, nakon nekoliko mjeseci odlučeno je da se ponovo vrati u JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja, iako je ranije već konstatovano da to nije najbolji oblik zbrinjavanja za njega.

Nažalost, navedeni primjeri ukazuju na brojne nepravilnosti, koje dovode do povrede prava i interesa djece, radi čega je Ombudsman za djecu uputio Preporuku²¹ Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite radi preuzimanja potrebnih mjera i aktivnosti za sprečavanje postupanja koja ugrožavaju prava i interes djece, na način da:

1. Ministarstvo preuzme potrebne mjere za realizaciju aktivnosti definisanih Strategijom za unaprijeđenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, sa Planom akcije za period 2015-2020, a koje se, između ostalog, odnose i na unaprijeđenje zakonskih rješenja u postupku sprovodenja starateljstva, što zahtijeva izmjene i dopune Porodičnog zakona.
2. Da u skladu sa Smjernicama²² izradi stručne smjernice koje će osigurati jednak pristup centara za socijalni rad i zakonit postupak u svim slučajevima izdvajanja djeteta iz porodice i njegovo zbrinjavanje u nekom od oblika alternativne brige²³, što između ostalog uključuje:
  - da svi organi socijalne zaštite imaju jednak pristup i obavezu da u svim slučajevima prijave ili saznanja o povredi prava djeteta na život u porodici, na osnovu svih elemenata i specifičnih okolnosti vezanih za dijete izvrše procjenu i odluče, da li se i kojim mjerama porodično pravne zaštite može osigurati odgovarajuća roditeljska briga i staranje, te utvrdi da li je i zašto za dijete najbolje da odrasta izvan biološke porodice, ili uz drugog roditelja,
  - obavezu centra za socijalni rad da uradi procjenu potreba djeteta, uključujući stvarnu situaciju i specifične okolnosti djeteta, njegovu ličnu, porodičnu i socijalnu situaciju, izvršiti procjenu rizika kojima je dijete u porodici izloženo i planirati mjere zaštite za dijete, vodeći računa da se osigura potrebna ravnoteža između prava djeteta na život u porodici i obaveze države da zaštiti najbolji interes djeteta,
  - obavezu centra za socijalni rad da u svim slučajevima izdvajanja djeteta od roditelja, na osnovu svih elemenata i specifičnih okolnosti vezanih za dijete izvrši procjenu koji oblik zbrinjavanja je u najboljem interesu djeteta i zašto,
  - da u svim slučajevima zbrinjavanja djeteta ispod 3 godine starosti postupe u svemu u skladu sa zakonom, što između ostalog obavezuje da je rješenje privremeno i da se u postupku mora pribaviti stručno mišljenje resornog ministarstva,
  - obavezu centra za socijalni rad da obrazloži rješenja, kojima će biti utvrđeno da je smještaj djeteta u ustanovu najbolji interes djeteta i zašto, što uključuje i učešće djeteta u postupku u skladu sa zakonom, na redovnu provjeru i procjenu smještaja djeteta, na ostvarivanje prava djeteta na kontakte sa roditeljima i trećim licima sa kojima je blisko.

²¹ Preporuka broj: 1033-8-8-PŽS-8/20

²² Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece

²³ Poseban izvjestaj broj: 373-2-I/17 od 10.3.2017.godine

Usvojenje

Strategija za unaprijeđenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020. godine²⁴ poseban naglasak stavlja na osnovne principe Konvencije, utvrđujući između ostalog da: „Svaka odluka koja se donosi na bilo kojem nivou i tiče se djeteta mora da sadrži rješenje koje je najviše usaglašeno sa razvojnim i drugim potrebama djeteta. Cilj svake donesene odluke je izabrati rješenje koje najbolje odgovara interesu i dobrobiti djeteta, kako trenutnom, tako i budućem. Za nepoštovanje ovog principa i povredu prava djeteta biće utvrđena odgovornost počinilaca i preduzete zakonske sankcije.”²⁵

Imajući u vidu prisutan problem neusklađenosti Porodičnog zakona sa zahtjevima i osnovnim principima Konvencije, te različit pristup i nedorečene procedure za postupanje nadležnih organa u postupcima usvojenja djeteta, Ombudsman za djecu je još 2014. godine uputio Preporuku²⁶ Ministarstvu pravde da preduzme mjere i aktivnosti radi sprječavanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece na način da pokrene postupak za izmjene i dopune Porodičnog zakona. Nažalost, izmjene u ovom dijelu još nisu pokrenute.

Hraniteljstvo

U 2019. godini Ombudsman za djecu je uradio poseban izvještaj „Djeca u hraniteljstvu u Republici Srbiji - Svako dijete treba porodici“. Dijete koje je privremeno ili stalno lišeno porodične sredine ili kojem, u njegovom najboljem interesu, ne može biti dopušteno da u takvoj sredini ostane, imaće pravo na posebnu zaštitu i pomoći države. Država će u skladu sa svojim nacionalnim zakonima obezbijediti alternativnu brigu za takvo dijete²⁷.

Ombudsman za djecu je predložio Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srbije preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece u hraniteljstvu²⁸, dok je 2014. godine upućena preporuka²⁹ Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite da izvrši izmjene i dopune Pravilnika o hraniteljstvu. Pravilnik još uvijek nije izmjenjen.

Pravo djece bez roditeljskog staranja na institucionalni smještaj

Ombudsman za djecu je, postupajući po službenoj dužnosti, a u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim Zakonom³⁰, u izvještajnom periodu konstatovao potrebu podnošenja Posebnog izvještaja³¹ - **Individualni plan brige mora da ima svako dijete zbrinuto u ustanovi** kojim je ukazao na neophodnost sistemskog djelovanja u oblasti porodično pravne i socijalne

---

²⁴Strategija za unaprijeđenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020. godine usvojena je Odlukom Narodne Skupštine broj: 02/1-021-1326/15 od 29.10.2015. godine

²⁵ Strategija unaprijeđenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, str. 12.

²⁶ Preporuka broj: 591-53-PŽ/14

²⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, član 20.

²⁸ Poseban izvještaj broj:1192 -2 -I/19

²⁹ Preporuka broj:784-8-5-UP/14

³⁰ Zakon o Ombudsmanu za djecu

³¹ Poseban Izvještaj broj: 882-2-I-20

zaštite kako bi se osigurala i obezbijedila efikasnija zaštita djece bez roditeljskog staranja i djece čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama.

Izvršili smo analizu položaja djece smještene u JU Dječiji dom „Rada Vranješević“ u Banjaluci. Analizom se posebno ukazuje na kadrovske kapacitete zaposlenih u Domu (podaci prema polu, kvalifikacionoj strukturi, broj zaposlenih u vaspitno-obrazovnom radu, kvalifikacija zaposlenih u vaspitno-obrazovnom radu – zanimanje/zvanje), broj djece koja su zbrinuta u Domu, broj djece koja su smještena u Dom po centrima/službama za socijalni rad, razlozi zbog kojeg su djeca smještena u Dom, procedure postupanja Doma ukoliko su djeca zbrinuta zbog nekog oblika nasilja, procedure postupanja Doma ukoliko su djeca žrtve nasilja za vrijeme boravka u Domu, vremenski period koji djeca provedu u Domu, da li su regulisani lični odnosi i neposredni kontakti djece koja borave u Domu sa roditeljima/srodnicima/ trećim licima, broj djece u Domu koja ostvaruju pravo na obrazovanje, procedure postupanja Doma ukoliko dijete koje je smješteno u Domu ima ozbiljan zdravstveni problem, procedure postupanja Doma u slučaju nepoštovanja kućnog reda i discipline od strane korisnika.

Ovo je treći poseban izvještaj Ombudsmana za djecu kojim se ukazuje na važnost sistemskih mjera i aktivnosti u zaštiti prava i interesa djece bez roditeljskog staranja, i neophodnost kontinuirane saradnje svih subjekata zaštite, kako bi se za ovu kategoriju djece, u skladu sa članom 20. Konvencije obezbijedila posebna zaštita.

Iako je Strategija kao dugoročni planski dokument definisala politike koje treba da unaprijede brigu za djecu bez roditeljskog staranja, praksa nažalost potvrđuje da do povrede prava djece bez roditeljskog staranja dolazi po različitom osnovu:

1. Iz dostavljenih odgovora Doma proizilazi da najveći broj djece koja su zbrinuta u domu ima roditelje, ali da oni nisu u mogućnosti odgovoriti svojim roditeljskim obavezama: *u 30 slučajeva djeца су васпитно запуштена и занемарена, у 10 slučajeva развој дјече је ометен породићним прilikама, за 23 дјече мајка и отац нису у могућности бринuti за дјете.* Svi navedeni razlozi za zbrinjavanje djece u domu, dovode u pitanje nesmetan rast i razvoj djeteta. Samo u dva slučaja se radi o djeci koja nemaju roditelje.
2. Ako osnovno pravo djeteta, pravo na najbolji interes, nije osigurano kod izdvajanja djeteta iz porodice, jer nema procjene stanja i potreba djeteta, posljedice mogu biti vrlo teške i dugotrajne i dovode u pitanje ostvarivanje i drugih prava djeteta. Iz dostavljenih odgovora proizilazi da 20% djece nije ostvarilo kontakt sa roditeljima i bliskim srodnicima.
3. Prema podacima Doma, djeca zbrinuta u ustanovu u februaru 2020. godine još uvijek, na dan 10.9.2020. godine, nemaju individualni plan brige.³² Individualni plan brige za dijete treba da obezbijedi jasno postupanje svih subjekata uključenih u brigu o djetetu, zato se i dostavlja svima koji su zaduženi za njegovu realizaciju. Nadležni centar/služba za socijalni rad odgovoran je ne samo za izradu individualnog plana brige za dijete, centar/služba mora pratiti i provođenje plana.

Iz dostavljenih odgovora, nažalost, proizilazi da nema pravila u izradi individualnog plana brige za dijete: ko je odgovoran za izradu individualnog plana brige za dijete, ko učestvuje u njegovoj izradi, kad se plan radi, kome se plan dostavlja, ko nadzire njegovo provođenje,

---

³² Predmet broj: 406-18-2-PŽ/20

u kom roku se izrađuje plan brige ako se radi o situacijama koje zahtijevaju hitnu intervenciju i zbrinjavanje djeteta u ustanovi.

4. U Domu boravi devetoro djece koja su došla iz druge institucije. Šestoro djece i mlađih je u Dom smješteno nakon prekida smještaja u hraniteljstvu, dok je četvero djece boravilo u prihvatnoj stanici i dvoje u sigurnoj kući neposredno prije smještaja u Dom. Sve češće su situacije da se djeca/mladi smještaju u dom nakon hospitalizacijskog liječenja na Klinici za psihijatriju.

Nažalost, prisutne su situacije da dijete za vrlo kratko vrijeme promijeni i nekoliko oblika alternativne brige, što dodatno potvrđuje da izostaje adekvatna procjena djetetovih potreba, a posljedice takvih odluka snose upravo djeca.

5. Iz odgovora Doma proizlazi da su u toku organizovane edukacije u saradnji sa kolegama iz Doma za odojčad, decu i omladinu Zvečanska iz Beograda koja ima za cilj izradu protokola o postupanju u kriznim situacijama. Nažalost, krizne situacije, kao što su vršnjačko nasilje, agresivni i destruktivni ispadci prema zaposlenima u Domu i inventaru sve su češće i zahtijevaju osmišljavanje novih mjera i procedura u postupanju.
6. Prema podacima Doma, sva djeca – njih 36 koja pripadaju školskom uzrastu, su u sistemu obrazovanja kao redovni učenici i studenti, izuzev jednog djeteta čiji zdravstveni razlozi ne dozvoljavaju mogućnost školovanja (komisijski potvrđeno), a koji je uključen u vrtić koji ima organizovan program za djecu sa razvojnim teškoćama.
7. Prema dostavljenim podacima, vremenski period koji djeca provode u domu: do 1 godine u domu provede 19 djece, period od 1-3 godine 17 djece, od 3-6 godina 22 djece, 6-10 godina 4 djece, 10 i više godina 9 djece.

Najveći broj djece u domu je smješteno od 3-6 godina; ono što posebno zabrinjava je da je 9 djece u domu zbrinuto 10 i više godina. Iako su razlozi zbog kojih su djeca godinama zbrinuta u instituciji brojni, svakako da tome doprinosi i izostanak individualnog plana brige koji mora da definiše jasne ciljeve koje treba ostvariti zbrinjavanjem djece u ustanovi, kao i odgovorne subjekte zaštite, ali i vremenske okvire u kojima se moraju preduzeti određene mjere i aktivnosti. Pri tome je posebno važno pratiti realizaciju, nadzirati da li i u kojoj mjeri se postižu planirani ciljevi.

8. Djeca zbrinuta u domu došla su u ustanovu iz različitih životnih situacija, i ono što im u ustanovi treba je briga i zaštita. Ta briga i zaštita zahtijeva i zaštitu privatnosti djeteta. U zadnjih nekoliko slučajeva,³³ bez obzira što u tekstovima nije objavljen identitet djece u cijelosti, ipak je zbog činjenice da se sadržaj odnosi upravo na djecu iz doma, djeci „ostavljeno“ da nose teret objavljenog. Privatnost djece, nije samo djetetov privatni život i njegov identitet, već i slika u javnosti, kako ih javnost vidi i kakvo je učešće djeteta u stvaranju te slike. Pored traumatskog iskustva koje je dijete već doživjelo različitim oblicima nasilja, zbog čega je i zbrinuto u domu, na dijete dodatno djeluje i medijsko izvještavanje o događaju. Takvo izvještavanje ima posebnu težinu kada se radi o djeci zbrinutoj u instituciji, s obzirom da je njihova socijalna integracija ionako otežana uslijed različitih porodičnih okolnosti.

---

³³ „Inspektori ušli u Dom zbog optužbi za zlostavljanje štićenica”; „Uhapšen muškarac osumnjičen da je obljubio dvije maloljetnice, od kojih je jedna štićenica doma”

Imajući u vidu navedeno, Posebnim izvještajem ukazano je na neophodnost sistemskog djelovanja kako bi se osigurala efikasnija zaštita djece bez roditeljskog staranja i djece čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, na način da

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske preduzme:

- da svi centri imaju jednak pristup u izradi plana, te da svi subjekti zaštite preuzimaju blagovremeno adekvatne mjere zaštite, pa je neophodno definisati: ko je odgovoran za izradu individualnog plana brige za dijete i kad se plan brige radi, ko učestvuje u njegovoj izradi, šta plan brige sadrži, kome se plan dostavlja, ko nadzire njegovo provođenje, u kom roku se izrađuje plan brige ako se dijete izdvaja iz porodice zbog situacije koja zahtijeva hitnu intervenciju, učešće djeteta u skladu sa njegovom sposobnošću da razumije okolnosti u kojima se nalazi, te učešće djetetovih roditelja u izradi plana.
- potrebne mjere za realizaciju aktivnosti definisanih Strategijom za unaprijeđenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, sa Planom akcije za period 2015-2020, a koje se, između ostalog, odnose i na unaprijeđenje zakonskih rješenja u postupku sprovođenja starateljstva, što zahtijeva izmjene i dopune Porodičnog zakona.

JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ preduzme:

- potrebne mjere i aktivnosti i osigura da se prijem djece i zbrinjavanje u ustanovi obavlja na osnovu pravosnažnog akta nadležnog centra za socijalni rad, koji je uz rješenje o smještaju djeteta dužan dostaviti i potrebnu dokumentaciju;
- potrebne mjere i osigura ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljima, bliskim srodnicima i/ili trećim licima sa kojima ga vezuje bliskost, na osnovu pravožnognog rješenja nadležnog centra za socijalni rad;
- da definiše pravila, procedure postupanja i ulogu svakog zaposlenog, posebno onih koji rade neposredno sa djecom, za postupanje u kriznim situacijama;
- potrebne mjere radi organizovanja ciljnih edukacija zaposlenih, posebno onih koji rade neposredno sa djecom radi osiguranja odgovarajućih mjer zaštite sigurnosti, s obzirom na različite oblike i intenzitet poremećaja u ponašanju djece koja se zbrinjavaju u domu;
- da procedure postupanja u svim slučajevima nasilja među djecom i nad djecom zbrinutoj u ustanovi učine dostupnim djeci, njihovim roditeljima i starateljima i svim zaposlenim u ustanovi;
- da procedure postupanja u svim slučajevima nepoštovanja kućnog reda i discipline od strane korisnika učine dostupnim djeci, njihovim roditeljima i starateljima i svim zaposlenim u ustanovi.

C) PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA

Nasilje ne prestaje sa pandemijom

Krizne situacije i vanredna stanja uvek dovode u pitanje ostvarivanje osnovnih potreba koje se prije svega odnose na sigurnost cijele porodice i uvek izazivaju osjećaj nesigurnosti, ne samo kod odraslih već i kod djece. Roditelji su u strahu i pod stresom zbog brige (kako sačuvati porodicu od infekcije, kako sačuvati posao, kako savladati školsko gradivo, kako pomoći roditeljima koji su bolesni....), a to se odražava i na funkcioniranje cijele porodice i nosi rizik nasilja u porodici.

Poruka „Ostani kod kuće“ koju od početka pandemije upućuju nadležni, imala je za cilj sačuvati živote i zdravlje i spriječiti širenje infekcije i nikako ne znači, da djeca ili odrasli treba da trpe nasilje u porodici u kojoj im je sada, više nego ikada potrebna sigurnost i zaštita.

Nažalost, iskustva zamalja u kojima je pandemija počela prije nas, ali i u drugim sličnim kriznim situacijama, pokazuju da kuća nije i dom, i da nije najsigurnije mjesto za svako dijete ni u vrijeme pandemije.

Istovremeno, djeca su u vrijeme pandemije sve više upućena na korištenje interneta i digitalnih tehnologija, ali nažalost i u toj komunikaciji izloženi su rizicima koji su prijetnja njihovom psihofizičkom razvoju, prije svega različitim oblicima nasilja.

Da nasilje ne prestaje sa pandemijom potvrđuju pozivi Ombudsmanu za djecu kojima se ukazuje na povredu prava djeteta na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Prijavama se ukazuje da problem nasilja koji je u porodici bio prisutan i ranije, i sa pandemijom nije prestao. Ali je sa pandemijom pojačan strah od nasilnika u izolaciji, jer se djeca boje da ih zbog vanrednog stanja nadležni neće zaštiti, pojačan je strah zbog bojazni da li će uopšte stupiti u kontakt sa nadležnim, da li će ih čuti i vidjeti.

Zbog toga je vrlo važno da, bez obzira na vanredno stanje i okolnosti nadležne službe pošalju poruku i pokažu da su dostupne i da će reagovati, da će preuzeti sve potrebne mjere, prvo da zaštite dijete, a onda i mjere protiv svih onih, koji i u ovim kriznim situacijama ugrožavaju dijete i njegov razvoj.

Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece definisana je obaveza Ministarstvu porodice, omladine i sporta da na osnovu podataka prikupljenih od drugih nadležnih ministarstava objedini godišnji izvještaj kojim se ukazuje na broj djece žrtava nasilja, pol djece, starosnu dob, oblike nasilja, preduzete mjere i slično, a sve na način kojim se štiti ličnost i dostojanstvo djeteta i njegovo pravo na zaštitu privatnosti u skladu sa njegovim najboljim interesom.

Prema Izvještaju o primjeni Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece za 2019. godinu u Republici Srbiji **836** djece (778 djece u 2018. godini) su bila žrtve nekog od oblika nasilja, 422 dječaka ili 50,50% i 414 djevojčica ili 49,50%.

Najveći broj djece žrtava nasilja je u dobi od 10 – 14 godina, ukupno 247 ili 29,50%. U uzrastu od 5 do 9 godina evidentirano je 242 djece ili 29%, a u dobi između 15 i 18 evidentirano je 200 djece ili 24%. U dobi od 0 – 4 godine evidentirano je 147 ili 17,50 % djece žrtava nekog od oblika nasilja.

Nad 836 djece koja su evidentirana kao žrtve nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja, izvršena je 881 radnja nasilja ispoljena kroz različite oblike nasilja.

Zanemarivanje i nemarno postupanje³⁴ je načešće evidentiran oblik nasilja u 2019. godini. Od ukupno 881 izvršenih radnji nasilja nad djecom u 2019. godini zanemarivanje i nemarno postupanje evidentirano je u 333 slučaja ili 37,8 %.

Emocionalno/psihičko nasilje je evidentirano u 237 slučajeva (26,9%), a fizičko nasilje nad djecom u 173 (19,6%) slučaja.

U 2019. godini evidentirana su 53 slučaja seksualnog nasilja i zloupotrebe djece (6%), od kojih su 45 žrtava bile djevojčice, a u 8 slučajeva dječaci.

Socijalno nasilje je evidentirano u 48 slučajeva (5,4%), a 19 djece (2,2%) su bili žrtve nasilja korišćenjem informacionih tehnologija/elektronsko nasilje.

Zloupotreba djece³⁵ je evidentirana u 10 slučajeva ili 1,1%, a eksploatacija djece u osam slučajeva (0,9%)

OBLIK NASILJA NAD DJECOM	2018.	2019.
Zanemarivanje i nemarno postupanje	231	333
Emocionalno/psihičko nasilje	269	237
Fizičko nasilje	198	173
Seksualno nasilje	94	53
Socijalno nasilje	73	48
Elektronsko nasilje	17	19
Zloupotreba djece	16	10
Eksploatacija djece	1	8
UKUPAN BROJ SLUČAJEVA NASILJA NAD DJECOM	889	881

Ukoliko se prikazani podaci uporede sa podacima iz prethodnih godina može se konstatovati stalni porast nasilja nad djecom, jer je 2017. godine evidentirano 747 djece, 2018. godine 778 djece, a 2019. godine 836 djece koja su bila žrtve nekog od oblika nasilja.

Najveći broj djece žrtava nasilja je u dobi od 10 – 14 godina, ukupno 247 ili 29,50%. U uzrastu od 5 do 9 godina evidentirano je 242 djece ili 29%, a u dobi između 15 i 18 evidentirano je 200 djece ili 24%. U dobi od 0 – 4 godine evidentirano je 147 ili 17,50 % djece žrtava nekog od oblika nasilja.

³⁴ Zanemarivanje i nemarno postupanje je oblik nasilja koji se ispoljava kroz propuštanje da se djetetu obezbijede uslovi za pravilan razvoj u svim oblastima, što dovodi do ugrožavanja djetetovog zdravlja, fizičkog, mentalnog, duhovnog, moralnog i društvenog razvoja.

³⁵ Zloupotreba djece podrazumijeva svako činjenje ili nečinjenje od strane pojedinaca i/ili institucija, a koje direktno utiče ili indirektno škodi djeci ili im smanjuje mogućnost za bezbjedan i zdrav razvoj i/ili ih dovodi u nemoćan, neravnopravan i zavisni položaj u odnosu na pojedince i ustanovu.

Analiza podataka iz Izvještaja pokazuje da su u toku 2019. godine dječaci u blagoj većini bili žrtve nasilja u odnosu na djevojčice.

Zato, Ombudsman za djecu, prateći slučajeve nasilja i/ili zlostavljanja djece u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja, ponovo ponavlja i ranijih godina istican zaključak da u našoj svakodnevnoj praksi od strane svih subjekata zaštite izostaju preventivne mjere, koje se ne sprovode u odgovarajućem kvalitativnom i kvantitativnom sadržaju, dinamici i obliku.

Izvještaj o nasilju nad djecom treba da obezbijedi kontinuitet u praćenju pojave i svih problema u vezi sa zaštitom djece u ovoj oblasti, te da odredi prioritete u postupanju nadležnih. Stoga je neophodno da se izvještajem evidentiraju i analiziraju i preduzete mjere svih subjekata zaštite i njihov učinak.

Izvještaj o primjeni Protokola i dalje ne obuhvata pregled aktivnosti saradnje, iako Protokol obavezuje na saradnju svih resora i svih subjekata zaštite, uključujući i nevladin sektor i saradnju sa lokalnim zajednicama.

Takođe, Izvještaj o primjeni Protokola treba da bude sveobuhvatniji i da, između ostalog, sadrži i primjere dobre prakse, koji ostaju potpuno nevidljivi u odnosu na neke slučajeve nasilja nad i među djecom, a naročito ako su medijski eksponirani.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je postupao u ukupno 62 predmeta koji se odnose na nasilje nad djecom.

Analiza predmeta u oblasti nasilja nad djecom koji su otvoreni pred Ombudsmanom za djecu po prijavama/žalbama građana u toku prošle godine i dalje potvrđuje dosadašnju praksu da se od strane subjekata zaštite, a naročito vaspitno-obrazovnih, najčešće prepoznaju samo slučajevi fizičkog nasilja. Međutim, razni drugi oblici nasilja sa veoma teškim fizičkim i psihičkim posljedicama po dijete – žrtvu ostaju na marginama i nisu uopšte prepoznati, naročito ako se pojavljuju u nekim perfidnjim ili skrivenim oblicima.

Ombudsman za djecu i ovim godišnjim izvještajem podsjeća sve subjekte zaštite, ali i djecu i njihove roditelje na važnost prepoznavanja svih oblika nasilja i važnost blagovremenog preuzimanja odgovarajućih mjera podrške po budući psihofizički razvoj djece-žrtava nasilja. Takođe, neophodna je i odgovarajuća pravilna i potpuna reakcija prema počiniocima nasilja nad djecom, a naročito ako se radi o maloljetnom počiniocu nasilja.

Iako su u zaštiti djece od nasilja u Republici Srpskoj u zadnjih nekoliko godina učinjeni značajni pomaci, posebno u normativnom dijelu:

Na osnovu trenutnog stanja u praksi, Ombudsman za djecu ukazuje na potrebu dalje neophodne nadogradnje sistema zaštite djece od nasilja, naročito sistema prevencije i podizanja svijesti široke i stručne javnosti, te intezivna stručna edukacija osoblja u svim segmentima koji se u svom radu susreću sa slučajevima nasilja nad djecom, a naročito u centrima/službama socijalne zaštite i vaspitno-obrazovnim ustanovama, koju treba da prati i odgovarajuća nadogradnja finansijskih i kadrovske kapaciteta.

Mišljenje i stavovi djece o nasilju

U okviru obilježavanja Međunarodnog dana djeteta Ombudsman za djecu, uz podršku Ministarstva za porodicu, omladinu i sport Republike Srpske, organizovao je online aktivnosti sa učenicima srednjih škola Republike Srpske.

Tokom online radionice „Nasilje u porodici i uticaj na djecu“, srednjoškolci iz Trebinja, Doboja i Dervente imali su priliku da nauče o karakteristikama i oblicima nasilja, sa fokusom na nasilje u porodici i uticaj na djecu, posebno u situaciji pandemije uzrokovane virusom COVID 19. Radionica je imala interaktivni karakter i učesnici su iznosili svoja iskustva, stavove i postavljali različita pitanja.

Razgovarajući tom prilikom sa srednjoškolcima o nasilju nad i među djecom, Ombudsman za djecu je prepoznao da se djeca plaše da prijave nasilje. Na pitanje kako pomoći drugu koji je žrtva nasilja, mišljenja djece bila su vrlo različita, od toga da se u te stvari ne treba miješati, do razmišljanja da druga treba saslušati, razgovarati s njim, utješiti ga, što upućuje na potrebu da aktivnosti treba usmjeriti na važnost prijavljivanja nasilja i pomoći djetetu žrtvi.

U velikom broju djeca su se izjasnila da ne bi prijavila nasilje zbog toga što se plaše da bi time isprovocirali počinioца nasilja i našli se na udaru njegove odmazde, a nisu sigurni da bi im „neko“ mogao obezbijediti stvarnu zaštitu. Zbog straha, nesigurnosti i nepovjerenja, djeca uglavnom čute ili nerado govore o nasilju koje dožive, a i kada se odluče da progovore o nasilju onda to povjere nekom u koga imaju povjerenja ili traže savjete kako da riješe situaciju na način da ostanu anonimni. Djeca su u razgovoru o nasilju isticala da se nasilje, posebno psihičko i fizičko, u školama veoma često dešava. Iskustvo Ombudsmana za djecu pokazuje da se stavovi koje su s tim u vezi iznosili rukovodioci škola ne podudaraju sa ovim mišljenjem djece.

Djeca su tokom online radionice potvrdila da su o nasilju razgovarali uglavnom na časovima odjeljenske zajednice, ali i da su u jednom broju škola, kroz saradnju sa policijom ili sa udruženjima građana realizovane i dodatne radionice o ovoj temi.

I dalje zabrinjava činjenica da, iako svjesni da i verbalno nasilje ostavlja posljedice na njihov razvoj i odrastanje, djeca ga često prikazuju kao „ustaljeno“ ponašanje. Govoreći o fizičkom nasilju isticali su da se taj oblik nasilja češće dešava u osnovnim nego u srednjim školama, a psihičko nasilje su objašnjavali kao namjeru da se žrtva omalovažava, ponižava i ismijava, te su isticali vezu svih drugih vrsta nasilja sa psihičkim nasiljem. Nasilje putem interneta djeci je poznato, naročito kroz društvene mreže.

Nasilje u porodici

U Republici Srpskoj su 1. maja 2020. godine stupile na snagu izmjene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u porodici³⁶ iz 2019. godine³⁷, kojim se uvode značajna poboljšanja regulative ove oblasti, prvenstveno sa aspekta zaštite i podrške žrtve porodičnog nasilja.

Prije svih, sada se nasilje u porodici tretira kao krivično djelo za razliku od ranijeg perioda, kada se nasilje u porodici moglo tretirati i kao prekršaj, čime je definitivno ukinuta dilema da li će počinilac porodičnog nasilja odgovarati u prekršajnom ili u krivičnom postupku.

Posebno treba istaći segmet hitnih mjera zaštite i zaštitne mjere koje se mogu izreći počiniocu nasilja, a koje su u funkciji zaštite, odnosno, osnaživanja i podrške žrtvi porodičnog nasilja.

Uvodi se obaveza svih subjekata zaštite da prilikom prvog kontakta sa žrtvom obavijeste žrtvu o njenim pravima utvrđenim važećim propisima, kao i o svim subjektima podrške i zaštite koji joj stoje na raspolaganju. Takođe, žrtvi nasilja stoji na raspolaganju i mogućnost da izabere lice od povjerenja koje će žrtvi tokom postupka pružiti potrebnu pomoć i podršku.

Veliki broj prijava/žalbi kod Ombudsmana za djecu u oblasti porodičnog nasilja proteklih godina se odnosio na neadekvatno postupanje policijskih službenika i nedostatak razmijevanja. Zato, Ombudsman za djecu posebno pozdravlja izmjene i dopune predmetnog zakona koje su vezane za obavezno postupanje policijskih službenika, a posebno njegovu obavezu da žrtvu porodičnog nasilja, već prilikom prijave nasilja u porodici, upozna sa svim pripadajućim pravima, ali i ustanovama, organima i organizacijama koje pružaju pomoć, podršku i zaštitu.

Ove izmjene Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, uspješno su pratile i izmjene člana 55. Zakona o policiji i unutrašnjim poslovima iz 2019. godine³⁸ kojim se utvrđuje jasna dužnost policijskim službenicima da u saradnji sa drugim nadležnim organima odmah preduzmu potrebne mjere i radnje čijim vršenjem se spriječava, odnosno zaustavlja nasilje koje za posljedicu može imati nanošenje teških tjelesnih povreda ili lišenje života ukoliko je prijavljeno nasilje, odnosno prijetnja nasiljem u porodici.

Narodna skupština Republike Srpske je na svojoj 12. redovnoj sjednici održanoj 11.09.2020. godine razmatrala Informaciju o implementaciji Strategije za suzbijanje nasilja u porodici za period 2014 – 2019. godine koja sadrži rekapitulaciju realizovanih mjer i aktivnosti, koje su definisane Okvirnim akcionim planom i usvajanim godišnjim akcionim planovima Strategije.

U navedenoj Informaciji u dijelu: „Pregled realizacije strategije za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske (2014 - 2019. godina)”, navedeno je sljedeće:

„Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske u periodu 2014-2019. godina ukupan broj podnesenih prijava nasilja u porodici je 6.713 (u 2019. godini 1.178).

Podaci nevladinih organizacija koje se bave sprečavanjem nasilja u porodici i pružanjem zaštite žrtvama porodičnog nasilja u sigurnim kućama u Republici Srpskoj i putem SOS telefona, pokazuju da je u periodu 2014-2019. godine, po rješenjima nadležnih centara za socijalni rad, u

³⁶ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 102/12, 108/13, 82/15

³⁷ Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 84/19

³⁸ Zakon o izmenama i dopunama Zakona o policiji i unutrašnjim poslovima, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 58/19

tri sigurne kuće boravilo 536 lica, od toga 197 žena i 339 djece (u 2019. godini 75 lica, od toga 31 žena i 44 djece).

Broj poziva na SOS liniju za pomoć žrtvama nasilja u porodici (tel. 1264) u periodu 2014-2019. godina bio je 21.310 (u 2019. godini 3.701). Najveći broj poziva (99%) upućen je od strane lica ženskog pola. Ako se posmatra broj podnesenih prijava nasilja u porodici nadležnim službama, broj žrtava koji se javlja na SOS telefon potvrđuje postojanje tzv. sivog broja slučajeva nasilja u porodici, odnosno da mnogo veći broj osoba trpi nasilje u porodici, ali da se još uvijek nisu odlučile koristiti pravima koje im pravni propisi Republike Srpske priznaju.”

Prema podacima po subjektima zaštite za period januar-jun 2020. godine, a prema Pravilniku o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici, a koje je objavilo Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske³⁹, broj djece žrtava koja su obuhvaćena nekim od oblika porodičnog nasilja kreće se od 8 do 121 djeteta, zavisno od subjekta zaštite.

Subjekat zaštite	Ukupan broj žrtava nasilja u porodici po prijavama za prvo polugodište 2020. godine	Broj djece žrtava nasilja u porodici po prijavama za prvo polugodište 2020. godine
Ministarstvo unutrašnjih poslova	652	64
Centri/službe za socijalni rad	533	121
Zdravstvene ustanove	196	13
Obrazovne ustanove	-	21
Nadležni sudovi	260	8

Analiza mjesecnih izvještaja za 2020. godinu prema iskazanim podacima raznih ustanova, institucija i udruženja pokazuju da je tokom početnog perioda pandemije koronavirusa i uvođenja mjera zaštite poput: zatvaranja škola, online rada i nastave, ograničavanja kretanja i uvedenog policijskog sata, došlo do porasta nasilja nad djecom.

Npr. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske je samo u martu 2020. godine evidentiralo 16 krivičnih djela (KD) protiv polnog integriteta i seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, od kojih: 5 KD Iskorištavanje djece za pornografiju, 4 KD Iskorištavanje kompjuterske mreže za izvršenje KD seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, 3 KD Upoznavanje djece sa pornografijom, 1 KD Obljuba sa djetetom mlađim od 15 godina, 2 KD Zadovoljavanje polnih strasti pred djetetom, 1 KD Polna zloupotreba djeteta starijeg od 15 godina.⁴⁰

Krivičnim djelima je bilo obuhvaćeno 11 djece žrtava nasilja.

³⁹ <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyril/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Splash.aspx#collapse0>

⁴⁰ Odgovor MUP RS na upit Ombudsmana za djecu, broj: SM-1-053 od 07.05.2020. godine.

U aprilu 2020. godine Ministarstvo unutrašnjih poslova je evidentiralo četiri krivična djela protiv polnog integriteta i seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, od čega dva KD Iskorištavanje djece za pornografiju i dva KD Obljuba sa djetetom mlađim od 15 godina.⁴¹

U Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske su u periodu od marta do novembra 2020. godine evidentirali ukupno 843 slučaja nasilja u porodici, od čega 80 djece žrtava, čime se bilježi, tokom pandemije COVID 19, povećanje nasilja nad djecom starosne dobi od 14 do 16 godina.

Ovi podaci nedvojbeno ukazuju da faktori rizika od nasilja nad djecom se povećavaju kada djeci ograničimo socijalne kontakte i izolujemo ih od svih sistema moguće podrške na koje se djeca inače oslanjaju, uključujući njihove vršnjake, školu, širu porodicu i uopšte njihove privatne veze u okruženju i da samo uvođenje mjera prevencije i uopšte zaštite zbog pandemije COVID 19 bez sistemskih mehanizama praćenja i naročito podrške, mogu dovesti i dovode do ugražavanja svih prava djeteta iz UN Konvencije o pravima djeteta.

Govoreći o nasilju u porodici, velika odgovornost je na centrima/službama za socijalni rad. Postupajući po prijavama građana u predmetnoj oblasti, Ombudsman za djecu mora konstatovati da pojedini centri/službe i tokom 2020. godine nisu adekvatno reagovali u svim pojedinačnim slučajevima, iako su imali uredna saznanja sa osnovanim sumnjama da je u konkretnom slučaju došlo do nasilja nad djecom u porodici. Ovi slučajevi se tokom 2020. godine najčešće odnose na zanemarivanje ili nemarno postupanje prema djetetu.

Vršnjačko nasilje

Ombudsman za djecu i ovim izvještajem konstatiše da se često u praksi vršnjačko nasilje ne prepoznaje na vrijeme i u pravom obliku i da još uvijek imamo slučajeve izostanka pravovremene i odgovarajuće reakcije svih subjekata koji učestvuju u vaspitanju i zaštiti djece.

Ombudsman za djecu smatra da su neophodne dodatne preventivne aktivnosti.

Izvještajem o primjeni Protokola u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece za 2019. godinu:⁴²

„Osnovne škole prema svojim nadležnostima vode i evidencije o slučajevima vršnjačkog nasilja. Vršnjačko nasilje evidentirano je u 22 osnovne škole, od 54 koliko ih je dostavilo izvještaj. Najčešće evidentiran oblik vršnjačkog nasilja u 2019. godini je fizičko nasilje, a dešavalo se najčešće među vršnjacima uzrasta od 10-14 godina.

Kada je riječ o srednjim školama, od 94 škole koliko ih djeluje u Republici Srpskoj prema izvještaju Ministarstva prosvjete i kulture 32 škole su u 2019. godini evidentirale i preduzimale mjere i radnje za sprečavanje ponavljanja nasilja nad djecom. U 24 škole radilo se o slučajevima vršnjačkog nasilja, dok je nasilje odraslih nad djecom evidentirano u 8 škola. Najčešći oblik vršnjačkog nasilja bilo je fizičko, a najčešći oblik nasilja odraslih nad djecom zanemarivanje i nemarno postupanje.

Veliki broj evidencija ne sadrži podatke o polu ili starosti djece, dok su u potpunosti izostali podaci o djeci žrtvama nasilja u uzrastu od 0-4 godine.”

⁴¹ Odgovor MUP RS na upit Ombudsmana za djecu, broj: SM-1-053 od 22.05.2020. godine.

⁴² Izvještaj o primjeni Protokola u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece za 2019. godinu, str. 12.

U slučaju vršnjačkog i svakog drugog nasilja, škola je obavezna i mora da pravilno i potpuno utvrdi sve činjenice konkretnog slučaja i da identificuje uzroke. Posebno je važna saradnja roditelja i škole, koja, nažalost, u praksi vrlo često izostaje. Veoma često u praksi dolazi do prebacivanja odgovornosti jednih na druge, koja situacija sigurno ne doprinosi rješavanju slučajeva vršnjačkog nasilja, naprotiv, dodatno ga komplikuje.

Neophodna je odgovarajuća edukacija roditelja i djece, ali i stručnog kadra škole. Nastavnici i stručni radnici škole (psiholog, pedagog, ...), ali i roditelji moraju biti uključeni u sve preventivne i interventne aktivnosti. Roditelji moraju biti uključeni u problem rješavanja vršnjačkog nasilja. Lični primjer roditelja je veoma važan kao model ponašanja.

Opšte je poznato da se vršnjačko nasilje ne dešava samo u školi. Međutim, prema našoj praksi ipak je škola mjesto gdje je vršnjačko nasilje najprisutnije zbog velikog i svakodnevnog protoka djece. Veoma često se pojedini oblici nasilja nastavljaju i van škole, a naročito upotrebom savremenih sredstava komunikacije. Npr. kada se slučaj fizičkog nasilja u školi proširi putem društvenih mreža i raznim neprimjerenim ili uvredljivim komentarima prouzrokuje i posljedice psihičkog nasilja. Ovo su sitacije koje su bile karakteristične za 2020. godinu kada je zbog posebnih epidemioloških mjera zaštite došlo do zatvaranja škola i preusmjeravanja kompletne nastave na online komunikaciju.

U toku 2020. godine, Ombudsman za djecu je postupao i po osnovu prijava/žalbi u oblasti vršnjačkog nasilja. Žalbe su uglavnom podnosili roditelji, ali i djeца.

Nažalost, Ombudsman za djecu mora i u ovom izvještaju konstatovati da i tokom 2020. godine:

- Jedan broj škola identificuje samo posljedice nasilnog ponašanja bez utvrđivanja uzroka takvog ponašanja u svakom konkretnom slučaju.

Nasilje upotrebom savremenih sredstava informacionih tehnologija (elektronsko nasilje)

Savremena sredstva komunikacije i internet kao mediji imaju brojne pozitivne, ali i negativne strane. Djeca i mladi uz njih mogu učiti, pronalaziti kvalitetne informacije za svoje školske i vanškolske aktivnosti, komunicirati i razmjenjivati iskustva, mišljenja i informacije s vršnjacima, čitati knjige, informisati se o događajima, itd. Korištenje interneta omogućava aktivno, kreativno i samostalno učenje.

Međutim, ne smijemo zaboraviti i na sve moguće negativne strane i skrivene opasnosti. Nekvalitetne i neprovjerene informacije, informacije i događaji koji bi mogli potencijalno negativno uticati na dječiji razvoj (nasilni i pornografski sadržaji), krađa intelektualnog vlasništva, prevare vezane uz kreditne kartice, dječja pornografija, neprimjereni i neprihvatljivi i sve češće po život i zdravlje djeteta opasni izazovi na društvenim mrežama, govor mržnje, ugrožavanje privatnosti djeteta i/ili njegove porodice, elektronsko nasilje samo su neke od njih.

Posebna „pogodnost“ virtualne komunikacije je mogućnost anonimnog ostvarenja kontakta sa drugim osobama, što je vrlo prihvatljivo i pogodno za dječiji i adolescentski uzrast. Međutim, ova mogućnost ostavlja širok prostor za razne vrste zloupotreba i iskorištavanja djece.

Situacija sa virusom COVID 19 i preusmjeravanje mnogih životnih aktivnosti na online komunikaciju pokazala je još veću potrebu da je jedina sigurna zaštita za djece njihova pravovremena edukacija o prednostima i rizicima savremenih IKT tehnologija i samog interneta.

Samo djeca koja to znaju i koja imaju dovoljno pravilnih i potpunih informacija o tome mogu prepoznati situacije koje ih povređuju i ugrožavaju, te pravovremeno i adekvatno reagovati.

Elektronsko vršnjačko nasilje danas je sve prisutnije među djeecom sa stalnim trendom porasta putem društvenih mreža i raznih blogova i internet platformi. To je oblik nasilja koji se redovno pojavljuje u sticaju sa psihičkim i socijalnim nasiljem i ima veoma duboke i dalekosežne posljedice po dijete.

Najčešći pojavnici oblici elektronskog nasilja odnose se na ugrožavanje prava djeteta na njegovu privatnost iznošenjem ličnih podataka i otkrivanje njegovih ličnih i porodičnih prilika, zatim uznemiravanje, vrijedanje, slanje neprimjerene, prijetećih i uvredljivih poruka, podsticanje na mržnju i nasilje, vrbovanje raznim društveno-neprihvatljivim grupama koje mogu biti štetni i opasni za dijete.

Najčešći pojavnici oblik nasilja upotrebljaju savremenih sredstava informacionih tehnologija koje odrasli čine nad djeecom se odnosi na dječiju pornografiju.

Zaštita djece od elektronskog nasilja zahtijeva multidisciplinarni pristup i saradnju svih nadležnih organa, službi i institucija. Pri tome roditelji imaju veoma važnu ulogu i posebnu obavezu i odgovornost, da od najranijeg uzrasta djece rade i na razvijanju njihove svijesti da na internetu mogu biti izloženi i neprijatnim situacijama i kako da ih spriječe, odnosno, kako da se zaštite kada se nasilje već desi.

Škola, kao vaspitno-obrazovna ustanova, takođe ima nezaobilaznu odgovornost i obavezu da svojim preventivnim programima obuhvati zaštitu djece od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, pa tako i elektronskog nasilja.

Pravo na privatnost

Do povrede prava na privatnost djeteta može doći na bilo kojem mjestu i u bilo kojim okolnostima. Međutim, povreda prava na privatnost djeteta u najvećem broju slučajeva nastaje medijskim izvještavanjem o djeci.

Izvještavanje o djeci zahtijeva posebnu pažnju i veliki stepen senzibilnosti. Pravo djeteta na privatnost treba uskladiti sa pravom na slobodu štampe i govora i prava javnosti na informaciju.

Javna glasila trebaju omogućiti djeci da javno iznose svoja mišljenja, ali na način da se zaštiti njihova dobrobit, jer je ona važnija od interesa javnosti.

U kontekstu navedenog, potrebno je istaći da je u Republici Srpskoj u proteklom periodu zabilježen pomak u zaštiti djece na privatnost naročito donošenjem novog Krivičnog zakonika. Naime, Krivični zakonik uvodi novo krivično djelo – „Povreda privatnosti djeteta”, kojim se inkriminiše iznošenje nešto iz ličnog ili porodičnog života djeteta ili suprotno propisima objavljivanje djetetove fotografije ili otkrivanje identiteta djeteta i time kod djeteta stvara stanje uznemirenosti ili ga izloži poruzi vršnjaka ili drugih lica ili na neki drugi način ugrozi sigurnost djeteta. Teži oblik ovog djela je ukoliko se izvrši putem sredstava masovne komunikacije, kompjuterskog sistema ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način, zbog čega je ono postalo

pristupačno većem broju lica ili ukoliko ovo djelo izvrši službeno lice ili lice u obavljanju profesionalne djelatnosti.

Prateći stanje u ovoj oblasti i postupajući po prijavama/žalbama građana, kod Ombudsmana za djecu je u izvještajnom periodu u jednom manjem broju slučajeva zabilježeno da je sam način iznošenja informacija stvarao osnovanu sumnju u povredu prava djeteta na privatnost. Najčešće se radilo o slučajevima izvještavanja o djeci koja žive u teškim životnim uslovima, bolesnoj djeci ili djeci sa smetnjama u razvoju.

UN Konvencija o pravima djeteta obavezuje da ni jedno dijete ne smije biti izloženo samovoljnomy ili nezakonitom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku, kao ni nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled, te da dijete ima pravo na zaštitu zakona od takvog miješanja ili napada⁴³.

S obzirom da je izvještajna godina bila godina u kojoj su se održavali izbori, Ombudsman za djecu je zabilježio i jedan broj prijava zbog navodne upotrebe („zloupotrebe“) djece u predizborne svrhe.

Već u predizbornom periodu, Ombudsman za djecu je skrenuo pažnju javnosti, a naročito političkim subjektima i svim medijima koji prate izborne aktivnosti da Konvencija jasno obavezuje da svi subjekti moraju sve svoje aktivnosti koje se tiču djece i u koje su uključena djeca sprovoditi isključivo u najboljem interesu djece. Ovaj princip se ne smije zaboraviti i u toku predizborne kampanje i održavanja izbora.

Zaštita djece u svim oblastima, zahtijeva postojanje jasnih pravila i procedura. Shodno tome i Izborna pravila moraju prepoznati potrebu i važnost zaštite djece i njihovih interesa u svim predizbornim i izbornim aktivnostima. U tom cilju su neophodne odgovarajuće izmjene i dopune važećih Izbornih pravila. Djeca ne mogu biti dio predizbornih skupova, tribina, promotivnih spotova ili bilo kojeg drugog pisanog, audio i/ili vizuelnog sadržaja kojeg djeca prema svom uzrastu ne razumiju i prema kojem nemaju izgrađen sopstveni stav i mišljenje.

Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja

Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, koji dopunjava Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala („Protokol iz Palerma“) se primjenjuje na spriječavanje, istragu i gonjenje izvršilaca krivičnih djela utvrđenih ovim protokolom u slučajevima u kojima su ta krivična djela po svojoj prirodi međunarodna i uključuju neku grupu za organizovani kriminal, kao i na zaštitu žrtava tih krivičnih djela. Cilj ovog protokola je prevencija i borba protiv trgovine ljudima, uz posebnu pažnju prema ženama i djeci, zaštita i pomoć žrtvama takve trgovine uz puno poštovanje njihovih ljudskih prava, te unaprijeđenje saradnje među državama potpisnicama.⁴⁴

Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope R(91)11 o seksualnom iskorištavanju, pornografiji i prostituciji i trgovini djecom i omladinom poziva da se u programe osnovnog i srednjeg obrazovanja uključe informacije o opasnostima od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, da se u sudskom i administrativnom postupku obezbijedi tajnost, odnosno poštovanje prava

⁴³ UN Konvencija o pravima djeteta, član 16.

⁴⁴ Palermo, 13.12.2000. godine; Ratifikovano u Bosni i Hercegovini 05.02.2002. godine; „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, Međunarodni ugovori, broj: 3/02

djeteta na privatnost, da se obezbijede sankcije protiv svih onih koji su uključeni u proizvodnju i distribuciju pornografskog materijala koji uključuje djecu.⁴⁵

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, u toku 2019. godine, evidentirana su 74 krivična djela protiv polnog integriteta i seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta i to: 5 KD Silovanje (1 KD u pokušaju), 15 KD Polno uznemiravanje, 9 KD Iskorištavanje djece za pornografiju, 20 KD Obljuba sa djetetom mlađim od 15 godina, 6 KD Navođenje djeteta na prostituciju, 2 KD Obljuba nad nemoćnim licem, 3 KD Polna zloupotreba djeteta starijeg od 15 godina, 5 KD Polna ucjena, 5 KD Upoznavanje djece s pornografijom, 1 KD Zadovoljenje polnih strasti pred djetetom i 2 KD Iskorištavanje kompjuterske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje KD seksualnog zlostavljanja ili iskorištavanja djeteta i 1 KD Bludne radnje. Sva ova krivična djela su rasvijetljena.

Prema Informaciji Ministarstva unutrašnjih poslova o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj za 2019. godinu broj krivičnih djela protiv polnog integriteta manji je za 10,8% u odnosu na 2018. godinu.⁴⁶

Analiza predmeta pokazuje da djeci najčešće zlostavljaju njima bliska i poznata lica i sa kojima djeca imaju uspostavljen određeni odnos povjerenja (bliski srodnici, poznanici, nastavnici, i sl.), čime se ponovo razbijaju ustaljene predrasude da su seksualni „zlostavljači“ djeci nepoznata lica sa problemima u ponašanju.

Svaki roditelj i/ili lice koje je u nekom profesionalnom kontaktu sa djecom (vaspitač, nastavnik, sportski trener, i sl.) treba biti edukovan kako prepoznati zlostavljanje kod djeteta.

Nažalost, poražavajuće je saznanje da mnoga stručna lica koja su u kontaktu sa zlostavljenim djetetom nisu u stanju da prepoznaju ove pokazatelje, pa se često dešava da djeca izgube povjerenje i nadu da će im neko pomoći i o zlostavljanju čute, i godinama nakon što je zlostavljanje prestalo.

Ombudsman za djecu zaprimio je žalbu/prijavu majke kojom ukazuje na „nasilje-bludničenje nad zajedničkom djecom (7 i 5 godina) od strane oca, tokom boravka djece kod njega u terminima održavanja ličnog kontakta nakon razvoda braka“, a prema rješenju Centra za socijalni rad. U žalbi majka navodi da se ovim povodom obraćala mjesno nadležnom Centru za socijalni rad⁴⁷ i Policijskoj upravi⁴⁸, ali da ove institucije „nisu reagovale, niti bilo šta preduzele u zaštiti djece od nasilja“, te je uputila žalbe na rad obje institucije.

Nakon uključivanja Ombudsmana za djecu i obraćanja institucijama za hitno reagovanje, preduzete su aktivnosti iz nadležnosti ovih institucija, a mjesno nadležna Policijska uprava u svom izvještaju navodi da su dostavili nadležnom tužilaštvu Službeni izvještaj o preduzetim mjerama i radnjama.

Zaštita djece od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja zahtijeva multidisciplinaran sistemski pristup. To zahtijeva da resor porodično pravne zaštite, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, obrazovanja djece, svako u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja, adekvatnim mjerama i

⁴⁵ Komitet ministara Savjeta Evrope, 1991. godine.

⁴⁶ <https://mup.vladars.net/index.php?vijest=62&vrsta=statistike&stat=1>

⁴⁷ Predmet broj: 58-18-11-PŽ/20

⁴⁸ Predmet broj: 59-19-11-PŽ/20

definisanim programima odgovori na potrebe djece i njihovo pravo na odgovarajuću zaštitu, prije svega, kroz sistemske preventivne, a zatim i kroz efikasne interventne mjere.

Donošenje Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece imalo je za cilj, između ostalog, i da se nadležne službe i institucije učine odgovornijim za preduzimanje svih potrebnih mjeru iz njihove nadležnosti radi zaštite djeteta i njegovih interesa, ali i da se uspostavi stalna i stvarna saradnja među njima, a time i da se obezbijedi multidisciplinarni pristup u zaštiti djeteta, kako u dijelu prevencije, tako i u dijelu intervencije.

Sistem mora poslati jasnu poruku kako će zaštiti dijete i kako će postupiti prema počiniocu.

Ponovo podsjećamo da je tokom 2018. godine usvojen Zakon o registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece, kojim se dodatno osigurava zaštita djece od seksualne zloupotrebe, zlostavljanja i iskorištavanja, te spriječavanje lica pravosnažno osuđenih za ta krivična djela da ponovo izvrše isto ili slično krivično djelo. Registrar pedofila je samo jedna od mjeru koja treba da doprinese boljoj zaštiti djece i njihove bezbjednosti od lica koja su već počinila krivična djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece. Ali, to nikako ne znači da je uspostavljanjem registra definitivno osigurana zaštita djece od seksualnog zlostavljanja, ali je jedan značajan činilac koji omogućava da sistem prepozna osobe pravosnažno osuđene za navedena krivična djela.

Zabrana fizičkog kažnjavanja djece

Vaspitanje je proces formiranja ličnosti sa svim fizičkim, intelektualnim, moralnim, estetskim i radnim kvalitetima. Brojne su teorije o savremenim metodama vaspitanja djece i jačanju pozitivnog roditeljstva. Međutim, još uvijek je prisutna predrasuda našeg društva da je fizičko kažnjavanje „najbolja vaspitna metoda“, a pritom zaboravljamo da je zakonom izričito zabranjeno udariti odraslu osobu. Ako udarimo odraslu osobu to je „nasilje“, a ako udarimo dijete to je „vaspitanje“. Jasno se zaključuje da djeca i odrasli u ovom segmentu nisu izjednačeni pred zakonom.

Fizičko kažnjavanje djece grubo krši niz njihovih prava, a prije svega pravo djece na tjelesni integritet i ljudsko dostojanstvo, pravo na pravilan psihofizički razvoj, na sigurnu okolinu, pa čak i pravo na život. Djeci šaljemo poruku da je nasilje prihvatljiv metod rješavanja sukoba ili za prisiljavanje nekoga da uradi ono što drugi želi.

UN Komitet za prava djeteta je svojim zaključnim razmatranjima pozvao BiH da preduzme sve odgovarajuće mjeru kako bi se izričito zabranilo fizičko kažnjavanje djece u svim sredinama, uključujući i porodično okruženje, na cijeloj teritoriji. Nadalje, Komitet predlaže da BiH ojača i proširi podizanje svijesti i obrazovne programe, uključujući kampanje, u cilju promovisanja pozitivnih i alternativnih oblika discipline i poštovanja dječijih prava, uz učešće djece, ujedno podižući svijest o štetnim posljedicama koje uzrokuje fizičko kažnjavanje.

Ombudsman je podnio inicijativu za izmjene i dopune Porodičnog zakona koje, između ostalog, treba da uključe i izričitu zabranu fizičkog kažnjavanja djece.

D) PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU

Zdravstvena zaštita

UN Konvencija o pravima djeteta⁴⁹ priznaje djetetu pravo na zdravstvenu zaštitu - pravo na uživanje najvišeg mogućeg standarda zdravlja i na olakšanje liječenja i zdravstvene rehabilitacije, a države obavezuje da osiguraju da nijednom djetetu ne bude uskraćeno pravo pristupa službama zdravstvene zaštite (stav 1). Uz to, obavezuje ih i da se zalažu za puno ostvarenje prava na zdravlje i da preduzimaju odgovarajuće mjere, od kojih su neke izdvojene i posebno naglašene (stav 2).

Svakako da je 2020. godinu obilježila pandemija izazvana COVID 19. Zarazne bolesti kao što je virus COVID 19 uticale su na način da su poremetile okruženje u kojem djeca rastu i razvijaju se. Promjene izazvane pandemijom u porodicama, prijateljstvima, školskim i drugim svakodnevnim aktivnostima i široj zajednici mogu imati negativne posljedice na dobrobit, razvoj i zaštitu djece. Pored toga, mjere koje se primjenjuju kako bi se spriječilo i suzbilo širenje virusa COVID 19 mogu djecu izložiti rizicima u pogledu njihove zaštite. Karantin i mjere izolacije u kućama, objektima i određenim zonama mogu imati negativan uticaj na djecu i njihove porodice. Pristup ključnim uslugama, uključujući i osnovne i one koje podrazumijevaju spasavanje života i brigu kao što je vakcinacija, su otežani. Pokazalo se da je potrebno hitno zajedničko djelovanje kako bi se spriječilo da ova kriza preraste u krizu prava djeteta.

Obaveza je svih institucija, organa, zajednice, odraslih - nastaviti s poštovanjem prava djece u trenutnom kontekstu restrikcija uslijed pandemije COVID 19. Ova situacija koje se brzo razvija i mijenja i dalje će uveliko uticati na djecu uopšteno i pogoršavati uslove života većine ranjivih grupa.

Kvalitetno organizovana zdravstvena zaštita djece predstavlja osnov za osiguranje uslova za cijelokupan razvoj djeteta, bezbjedno i sretno djetinjstvo, da ublaži, otkloni i isključi negativne zdravstvene uticaje. Uslovi za uspostavljanje kvalitetne zdravstvene zaštite su, između ostalog, kvalitetni programi promocije zdravlja kako u zdravstvenim ustanovama, tako i u vrtićima, školama i lokalnoj zajednici, ali i putem medija, te redovni i sigurni izvori finansiranja, primjereno odnos broja djece i zdravstvenog osoblja, dobro obučeno zdravstveno osoblje kao i uključenost roditelja. Jedan od osnovnih zahtjeva Konvencije je obaveza države da obezbijedi da nijedno dijete ne bude lišeno prava pristupa uslugama zdravstvene zaštite. Međutim, analiza važećih propisa⁵⁰ ukazuje da su obavezno osigurana djeca do 15 godina života i djeca koja se nalaze na redovnom školovanju do 26 godine, bez obzira na status osiguranja njihovih roditelja, pod uslovom da su djeca prijavljena u sistemu, čime se i dalje dovodi u pitanje ostvarivanje ovog prava za djecu u uzrastu od 15 do 18 godina.

⁴⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 24.

⁵⁰ Zakon o zdravstvenom osiguranju, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 1/09, 106/09, 110/16, 94/19, član 16.

Bez obzira što Ombudsman za djecu nije zaprimio ni jednu žalbu po tom osnovu, kao i u prethodnim izvještajnim godinama i dalje insistiramo na izmjenama Zakona kojim bi se osigurala zdravstvena zaštita, pod istim uslovima, za svu djecu do 18. godina života.

Pandemija i mentalno zdravlje kod djece

Svjetska zdravstvena organizacija definiše zdravlje kao „stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti ili iznemoglosti”⁵¹. Epidemiološke mjere koje su na snazi radi pandemije, već godinu dana, obavezuju nas na jedan drugačiji način života i svakodnevnice, a to kod mnogih, a naročito kod djece dovodi do produbljenog stresa. Nedostatak druženja sa vršnjacima, nedostatak igre, slobodnoga kretanja, pojačano konzumiranje društvenih platformi, online nastava sve to može da ostavi posljedice.

Svjetska zdravstvena organizacija već niz godina upozorava na epidemiološke podatke mentalnih poremećaja kod djece i mladih, i tu se govori o problemu 20/20. Naime, svako peto dijete, odnosno 20% djece prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije, ima neki mentalni poremećaj⁵². A onda svega 20%, tek svako peto dijete od onih koji imaju neki problem mentalnog zdravlja, dobija neku adekvatnu stručnu pomoć, što ukazuje da se problemi mentalnog zdravlja kasno otkrivaju.

Vlada Republike Srpske je usvojila Strategiju razvoja mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj⁵³ za period 2020 - 2030 godina. Cilj ove strategije je da se unaprijede postojeći i razviju novi načini zaštite mentalnog zdravlja pojedinaca, ali i društva u cjelini, da se smanji pojava mentalnih problema i poremećaja u društvu, poveća dostupnost kvalitetnog i pravovremenog pružanja zdravstvenih usluga, te omogući rehabilitacija i socijalna inkluzija lica sa smetnjama mentalnog zdravlja. Opšti ciljevi Strategije su: promocija mentalnog zdravlja za sve, zaštita mentalnog zdravlja stanovništva putem identifikovanja i osnaživanja protektivnih faktora i smanjenja faktora rizika, prevencija specifičnih mentalnih poremećaja sa fokusom na ključne rizične i protektivne faktore, unapređenje tretmana (rane detekcije, ranih intervencija, liječenja i rehabilitacije) lica sa smetnjama mentalnog zdravlja, unapređenje kvaliteta života, socijalne inkluzije, zdravlja, jednakosti i oporavka kod lica sa smetnjama mentalnog zdravlja, smanjenje stigme i diskriminacije.

Danas se na mentalno zdravlje gleda kao na bogatstvo naroda. Ono na šta Svjetska zdravstvena organizacija podsjeća je, da će veće ulaganje omogućiti veću dostupnost pomoći, a ulaganje u mentalno zdravlje je investicija koja se isplati. Za zaštitu mentalnog zdravlja djece i adolescenata potrebno je rano prepoznavanje i rane intervencije.

Mjere izazvane pandemijom uticale su i na ostvarivanje zdravstvene zaštite, u smislu da su dovere do teškoća u pristupu redovnim kontrolama u zdravstvenom sistemu jer su iste smanjenje, ili uslijed bolesti stručnih lica ili ograničavanja prostornih kapaciteta prolongirane na neki duži period.

⁵¹ Prvi princip u preambuli Ustava SZO (1948.)

⁵² <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43068/9241546573.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

⁵³ Usvojena 06.08.2020.godine

Pravo djeteta na pratnju roditelja/staratelja prilikom bolničkog liječenja

Ombudsman za djecu je u 2020. godini zaprimio više prijava-žalbi kojima je ukazana povreda prava djeteta zbog nemogućnosti, da za vrijeme hospitalizacije u Univerzitetskom kliničkom centru Banja Luka, tokom trajanja COVID 19, dijete ima pratnju roditelja/staratelja.

Članom 46. Pravilnika o sadržaju, obimu i načinu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu⁵⁴, propisano je da smještaj uz dijete koje se nalazi na bolničkom liječenju zdravstveno osiguranje obezbijeđuje:

- za majku kada je dojenje jedini način prehrane djeteta, ili je taj način prehrane preporučen;
- za jednog od roditelja ili staratelja djeteta koje ima teškoće u razvoju i kada se o tome posjeduje odgovarajuće rješenje nadležnog organa;
- kada za dijete mlađe od 6 godina postoje medicinske indikacije koje ukazuju da je neophodna pratnja uz dijete (jednog od roditelja ili staratelja).

S tim u vezi Ombudsman za djecu se obratio UKC Banja Luka, te bolnicama u Gradišći, Prijedoru, Doboju, Trebinju, Bijeljini i Foči sa zahtjevom da u roku od 7 (sedam) dana dostave informacije o sljedećem:

- pismenu informaciju da li su za vrijeme trajanja COVID 19 imali zahtjeve roditelja/staratelja da budu pratnja njihovoј djeci dok su na bolničkom liječenju,
- da li je roditeljima/starateljima omogućeno da budu uz dijete na bolničkom liječenju, ako nije omogućeno,
- izjašnjenje da li postoje nove odluke kojima je pitanje smještaja djeteta koje se nalazi na bolničkom liječenju regulisano da bude bez pratnje roditelja ili staratelja, te
- kopije eventualnih odluka.

Iz dostavljenih odgovora proizašlo je :

1. JZU Bolnica Gradiška⁵⁵: „Za vrijeme trajanja COVID 19 imali smo zahtjeve roditelja/staratelja da budu pratnja djeci dok su na bolničkom liječenju; Postupali smo u skladu sa Pravilnikom o sadržaju, obimu i načinu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu; bolnica nije donosila nove odluke.“
2. JZU Bolnica „dr Mladen Stojanović“ Prijedor:⁵⁶ „Za vrijeme trajanja COVID 19 i dalje primamo jednog od roditelja/staratelja, kao pratnju njihovoј djeci dok su na bolničkom liječenju, uz prethodni negativni brzi test, kojim inače testiramo pacijente prije prijema na odjeljenje. Do danas nismo imali nikakvih pritužbi od strane roditelja, odnosno roditeljima/starateljima je omogućeno da budu uz dijete na bolničkom liječenju u slučajevima propisanim članom 46. Pravilnika o sadržaju, obimu i načinu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu.“
3. JZU Bolnica „Sveti Vračevi“ Bijeljina⁵⁷: „Na odjeljenju pedijatrije je za vrijeme trajanja COVID 19 pandemije, omogućeno roditeljima/starateljima da budu uz dijete za vrijeme bolničkog liječenja. Na prijemu u bolnicu obavezno im se radi brzi test, uz poštovanje

⁵⁴ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 102/11, 117/11, 128/11, 101/12, 28/16, 83/16, 109/17, 115/17, 17/18, 58/18, 59/18, 112/18, 17/19, 98/19, 21/20

⁵⁵ Dopis broj: 01/1931-20 od 18.09.2020.godine

⁵⁶ Dopis broj: 3245/20 od 19.09.2020.godine

⁵⁷ Elektronska pošta od 22.09.2020.godine

ostalih propisanih epidemioloških mjera; Ne postoje nove odluke kojima je pitanje smještaja djeteta koje se nalazi na bolničkom liječenju regulisano da bude bez pratnje roditelja ili staratelja.

Na našem odjeljenju prilikom prijema poštujemo sve slučajeve gdje je propisano da za boravak roditelja uz dijete na bolničkom liječenju bude obezbijeđeno zdravstveno osiguranje (majka dojilja kod bilo kog uzrasta djeteta, kod djece s poteškoćama u razvoju, u situacijama teških hroničnih i malignih oboljenja, i prema svim indikacijama, bez obzira na uzrast djeteta). Za vrijeme vanrednog stanja, samo par dana nismo primali roditelje uz djecu, nakon čega je omogućen boravak pratioca, te nismo imali zahtjeve roditelja da budu pratnja djeci u bolnici.“

4. Univerzitetska Bolnica Foča⁵⁸: „Kao i prije epidemije COVID 19 tako i tokom epidemije stalno imamo zahtjeve roditelja /majki/ da borave sa svojom djecom tokom hospitalizacije u našoj ustanovi; Roditeljima je omogućeno da borave uz dijete; Nove odluke povodom pratnje roditelja nisu donesene.“
5. JZU Bolnica „Sv. A. Luka“Doboj:⁵⁹ „Broj prijema djece i majki pratile je značajno smanjen; Od 14.4.2020.godine primljeno je obavještenje od uprave bolnice da se ne primaju majke pratile do dalnjeg, broj odluke 2392/20. Naredna odluka je od 13.07.2020.godine broj 4101/20 gdje se u daljem toku dozvoljava prijem majki pratile uz obavezan test na COVID 19 pri ulasku u bolnicu. Tog uputstva se pridržavamo i do danas. Za vrijeme zabrane primane su majke dojilje i majke uz djecu sa posebnim potrebama, a nadalje primamo gdje postoje medicinske indikacije, a to se može odnositi na skoro svako dijete koje boravi u bolnici. Oduvijek smo bili liberalni pri prijemu majki pratile uzimajući u obzir značaj boravka majke u bolnici uz bolesno dijete.“
6. JZU Bolnica Trebinje nije odgovorila na zahtjev Ombudsmana za djecu.

Iz dostavljenih odgovora bolnica jasno proizilazi:

- Bolnice u Gradišci, Doboju, Prijedoru, Foči i Bijeljini su u ostavljenom roku, na zahtjev Ombudsmana za djecu dostavile potrebne informacije,
- da su bolnice i za vrijeme trajanja COVID 19 primjenjivale Pravilnik o sadržaju, obimu i načinu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu,
- da s tim u vezi nisu donosile posebne odluke /izuzev bolnice Doboj za period 14.4.-13.7.2020.godine, ali i u tom periodu majke dojilje i majke djece sa posebnim potrebama su bile u pratnji svoje djece na bolničkom liječenju,
- da je kao i prije epidemije, tako i tokom epidemije, roditeljima omogućeno da borave uz dijete u bolnici/bolnica Bijeljina samo par dana za vrijeme vanrednog stanja nije primala roditelje uz djecu na bolničkom liječenju,
- na prijemu u bolnicu roditelju se obavezno radi brzi test /bolnica u Bijeljini, Doboju, Prijedoru, Gradišci i Foči,
- da je boravak roditelja uz dijete u bolnici osiguran uz sve propisane epidemiološke mjere.

Bolnice u Prijedoru, Foči, Doboju, Bijeljini i Gradišci su dobar primjer kako se, poštujući sve epidemiološke preporuke vezano za COVID 19 poštuje i štite i najbolji interes djeteta prilikom bolničkog liječenja. Potrebe djece, posebno u njihovom najranijem uzrastu, između ostalog su i

⁵⁸ Dopis broj: 301-1451/2 od 23.09.2020.godine

⁵⁹ Dopis broj: 5566-1/20 od 18.09.2020.godine

da se ne odvajaju od roditelja, ni onda kada zbog zdravstvenih problema koji imaju trebaju biti na bolničkom liječenju.

Imajući u vidu epidemiološku situaciju, boravak roditelja/staratelja uz dijete prilikom hospitalizacije treba organizovati tako da se, poštujući propisane mjere tokom epidemije, kao što je to i u drugim bolnicama, zadovolje i potrebe bolesne djece na pratnju roditelja/staratelja.

S tim u vezi, te poštujući jedno od osnovnih prava djeteta-pravo na zdravstvenu zaštitu i najbolji interes djeteta, koji zahtijeva da se u svim aktivnostima u vezi sa djecom, prvenstveno mora voditi računa o njihovom najboljem interesu, Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske predloženo je preduzimanje potrebnih mjer⁶⁰ za spriječavanje postupanja koja ugrožavaju prava i interese djece na zdravstvenu zaštitu, na način da poštujući propisane epidemiološke mjere obezbjedi da:

- sve zdravstvene ustanove-bolnice imaju jednak pristup i obavezu da obezbijede primjenu člana 46. Pravilnika o sadržaju, obimu i načinu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu, i u skladu sa istim,
- osiguraju ostvarivanje prava djece na pratnju roditelja/staratelja prilikom hospitalizacije.

Ministarstvo je odgovorilo dopisom broj 11/04-500.2-212-19/20 od 14.12.2020.godine, iz kog proizilazi, između ostalog, da su uputili instrukciju JZU Univerzitetskom kliničkom centru Republike Srpske da se prije svega poštuju važeći pozitivni propisi, navodeći da su provjerom na dan 14.12.2020.godine u Klinici za dječije bolesti UKC RS hospitalizovana 52 pacijenta, a od toga broja samo 4 djece uzrasta 12 i 13 godina nisu smještena u prisustvu majke/staratelja.

Zdravstvena zaštita djece sa smetnjama u razvoju

Djeca sa smetnjama u razvoju, kao najranjivija kategorija djece, vrlo lako mogu biti izložena diskriminaciji i nepoštivanju njihovih prava prilikom pristupa i korištenja usluga zdravstvene zaštite. Konvencija o pravima djeteta (član 24. stav 1.) i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (član 25, tačke c i d), obavezuju da se djeci s smetnjama u razvoju obezbijedi najveći stepen zaštite mentalnog i fizičkog zdravlja.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu-žalbu⁶¹ kojom se ukazuje na povredu prava djece sa smetnjama u razvoju zbog nemogućnosti nabavljanja neophodnih lijekova. Prijavom se navodi da su i do sada imali problem sa nabavkom određenih lijekova ali da je pandemija taj problem dodatno iskomplikovala. Svjesni problema sa kojima se suočavaju roditelji djece koji su u nemogućnosti da nabave lijek, lijekove koje prema preporuci stručnjaka utiču na poboljšanje kvaliteta života oboljelih, obratili smo se Fondu zdravstvenog osiguranja i nadležnom ministarstvu. Dostavljeni odgovori ukazuju na problem postojećih zakonskih rješenja u smislu da Agencija za lijekove i medicinska sredstva Bosne i Hercegovine daje dozvole za

⁶⁰ Preporuka broj: 711-39-8-PŽ-7/20 od 15.10.2020.

⁶¹ Predmet broj: 478-21-4-PŽ/20

promet lijekova⁶², čime je nabavka preporučenih lijekova, za koje nije obezbijeđena potrebna dozvola za promet, prepuštena roditeljima.

Pod pokroviteljstvom predsjednice Republike Srpske održano je donatorsko veče „S ljubavlju hrabrim srcima”, a prikupljena sredstva su namijenjena pokretanju prve Banke humanog mlijeka u Srpskoj, koja je planirana da bude osnovana u okviru Klinike za dječije bolesti Univerzitetskog kliničkog centra Republike Srpske, s namjerom da se prijevremeno rođenoj i teško bolesnoj djeci, kojima nije dostupno majčino mlijeko, osigura donirano humano, majčino mlijeko.

Pravo djeteta na obrazovanje o preventivnoj zdravstvenoj zaštiti

Pravo je djeteta na odgovarajuće informacije i obrazovanje o preventivnoj zdravstvenoj zaštiti prema članu 24. Konvencije o pravima djeteta.

UN Komitet za prava djeteta⁶³ konstatuje da strane ugovornice nisu poklonile dovoljno pažnje posebnim potrebama adolescenata, kao imaočima prava i unaprijeđivanju njihovog zdravlja i razvoja, ističući da „zdravlje i razvoj” na koji obavezuju navedeni članovi Konvencije, zahtijeva mnogo više i nije ograničeno na odredbe članova 6. i 24., a imajući u vidu da adolescencija, uslijed njihove ranjivosti i pritisaka iz okruženja postavlja nove izazove u odrastanju djece u smislu prihvatanja rizičnog ponašanja. Rano djetinjstvo kao i doba adolescencije predstavljaju važan trenutak za prevenciju mentalnih poremećaja, za promociju zdravog načina života, zbog činjenice da veliki broj ovih poremećaja, uključujući i poremećaje ponašanja i zloupotrebu opojnih supstanci koje izazivaju zavisnost počinje upravo u tom periodu.

I raniji izvještaji sistematskih pregleda su ukazivali da se djeca sve manje bave fizičkom aktivnošću i da vrijeme najčešće provode pred računarima i mobilnim telefonima. Izvještajni period, koji je obilježila pandemija, izolacija, on-line i skraćena nastava taj problem su dodatno usložili. Rezultati sistematskih pregleda su posljedica propuštenog u odrastanju djeteta i poziv su na preduzimanje odgovarajućih mjera radi zaštite zdravlja djece dugoročno. Iako rezultati sistematskih pregleda godinama ukazuju na prisutan problem, izostaju reakcije nadležnih službi u definisanju sistemskih mjera, prije svih, preventivnih programa u zaštiti zdravlja djece. Multidisciplinarnim pristupom, uz aktivno učešće stručnjaka iz ove oblasti, odgovornost moraju preuzeti resori i prosvjete i kulture, i zdravlja i socijalne zaštite, i porodice, omladine i sporta, ali i lokalne zajednice.

Briga za zdravlje djece, zahtijeva, između ostalog, da nastavni plan i program uključi i teme koje se odnose na promociju zdravlja, zdravih stilova života i usvajanja zdravih životnih navika kod

---

⁶² Zakon o lijekovima i medicinskim sredstvima BiH, „Službeni glasnik BiH”, broj: 58/08, član 29.

⁶³ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komenta br.4, Zdravlje adolescenata

djece, ali i neophodne informacije o reproduktivnom zdravlju⁶⁴, a ove godine uslijed pandemije trebale su se obezbijediti informacije o pandemiji i mentalnom zdravlju djece.

Ombudsman za djecu ponovo i ovim izvještajem ukazuje na nedostatak sistemskih mjera i preventivnih programa koji se, između ostalog, odnose na: zaštitu zdravlja djece, posebno mentalnog i reproduktivnog zdravlja, zaštitu djece od upotrebe alkohola, duvana, droga, igara na sreću, na podršku djeci sa problemima u ponašanju, pravilnu ishranu djece, važnost fizičke aktivnosti i sl, te ukazuje na važnost i potrebu njihovog definisanja.

Mjere izazvane pandemijom uticale su i na ostvarivanje zdravstvene zaštite, u smislu da su dovele do teškoća u pristupu redovnim kontrolama u zdravstvenom sistemu jer su iste smanjenje, ili uslijed bolesti stručnih lica ili ograničavanja prostornih kapaciteta prolongirane na neki duži period. Pravo na zdravlje i razvoj, usmjerava nas da moramo obezbijediti djeci da dobiju što više pomoći tokom ovog perioda, uz omogućavanje davanja savjeta i podrške i telefonom, kao i preko drugih platformi.

Zaštita djece od bolesti ovisnosti

Zaštita djece od bolesti ovisnosti je segment brige o djetetu koji zahtijeva angažovanje brojnih subjekata zaštite na svim nivoima i koordinisan multisektoralni pristup koji se zasniva na zajedničkom planiranju i provođenju aktivnosti u oblasti zaštite.

U svojim Zaključnim razmatranjima kombinovanog 5. i 6. Izvještaja Bosne i Hercegovine⁶⁵, Komitet UN-a za prava djeteta preporučuje: 35 (a) „državi Bosni i Hercegovini da efektivno provodi zakone i politike o sprečavanju konzumiranja alkohola, duvana i nelegalnih droga adolescentima, uključujući primjenu Zakona o zabrani konzumiranja i prodaje duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina u Republici Srpskoj...i da prati njihovu implementaciju“. U tački b) istog dokumenta se preporučuje „usvajanje zakonskih mjera koje će spriječiti prodaju duvana i ilegalnih droga na državnom nivou, te da se prošire programi koji se tiču prevencija konzumiranja alkohala i droga, kao i programi intervencije i rehabilitacije“.

Ove preporuke UN Komiteta su u velikoj mjeri saglasne sa preporukama Ombudsmana za djecu⁶⁶, te potvrđuju da su prevencija i provođenje postojećih zakonskih mjera od ključne važnosti u zaštiti djece od štetnih posljedica konzumiranja alkohola, duvanskih proizvoda i opojnih droga.

Izvještajni period je zbog panedemije COVID 19 bio posebno karakterističan u smislu organizacije aktivnosti u ovoj oblasti. Zbog preporučenih epidemioloških mjera u školama, izostale su posjete školama i aktivnosti koje provodi Ministarstvo unutrašnjih poslova i zdravstveni radnici. Takođe, i skraćeno vrijeme izvođenja nastave uticalo je na edukaciju o

⁶⁴ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik RS“, broj: 41/18, član 52: Pravo na brigu o fizičkom i mentalnom zdravlju i bezbjednosti učenika u školi ima prvenstvo nad drugim pravima.

⁶⁵ Zaključna razmatranja 5. i 6. kombinovanog izvještaja Bosne i Hercegovine o primjeni UN Konvencije o pravima djeteta, tačka 35. Zdravlje adolescenata, po a) i b)

⁶⁶ Poseban izvještaj o prevenciji upotrebe alkohola i duvana među djecom i mladima

bolestima ovisnosti koji izvode nastavnici u okviru redovnih časova. Tokom 2020. godine izostali su i značajniji projekti na ovu temu koje realizuju nevladine i organizacije civilnog društva.

Vakcinacija djece

Bez obzira na proglašenu pandemiju COVID 19, Svjetska zdravstvena organizacija izdala je krajem marta 2020. godine preporuku da zemlje nastave sa redovnom imunizacijom stanovništva prema predviđenim kalendarima vakcinacije. Imunizacija djece i omladine u Republici Srpskoj se sprovodi u skladu sa kalendarom imunizacije koji je definisan u okviru Instrukcije za imunizaciju Programa mjera za sprečavanje i suzbijanje, eliminaciju i eradicaciju zaraznih bolesti. Program mjera sa Instrukcijom za imunizaciju objavljuje se u Službenom glasniku Republike Srpske za svaku kalendarsku godinu.⁶⁷

Stručnjaci iz ove oblasti zdravstva, a naročito pedijatri u Republici Srpskoj su od početka pandemije naglašavali važnost da se održi redovna imunizacija stanovništva jer bi prekid vakcinacija imao nesagledive posljedice. Ukoliko bi borba protiv jedne bolesti uticala na zaustavljanje imunizacije protiv drugih bolesti moglo bi doći do situacije u kojoj se širi epidemija više zaraznih bolesti.

Uprkos situaciji izavanoj COVID 19, u izvještajnom periodu je obilježena i svjetska sedmica imunizacije koja se tradicionalno obilježava tokom zadnje sedmice aprila.

UN Komitet za prava djeteta Zaključnim razmatranjima⁶⁸ preporučuje da se „podigne svijest o važnosti vakcinacije i obezbijedi adekvatna obuka zdravstvenim radnicima da rade sa djecom, te uspostave efektivnu komunikaciju sa njihovim roditeljima i porodicom.“ Pristup nadležnih organa i ustanova kojim se nastoji da se javnost upozna sa naučno-utemeljenim informacijama o štetnosti nevakcinisanja djece i tokom uslova otežanih uslova zbog pandemije ima i imaće pozitivne efekte u cilju podizanja svijesti roditelja o neophodnosti vakcinisanja djece. Samo ovakav pristup može da poništi uticaje kampanja takozvanih „anti-vaksera“ koji koriste društvene mreže i platforme za plasiranje informacija o navodnoj štetnosti vakcina koje nemaju nikakvu naučnu utemeljenost. Na taj način te grupacije utiču na određeni broj roditelja koji odluku o nevakcinaciji djece donose raspolažući nepotpunim informacijama. Time ne samo da ugrožavaju zdravlje svoje djece nego i cjelokupnog stanovništva.

Pored kontinuiranog rada na edukaciji i informisanju javnosti, neophodno je kao i u primjeni drugih zakonskih propisa osigurati stalni nadzor i pravovremenom reakcijom ublažiti eventualne posljedice nevakcinisanja, a sve u cilju zadravstvene zaštite u najboljem interesu i djeteta i stanovništva.

---

⁶⁷ <https://www.phi.rs.ba/pdf/sadrzaj/Kalendar%20vakcinacije,%202020.pdf>

⁶⁸ Zaključna razmatranja i preporuke na 5. i 6. kombinovani izvještaj Bosne i Hercegovine

E) DJECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Konvencija o pravima djeteta i Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom⁶⁹ koje se međusobno upotpunjaju, čine potreban pravni okvir kojim se osigurava ostvarivanje svih prava za djecu sa invaliditetom i posebno jednak pristup u ostvarivanju tih prava. Ove dvije Konvencije zasnivaju se na istim principima i pred države postavljaju iste zahtjeve: osigurati njihov najbolji interes i ravnopravno učešće u zajednici.

Prepreka u ostvarivanju prava djece sa smetnjama u razvoju je vrlo često i činjenica da roditelji zbog neblagovremenog uočavanja problema sa kojim se dijete susreće ili neprihvatanjem istog, najčešće dovode do situacije da se postaje smetnja kod djeteta vrlo kasno dijagnostikuje. Stručnjaci upozoravaju da je upravo rana dijagnostika i adekvatne mjere u najranijem uzrastu djeteta od posebne važnosti u prevazilaženju ili umanjenju smetnje kod djeteta. Ovo je vrlo važna činjenica, ako imamo u vidu da se postupak procjene, prema Pravilniku o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju⁷⁰, vrši i prema zahtjevu lica, roditelja, odnosno, staraoca, što zbog neodlučnosti roditelja da pokrenu ovaj postupak odlaže ranu dijagnostiku i pružanje adekvatnih mera za umanjenje smetnji kod djeteta. Procjena sposobnosti ili nesposobnosti za samostalan život stručne komisije vrše isključivo u cilju odlučivanja o pravu na podršku u izjednačavanju mogućnosti djece sa smetnjama u razvoju.

Nalaz i mišljenje stručne komisije, koje se formiraju kao prvostepene i drugostepene, služi kao osnov i dokaz za ostvarivanje prava i usluga iz različitih oblasti u skladu sa utvrđenim potrebama lica sa smetnjama u razvoju. Uključivanje djece sa smetnjama u razvoju u predškolske ustanove, ostvaruje se na osnovu procjene, nalaza i mišljenje nadležne komisije. Za djecu kod kojih se nakon upisa u predškolsku ustanovu uoče smetnje, a nemaju nalaz i mišljenje komisije, obezbjeđuje se opservacija, na osnovu koje se direktoru predškolske ustanove daje preporka opservacionog tima za nastavak boravka djeteta u ustanovi. Određeni broj djece, sa uočenim razvojnim smetnjama tek u predškolskim ustanovama prolaze postupak procjene u skladu sa Pravilnikom.

Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju je propisano da se vaspitno-obrazovni rad ostvaruje prema individualnom programu, zavisno od potreba i mogućnosti djece. Vaspitna grupa koju pohađa dijete sa smetnjama u razvoju može da ima i saradnika za vaspitača, koji pruža tehničku pomoć vaspitaču i djetetu, a na specifičnosti svakog djeteta ukazuje roditelj ili staratelj.

Osim navedenim Zakonom, boravak djeteta u predškolskoj ustanovi uređen je i Pravilnikom o načinu i uslovima ostvarivanja programa u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju⁷¹, koji propisuje način i uslove ostvarivanja programa u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju, koje ostvaruju programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Pravilnikom se, pored ostalog, obavezuju predškolska ustanova da kontinuirano radi na promovisanju inkluzivne prakse i stvaranju optimalnih uslova za uključivanje djece sa smetnjama u razvoju.

⁶⁹ UN Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom BiH i Opcioni protokol BiH je ratifikovala 2010. godine

⁷⁰ Pravilnik o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 117/12

⁷¹ Pravilnik o načinu i uslovima ostvarivanja programa u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 5/19

Tokom izvještajne godine obraćanjem Ombudsmanu za djecu, roditelji djece sa smetnjama u razvoju ukazivali su na: nedovoljnu pripremljenost i sposobljenost vaspitno-obrazovnog osoblja za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju, ili da predškolska ustanova nema zaposlena lica koja su posebno obučena i sposobljena za rad sa takvom djecom, pa do toga da više nema mjesta za prijem djeteta u predškolsku ustanovu.

Pored toga, roditelji su ukazivali i na problem odbijanja prijema u predškolsku ustanovu njihovog djeteta, kome je zbog višestrukih smetnji u razvoju tokom boravka u predškolskoj ustanovi neophodno prisustvo asistenta. Na ovaj problem su ukazivale i predškolske ustanove, imajući u vidu činjenicu da je moguće angažovanje asistenata, ali je problem u finansiranju. Naime, propisima koji regulišu ovu oblast nije predviđeno da asistenta za dijete u predškolskoj ustanovi finansira resorno ministarstvo ili predškolska ustanova, nego je to dodatna obaveza roditelja. U cilju kvalitetnijeg inkluzivnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja potrebna su sistemska rješenja za problem angažovanja i finansiranja asistenata neophodnih za djecu sa višestrukim smetnjama. Sistemsko rješenje doprinijelo bi kvalitetnijoj inkluziji u ranoj uzrasnoj dobi za djecu sa smetnjama, kao i njihovim vršnjacima u vrtičkoj grupi.

Djeca sa smetnjama u razvoju nakon završetka predškolskog obrazovanja imaju pravo na osnovno obrazovanje koje je uređeno Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju⁷². Ovim zakonom je propisano da djeca s posebnim potrebama stišu osnovno vaspitanje i obrazovanje u redovnim školama uključivanjem u redovni nastavni proces (inkluzija), kombinovanim ili posebnim odjeljenjima, a vaspitno-obrazovni rad se realizuje na osnovu prilagođenog nastavnog plana i programa, ili u osnovnim školama za djecu sa smetnjama u razvoju.

Djeca sa većim i kombinovanim poteškoćama u razvoju obrazuju se u specijalizovanim ustanovama opremljenim za obrazovanje djece s ozbiljnim i kombinovanim poteškoćama u razvoju, ili u posebnim odjeljenjima za djecu s posebnim obrazovnim potrebama u redovnim školama.

Pravilnikom o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama⁷³ uređena je inkluzija učenika s posebnim obrazovnim potrebama njihovim uključivanjem u odjeljenja redovne osnovne i srednje škole na osnovu preporuka stručnog tima. Stručni tim u školi ima zadatku da izradi individualno prilagođeni plan i program za svako dijete s posebnim obrazovnim potrebama pojedinačno, primjerom osnovnim karakteristikama poteškoća kod djeteta, koji u pravilu predstavlja smanjivanje intenziteta i ekstenziteta pri izboru nastavnih sadržaja, obogaćen specifičnim metodama, sredstvima i pomagalima, i da redovno vrši njegovu evaluaciju.

Međutim, česta je pojava u praksi da sam postupak procjene za učenika sa smetnjama u razvoju prema Pravilniku traje neopravdano jako dugo, i po nekoliko mjeseci, pa čak i cijelu školsku godinu. Ovakva situacija nije u najboljem interesu djece sa smetnjama u razvoju, imajući u vidu da se nalazom stručne komisije, kako je već navedeno, predlaže školovanje po individualno prilagođenom planu i programu ili da je neophodna podrška asistenta. Protekom vremena od pokrenutog postupka do izvršene procjene od strane nadležne komisije, učenik sa smetnjama u razvoju nema definisan prilagođen program rada, nema asistenta (ako je

⁷² Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 44/17, 31/18 i 84/19

⁷³ Pravilnik o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 85/04

potreban), a školska godina prolazi bez obrazovnog, prilagođenog programa za konkretno dijete, bez ocjenjivanja.

Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju propisano je da u slučaju da je nalazom i mišljenjem stručne komisije za procjenu potreba i usmjeravanje djece i omladine sa smetnjama u razvoju predloženo angažovanje lica za podršku učeniku sa smetnjama u razvoju (asistent), škola će zatražiti saglasnost Ministarstva za angažovanje asistenta, koji pruža tehničku pomoć.

S obzirom da je davanje saglasnosti na angažovanje asistenta Zakonom uslovljeno obezbijeđenim finansijskim sredstvima, time se dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece sa smetnjama u razvoju na obrazovanje pod jednakim uslovima. U praksi se asistenti prioritetsno odobravaju za učenike sa autizmom, kombinovanim smetnjama, s elementima autizma i učenike sa tjelesnim oštećenjem (teško pokretne i nepokretne učenike) koji pohađaju nastavu. Učenicima sa drugim smetnjama, u zavisnosti od sredstava u budžetu odobravaju se asistenti.

Kroz saradnju sa udruženjima građana za pomoć i podršku djeci sa smetnjama u razvoju, kao i na osnovu razgovora sa roditeljima djece, uočeni su problemi i u postupku pronalaska asistenata u nastavi. Naime, nema dovoljno mladih koji su zainteresovani da budu asistenti u nastavi učenicima sa smetnjama u razvoju, a nažalost, te djece je sve više. Asistente uglavnom pronalaze nadležni iz škola zajedno s roditeljima ili pak roditelji sami nađu asistenta za svoju djecu. Roditelji ističu da lakše nalaze asistente za niže razrede osnovne škole zbog manjeg broja časova i lakšeg posla. Međutim, nije rijetka situacija kada mlađi ljudi prihvate da budu asistenti u školi, ali kada pronađu bolje plaćen posao otkažu posao asistenta, što negativno utiče na dijete kojem je u inkluzivnoj nastavi do tada bio/bila asistent.

Zaključivanje odgovarajućeg ugovora o radu sa angažovanim asistentima u praksi predstavlja ozbiljan problem, s obzirom na stav Ministarstva i odredbu da asistent pruža tehničku pomoć u kretanju i obavljanju higijenskih potreba, komunikaciji i socijalnoj uključenosti i drugoj vrsti pomoći, zavisno od potreba učenika, te da je asistent tehnička pomoć učeniku i sa njim je dok traje nastava i ne može se mijesati u rad nastavnika i remetiti rad nastavnika. Asistent može biti lice koje ima najmanje srednju stručnu spremu.

Djeca sa smetnjama u razvoju imaju pravo i na srednje obrazovanje, koje je uređeno Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju. Zakonom je propisano da je srednje obrazovanje dostupno svima pod jednakim uslovima i sposobnostima pojedinca, ali i da srednje obrazovanje nije obavezno. Učenici sa smetnjama u razvoju u srednju školu upisuju se na osnovu nalaza i mišljenja stručne komisije o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju koje donosi nadležna ustanova u skladu sa Pravilnikom o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama.

*Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu u kojoj se navodi da staratelji osporavaju upis djevojčice sa smetnjama u razvoju u specijalizovanu ustanovu „Žaštiti me“ u Banjoj Luci (nalazom i mišljenjem Komisije preporučena ustanova za dalje školovanje), kako zbog smještaja u ustanovu ne bi „izgubili novčane prinadležnosti koje imaju njenim prisustvom u porodici“ (uvećani dječiji dodatak, pravo na prevoz, tuđu njegu...). U cilju zaštite najboljeg interesa učenika sa smetnjama u razvoju preporučeno je djelovanje organa starateljstva u radu sa porodicom.*⁷⁴

⁷⁴ Predmet broj: 86-31-11-PŽ/20 od 24.06.2020. godine

Učenici sa smetnjama u razvoju mogu da se školuju u redovnim školama u kojima je odobreno školovanje za zanimanja za koja postoje prilagođeni nastavni planovi i programi ili u srednjim školama za djecu sa smetnjama u razvoju. Propisano je da u odjeljenje u redovnoj školi mogu da budu upisana najviše dva učenika sa smetnjama u razvoju koji se školuju po posebnom nastavnom planu i programu. Za jednog učenika sa smetnjama u razvoju, broj učenika u odnosu na maksimalan broj učenika u odjeljenju, se smanjuje za tri učenika. U praksi se dešava da prvo dvoje djece sa smetnjama u razvoju koja se prijave za upis budu i upisana u školu, a ostali su prisiljeni da traže ili drugu školu u kojoj možda ima slobodno mjesto ili da čekaju sljedeću školsku godinu, imajući u vidu činjenicu da djeca sa smetnjama imaju dobnu granicu za upis u prvi razred srednje škole do navršene 21. godine. Upravo navedene situacije su bile razlog obraćanja Ombudsmanu za djecu za podršku, u ime djece od strane defektologa, pedagoga iz osnovne škole koju su završila djeca sa smetnjama u razvoju, sa ciljem da ta djeca ne bi pauzirala u daljem školovanju. Da bi se to omogućilo, potrebno je da resorno ministarstvo omogući zainteresovanoj djeci sa smetnjama da budu upisana u srednju školu bez „pauziranja“ u trajanju od jedne ili više godina, a da lokalne samouprave povećaju broj zanimanja u srednjim školama koja su prilagođena preostalim kapacitetima djece sa smetnjama u razvoju.

Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu ukazao na potrebu otklanjanja arhitektonskih barijera koje otežavaju ili onemogućavaju djeci sa smetnjama u razvoju fizički pristup objektima vaspitno-obrazovnih ustanova, kao i jednom dijelu objekata ustanova kulture na području Grada i regije Bijeljina. Imajući u vidu da kvalitetno obrazovanje doprinosi ukupnom napretku društva i da je u najboljem interesu djece, Ombudsman za djecu je uputio Preporuku Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske⁷⁵ da preduzme sve potrebne mjere i konkretne aktivnosti da se što hitnije u vaspitno-obrazovnim ustanovama, kao i u jednom dijelu ustanova kulture, otklone arhitektonske barijere.

Ombudsman za djecu u izvještajnom periodu zaprimio je određen broj prijava/žalbi kojima se ukazuje na povredu prava djece sa smetnjama u razvoju čije zdravstveno stanje zahtijeva 24-časovnu njegu, iz razloga što samohrani roditelj koji je zaposlen, prema važećem Zakonu o dječijoj zaštiti⁷⁶, ne može da ostvari „pravo na naknadu roditelju-njegovatelju ili njegovatelju“. Imajući to u vidu, Ombudsman za djecu je, u cilju dodatne zaštite i povećanja stepena socijalne sigurnosti porodici djece sa smetnjama u razvoju i dodatne podrške samohranim roditeljima i djeci sa smetnjama u razvoju, Ministarstvu zdravlja i socijalni zaštite uputio Inicijativu za donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o dječijoj zaštiti,⁷⁷ na način da se „pravo na naknadu roditelju-njegovatelju ili njegovatelju“ izuzetno može priznati jednom od nezaposlenih članova domaćinstva sa kojim živi dijete sa smetnjama u razvoju, u situaciji kada je samohrani roditelj zaposlen.

Iako je napredak u položaju djece sa smetnjama u razvoju u Republici Srpskoj u zadnjih nekoliko godina vidljiv, prijave po kojima je Ombudsman za djecu postupao, ukazuju da je neophodna dalja kontinuirana i efikasnija podrška djeci sa smetnjama u razvoju i to u sljedećim pravcima i aktivnostima:

- Pokrenuti aktivnosti radi izrade obaveznog Protokola o saradnji koji utvrđuje obavezu i način stalne koordinacije i saradnje, uključujući i razmjenu podataka između svih institucija

⁷⁵ Preporuka broj: 173-6-11-PŽS-10/20 od 02.12.2020.

⁷⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 114/17, 122/18 i 107/19,

⁷⁷ Inicijativa za Izmjene i dopune Zakona o dječijoj zaštiti broj: 1028-1-UP/20 od 28.10.2020.

koje su nadležne za pružanje podrške djeci sa smetnjama u razvoju (i na lokalnom i na entitetskom nivou), a naročito između prvostepene stručne komisije za procjenu potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju i stručnih opservacionih timova u školama;

- Organizovati i podsticati obavezne i kontinuirane edukacije nastavnog osoblja i to kako o izradi, tako i o praktičnoj realizaciji nastavnih planova i programa, i to kroz redovne i obavezne programe, ali i kroz tematske seminare i treninge;
- Raditi na izradi i štampi prilagođenih udžbenika za djecu sa smetnjama u razvoju;
- Radi destigmatizacije djece sa poteškoćama u razvoju potrebno je stalno raditi i na edukaciji učenika u osnovnim i srednjim školama;
- Preduzeti konkretnе aktivnosti da se u svim vaspitnim-obrazovnim ustanovama što hitnije otklone arhitektonske barijere;
- Raditi na prilagođavanju online nastave za učenike sa smetnjama u razvoju u zavisnosti od vrste i stepena njihovog oštećenja.

F) PRAVO NA OBRAZOVANJE

Pandemija virusa COVID 19 uticala je na sve životne oblasti, a svakako poseban izazov predstavljalo je obrazovanje, odnosno održavanje nastave, budući da je pandemija u jednom trenutku dovela do prekida obrazovanja za djecu i mlađe širom svijeta.

Obrazovne vlasti uključile su većinu djece u online nastavu, ali uprkos tome, i dalje postoji određeni broj djece koja nisu bila uključena u nastavni proces, kao i djeca bez adekvatnog pristupa informaciono-komunikacionim tehnologijama i internetu.

Predškolsko obrazovanje i vaspitanje

Pored činjenice da je i prije pandemije relativno mali broj djece bio obuhvaćen sistemom predškolskog vaspitanja i obrazovanja, pojava pandemije korona dodatno je uticala na ovaj problem, budući da je u periodu od polovine marta do polovine maja 2020. godine došlo do obustave rada predškolskih ustanova, zbog čega je veliki broj djece prekinuo pohađanje predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Takođe u navedenom periodu nije održan ni pripremni program za djecu pred polazak u školu u trajanju od tri mjeseca, a postavlja se i pitanje i koji broj djece koji je bio obuhvaćen sistemom predškolskog vaspitanja i obrazovanja prije pojave pandemije je uopšte nastavio pohađati predškolske ustanove.

Prema istraživanju koje je sproveo UNICEF BiH⁷⁸, u avgustu 2020. godine većina obrazovnih vlasti zatvorila je sve predškolske ustanove tokom perioda blokade i ograničenog kretanja zbog korona virusa. U Republici Srpskoj, od ukupno 174 predškolske ustanove, ostalo je otvoreno 11 javnih i 13 privatnih ustanova za 313 djece. Iako većina obrazovnih vlasti nije organizovala predškolsko online učenje, u nekim administrativnim jedinicama djeca od 3 do 6 godina mogla su pohađati aktivnosti putem interneta.

Dakle, iako resorna ministarstva nisu organizovala predškolsko online učenje, bilo je primjera predškolskih ustanova čije je rukovodstvo to samoinicijativno pokrenulo.

Poseban izazov predstavljalo je i organizovanje rada predškolskih ustanova u skladu sa datim preporukama nadležnih organa, a u cilju zaštite zdravlja djece i spriječavanja širenja zaraze. Kako bi se obezbijedio siguran povratak djece u predškolske ustanove, a samim tim osigurala primjena datih higijensko-epidemioloških mjera, neophodno je bilo redukovati broj djece u vaspitnim grupama, organizovati rad u smjenama i slično, što je dovelo do toga da gotovo većina predškolskih ustanova redukuje ili potpuno obustavi upis, odnosno prijem djece u predškolske ustanove.

Tokom izvještajnog perioda Ombudsman za djecu zaprimio je prijavu/žalbu⁷⁹ kojom se ukazuje na moguće nepravilnosti vezano za prijem, odnosno upis djece u predškolsku ustanovu. Naime, u prijavi/žalbi se, između ostalog, navodi da predškolska ustanova nije raspisala konkurs,

⁷⁸ Smanjenje uticaja pandemije COVID 19 na učenje djece i mlađih u Bosni i Hercegovini brza procjena stanja i potreba – obrazovanje u Bosni i Hercegovini faza II, avgust 2020.

⁷⁹ Predmet broj: 914-55-3-PŽ/20

odnosno javni poziv za upis djece u vrtić, te da je bez saglasnosti Upravnog odbora i Skupštine Grada od strane direktora ustanove formirana komisija za upis, suprotno postojećem pravilniku o prijemu djece, kao i da se upis djece navodno vrši na osnovu stranačkih kriterijuma.

Republički prosvjetni inspektor izvršio je inspekcijski nadzor u navedenoj predškolskoj ustanovi i tom prilikom konstatovao da u toku 2020. godine nije bilo raspisivanja konkursa zbog trenutne epidemiološke situacije i preporuke JU Instituta za javno zdravstvo Republike Srpske⁸⁰ kojima je predviđen broj djece u vrtičkim grupama.

Osnovno i srednje obrazovanje i vaspitanje

1. Izbor učenika generacije

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu zaprimio je i prijave/žalbe kojima se ukazuje na povrede prava djece u postupku izbora učenika generacije.

Kao i do sada, prijavama/žalbama se uglavnom ukazuje na određene nepravilnosti u postupku izbora učenika generacije, a tiču se kriterijuma za izbor, sistem bodovanja, primjenu Pravilnika o izboru učenika generacije i sl.

U prethodnim izvještajnim periodima nešto izraženiji je bio problem izbora učenika generacije u srednjim školama kada je, zbog izmjena Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju, pristup izboru učenika generacije definisan potpuno drugačije u odnosu na osnovne škole i praksu koja je uspostavljena u srednjim školama. Međutim, nakon donošenja novog Pravilnika o izboru učenika generacije u srednjoj školi, u februaru 2019. godine, definisan je postupak i način izbora učenika generacije u završnim razredima srednjih škola u Republici Srpskoj, te nije bilo prijava/žalbi u izvještajnom periodu vezano za izbor učenika generacije u srednjim školama.

2. Izricanje disciplinskih mjera

S obzirom na promjene u načinu izvođenja nastave, do kojih je došlo zbog pojave pandemije virusa COVID 19, pitanje disciplinske odgovornosti učenika nije bilo zastupljeno u istoj mjeri kao što je to bio slučaj u prethodnim izvještajnim periodima, ali svakako i dalje je prisutan problem, budući da pitanje disciplinske odgovornosti učenika u obrazovnom sistemu još uvijek nije uređeno jedinstvenim pravilnikom.

U prijavi/žalbi prenesenoj iz prethodnog izvještajnog perioda kojim se ukazuje na vršnjačko nasilje u jednoj osnovnoj školi, na zahtjev Ombudsmana za djecu škola je dostavila određenu dokumentaciju o izricanju disciplinske mjere učeniku, iz koje između ostalog proizilazi:

- da su pedagog i učiteljica obavile razgovor sa učenikom u vezi sa nedoličnim ponašanjem prema drugom učeniku,

---

⁸⁰ U ustanovi treba biti najmanji mogući broj zaposlenih u isto vrijeme, ali opet dovoljan broj da je moguće organizovati brigu za djecu u malim grupama (do 25 djece po grupi, pri tome ako je ikako moguće što manji broj djece); Preporuke za rad predškolskih ustanova u vrijeme pandemije, 10. novembar

- da je učeniku izrečena vaspitno disciplinska mjera - Ukor odjeljenskog starješine za lakšu povredu obaveze utvrđenu zakonom.

Odlukom, koja se poziva na Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika, ali ne i na njegov član, nije navedeno koju je povredu obaveza učenik uradio i kada, te kakav je stav učenika o tome.

Prema Zakonu, učenik može odgovarati samo za povredu obaveze koja je dokazana i koja je u vrijeme izršenja bila utvrđena zakonom ili opštim aktom škole.

Odlukom kojom se učeniku izriče vaspitno disciplinska mjera mora se nedvosmisleno utvrditi kada je učenik i na koji način izvršio povredu obaveza⁸¹.

Da bi se izricanjem odgovarajuće vaspitno-disciplinske mjere obezbijedio cilj zbog kojeg je mјera izrečena, vrlo je važno da provedeni postupak i izrečena mјera u svemu budu u skladu sa zakonom i opštim aktom škole.

Ombudsman za djecu je navedenoj školi uputio preporuku kojom se školi nalaže preuzimanje potrebnih mјera radi otklanjanja situacije koja dovodi do povrede prava učenika na način da:

- Direktor škole poništi odluku o izricanju vaspitno-disciplinske mјere - Ukor odjeljenskog starješine, jer ista nije donesena u skladu sa Zakonom; iz iste se ne vidi šta je i kada učenik uradio, koja povreda dužnosti je učinjena, te

- Da se u svim budućim slučajevima izricanja vaspitno-disciplinske mјere zbog povrede obaveza učenika osigura da izrečena mјera bude u svemu u skladu sa zakonom i pravilnikom, da bude obrazložena sa potpuno i pravilno utvrđenim svim činjenicama i okolnostima koje su od važnosti za donošenje zakonite odluke.⁸² (Škola je poništila izrečenu mjeru i prije prijema preporuke.)

3. Online nastava

Kada je u pitanju izvođenje nastave za vrijeme pandemije u školama u Republici Srpskoj, u primjeni su bili različiti modaliteti izvođenja nastave na daljinu i putem interneta.

Prema navedenom istraživanju UNICEF-a BiH u najvećem broju slučajeva za online učenje škole su koristile jednostavne komunikacijske alate (Viber i sl.), a samo su pojedine obrazovne vlasti svojim prosvjetnim radnicima pružale mogućnost za obuku u toj oblasti.

Obrazovne vlasti Republike Srpske su učenicima kojima je to bilo neophodno ustupile na upotrebu IKT opremu nabavljenu u okviru projekta „Dositej“⁸³. Obrazovne vlasti i škole su se prilikom primjene online učenja odlučile za različite softverske /komunikacione alate.

Za odvijanje online nastave neke škole su koristile web platformu e-Nastava u Republici Srpskoj.

Tokom izještajnog perioda, Ombudsmanu za djecu se obratilo nekoliko roditelja vezano za izvođenje online nastave. U predmetu broj: 1021-57-3-PŽ/20 navodi se da su „zbog obustave nastave u osnovnim školama mnoga djeca ostala bez prava na obrazovanje, a posebno oni koji nisu u mogućnosti da sebi priušte računar, internet i telefon...“

---

⁸¹ Zakon o opštem upravnom postupku, član 197, stav 2. - Obrazloženje mora da sadrži, između ostalog, utvrđeno činjenično stanje i razloge koji, s obzirom na utvrđeno činjenično stanje upućuju na odluku koja je data u dispozitivu.

⁸² Preporuka broj: 1599-137-8-PŽ/19-1/20 od 05.02.2020. godine

⁸³ Inicijativa- Jedno dijete – jedan kompjuter

U prijavi/žalbi broj: 1030-59-3-PŽ/20 takođe se navodi da „prekid nastave u navedenom periodu predstavlja kažnjavanje djece...“

Naime, u periodu od 26.10. do 01.11.2020. godine na prijedlog Republičkog štaba za vanredne situacije došlo je do privremene obustave nastave u školama u Republici Srpskoj.

Postupajući po navedenim prijavama/žalbama utvrđeno je da su nadležni organi u periodu privremene obustave preduzimali određene aktivnosti i mjere u cilju realizacije nastavnog procesa, na način da su sve škole bile dužne da učenicima koji nisu bili u mogućnosti da prate online nastavu omoguće praćenje iste obezbjeđivanjem tehničke podrške u vidu dodjeljivanja laptopova, Notebook-a i sl.

Takođe, za potrebe realizacije nastave Ministarstvo je, porodicama teškog materijalnog stanja koje nemaju pristup internetu, obezbijedilo besplatan internet.

U skladu sa preporukama JU Instituta za javno zdravstvo RS u vezi sa početkom školske godine i organizacijom nastave u RS, u osnovnim školama je došlo do reorganizacije rada,⁸⁴ organizovan je rad u smjenama, broj učenika u odjeljenju organizovan je po grupama, a školski časovi su smanjeni sa 45 na 20 minuta.

Dakle, osnovni problemi i izazovi sa kojima se suočavalo obrazovanje u 2020. godini, a koji će najvjerojatnije biti prisutni i u narednom periodu, jeste nepostojanje jedinstvenog sistema praćenja online nastave, jednaka dostupnost, odnosno jednak pristup obrazovanju za sve kategorije djece, a posebno djecu sa smetnjama u razvoju, djecu pripadnicima etničkih manjina, djeci nižeg socijalno-ekonomskog statusa itd.

Kako bi se omogućio i obezbijedio jednak pristup i pravo na obrazovanje svoj djeti pod jednakim uslovima, neophodno je u narednom periodu preuzeti dodatne aktivnosti i mjere u cilju unaprijeđenja nastave na daljinu.

4. Nadzor u primjeni zakona i preporučenih mjera

Ombudsman za djecu je zaprimio jedan broj prijava kojima se ukazuje na povredu prava djeteta u vezi sa:

- posjetom pojedinih funkcionera jedinica lokalne samouprave jednom broju vaspitno-obrazovnih ustanova povodom početka nove školske godine, protivno zabrani takvih posjeta,
- fotografisanja sa djecom i objavljivanjem fotografija na drušvenim mrežama, a
- navedene aktivnosti se dovode u vezu sa održanim lokalnim izborima i uključivanje djece u aktivnosti usmjerene na postizanje političkih ciljeva odraslih.

U vezi sa zaprimljenim prijavama Ombudsman za djecu se obratio Ministarstvu prosvjete i kulture i zatražio pismeno izjašnjenje o aktivnostima koje je Ministarstvo preuzeo radi osiguranja jednakog postupanja u vaspitno-obrazovnim ustanovama u vezi sa preporukom Ombudsmana za djecu, dodatno u vezi sa trenutnim epidemiološkim mjerama i predizbornom kampanjom.

⁸⁴ Nastavni proces je neophodno organizovati na način da se omogući primjena fizičke distance. Učenici treba da sjede pojedinačno u klupama, s tim da se svako odjeljenje koje ima više od 15 učenika dijeli na 2 grupe. Neophodno je podsticati fizički razmak kao i pojačanu ličnu higijenu i higijenu prostora. Predmeti i površine koji se često dodiruju (kvake, prekidači...) moraju se posebno često prebrisavati i dezinfikovati, od 17.8.2020. godine

Na zahtjev Ombudsmana za djecu, Ministarstvo je aktom broj: 07.04/052-8493/20 od 30.10.2020. godine dostavilo obavještenje Ombudsmanu za djecu, a u prilogu istog i Obavještenje broj: 07.041/052-2680/19 od 28.3.2019. godine kojim obavještava Ombudsmana za djecu da je u vezi sa Preporukom Ombudsmana za djecu broj: 121-1-8-PŽS-2/19 od 8.3.2019. godine preduzelo potrebne mjere i aktivnosti, te da je svim predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama u Republici Srpskoj dana 28.3.2019. godine dostavljen akt broj: 07.041/052-2680/19, kojim se između ostalog utvrđuje:

„Zakonima u oblasti predškolskog vaspitanja, osnovnog vaspitanja i obrazovanja, te srednjeg obrazovanja propisano je da su vaspitno-obrazovne ustanove dužne da sprovode mjere i propisu način, postupak i smjernice zaštite bezbjednosti djece tokom boravka u predškolskoj ustanovi i školi.

Pored navedenih zakona, vaspitno-obrazovne ustanove su dužne da se pridržavaju i drugih propisa koji se odnose na zaštitu djece i njihovih prava, kako onih koji se odnose na zaštitu privatnosti, tako i svih drugih prava.

S obzirom na to da su predškolske ustanove, osnovne i srednje škole vaspitno-obrazovne ustanove u koje su uključena maloljetna djeца, potrebno je da posebnu pažnju obratite na njihovu bezbjednost, zaštitu i poštovanje prava. S tim u vezi potrebno je da preduzmete potrebne mjere za sprečavanje postupanja koja ugrožavaju prava i interes djece na poštovanje privatnosti, pri čemu trebate imati u vidu sljedeće....”

Upravo, imajući u vidu da je Ministarstvo, postupajući po preporuci Ombudsmana za djecu broj: 121-1-8-PŽS-2/2019. godine od svih vaspitno-obrazovnih ustanova zatražilo postupanje kako je to navedeno aktom od 28.3.2019. godine, od Ministarstva je zatraženo izjašnjenje da li je u vaspitno-obrazovnim ustanovama osigurano jednakost postupanja u vezi sa navedenom preporukom, dodatno u vezi sa trenutnim epidemiološkim mjerama i predizbornom kampanjom.

Odgovor u tom dijelu Ombudsmanu za djecu nije dostavljen.

U cilju zaštite zdravlja učenika i zaposlenih u vaspitno-obrazovnim ustanovama, i organizaciji nastavnog procesa u uslovima izazvanim korona virusom, JZU Institut za javno zdravstvo Republike Srpske, u vezi sa početkom nove školske godine i organizovanjem nastave u Republici Srpskoj, dana 17.8.2020. godine donio je Preporuke kojima se, između ostalog, propisuje:

„tačka 1.6. u školi ograničiti-kontrolisati ulazak svih osoba koje nisu zaposlene u školi,

tačka 1.8. zabraniti sve posjete školama i posjete škola drugim institucijama,

tačka 1.11. u učionici mogu boraviti isključivo učenici i njihovi učitelji-nastavnici”

Navedenim preporukama jasno se propisuju mjere koje treba da umanjuju rizik od širenja virusa u vaspitno-obrazovnim ustanovama, koje treba da zaštite zdravje i učenika i zaposlenih u vaspitno-obrazovnim ustanovama i istima se, ne samo zabranjuju posjete školama već se utvrđuje da u učionici mogu boraviti samo učenici i njihovi učitelji-nastavnici (a ne i drugi nastavnici, direktor škole ili treća lica).

Preporuke ne ostavljaju mogućnost školi da procjenjuje da li u učionici npr. pod određenim uslovima (uz primjenu epidemioloških mjer ili slično) pored navedenih, mogu boraviti i druga lica.

Posjete vaspitno-obrazovnim ustanovama i drugim ustanovama u kojima borave djeca, protivne su zabranama utvrđenim epidemiološkim mjerama, i dovode do povrede prava djeteta, a

Ministarstvo nije obezbijedilo potreban nadzor u primjeni navedenih mjera u vaspitno-obrazovnim ustanovama.

Prema Zakonu, Ministarstvo prosvjete i kulture je nadležno da provodi postupak kontrole-upravni nadzor nad zakonitošću rada vaspitno-obrazovnih ustanova⁸⁵.

Provođenjem upravnog nadzora Ministarstvo nadzire zakonitost rada vaspitno-obrazovne ustanove. Na osnovu rezultata izvršenog nadzora, Ministarstvo preduzima potrebne mjere sa ciljem da se osigura ostvarivanje vladavine prava i pravne sigurnost - da vaspitno-obrazovne ustanove, uvijek i u svim situacijama svoje djelovanje zasnivaju na zakonu i propisima koji se odnose na zaštitu djece i njihovih prava.

Imajući u vidu naprijed navedeno, posebno, dosljednu primjenu svih epidemioloških mjera, te da je Ministarstvo propustilo da provede postupak kontrole-upravni nadzor, Ombudsman za djecu, u skladu sa članom 9. Zakona o ombudsmanu za djecu uputio je preporuku⁸⁶ Ministarstvu prosvjete i kulture u cilju preduzimanja potrebnih mjera i aktivnosti za sprečavanje postupanja koja ugrožavaju prava i interes djece na način:

- da pokrene postupak kontrole u primjeni Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju - član 10. stav 7. prema kojem je škola dužna da sprovodi mjere i propiše način, postupak i smjernice zaštite i bezbjednosti djece tokom boravka u školi, a što uključuje i primjenu epidemioloških mjera kao i mjera za zaštitu privatnosti učenika.

---

⁸⁵ Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, „Službeni glasnik RS, broj: 44/17, 31/18, 84/19 i 63/20, član 170. tačka(1)

⁸⁶ Preporuka broj: 850-50-7-PŽ-9/20 od 23.12.2020. godine

G) PRAVO NA IGRU I SLOBODNO VRIJEME

Članom 31. Konvencije o pravima djeteta je definisano pravo djeteta na odmor i slobodno vrijeme, učešće u igri i rekreativnim aktivnostima koje odgovaraju njegovoj dobi, mogućnostima i sposobnostima, a države potpisnice se obavezuju da osiguraju svakom djetetu ostvarivanje ovog prava bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Igra i rekreacija su neophodne za zdravlje djece i unaprijeđuju razvoj kreativnosti, imaginacije, samopouzdanja, lične efikasnosti, kao i fizičke, društvene, kognitivne i emotivne snage i vještina⁸⁷.

Igra je prepoznata kao najbolje sredstvo učenja različitih vještina, uključujući i društvene vještine. Dosljedna primjena ovog člana Konvencije podrazumijeva i uključivanje djece sa poteškoćama u razvoju, a to se postiže da se djeci pruže mogućnosti, mjesto i vrijeme da se igraju jedni sa drugima – djeca sa poteškoćama u razvoju sa djecom bez poteškoća.

Nažalost, roditelji zbog brojnih obaveza na poslu i kod kuće igru sa djecom i kvalitetno provedeno slobodno vrijeme sve više zamjenjuju gledanjem televizije, korištenjem društvenih mreža na internetu, upotrebu mobilnih telefona, te djecu od najranijeg uzrasta „edukuju“ na upražnjavanje raznih igrica.

Vrijeme koje roditelji provode u igri s djecom ima neprocjenjivu vrijednost za razvoj dječijeg samopouzdanja, povjerenja i osjećaj sigurnosti, a pozitivno utiče na razvoje dječije maštice, istraživačkog duha, kreativnosti i učenja. Osim toga, kvalitetno provedeno slobodno vrijeme u porodici od najranijeg uzrasta djeteta posebno je važno za stvaranje povjerenja i razumijevanja između roditelja i djece, a to povjerenje je u odrastanju djeteta posebno značajno.

Da bi slobodno vrijeme odgovorilo na potrebe djece, neophodno je da isto bude kvalitetno organizovano i u skladu sa uzrastom djeteta i njegovim potrebama i mogućnostima. Uz brojne prednosti koje doprinose razvoju i odrastanju djeteta, ostvarivanje prava djeteta na igru i slobodno vrijeme istovremeno ima i preventivno djelovanje u smanjenju rizika kojima su djeca izložena u vremenu kada ne znaju šta da rade, jer, u protivnom, upravo ovaj prostor neorganizovanog slobodnog vremena kod djece, je prostor koji otvara put za različite oblike neprihvatljivog ponašanja kod djece i razne zloupotrebe djeteta.

Ombudsman za djecu godinama ukazuje da je u vrijeme praznika značajno povećana upotreba pirotehničkih sredstava, posebno petardi, a time je povećan rizik za povrijeđivanje djece.

Pirotehnička sredstva nisu bezazlena razonoda, niti sredstva za zabavu, već opasna sredstva koja mogu izazvati teške tjelesne povrede onoga koji ih koristi, ili nekoga iz okoline, posebno u situacijama kada ih koriste djeца, bez nadzora i znanja odraslih. Propuštanjem dužne pažnje u svim situacijama, pa i u dječijoj igri i upotrebom petardi, posljedice za dijete i njegovo zdravlje i psihofizički razvoj mogu biti veoma teške i dugotrajne sa nesagledivo štetnim efektima.

Zbog izbijanja zdravstvene krize, izazvane COVID 19, i primjenom neophodnih zaštitnih mjera za njeno suzbijanje, te proglašavanjem vandredne situacije na globalnom nivou, životi djece su se u izvještajnoj godini potpuno promjenili u svim područjima, pa i u dijelu ostvarivanja njihovog prava na igru i slobodno vrijeme.

Mnoge aktivnosti koje se tiču djece su otkazane, škole i vrtići su zatvoreni i sve je to dodatno uticalo da su djeca najviše vremena provodila u kući i na internetu. Ovakav način korištenja

⁸⁷ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 17: O pravu djeteta na odmor, slobodno vrijeme, igru, rekreativne aktivnosti, kulturni život, član 9.

slobodnog vremena smanjuje nivo fizičke aktivnosti među djecom u razvoju, stvara loše životne navike kod djece i nije u njihovom najboljem interesu.

Pred Ombudsmanom za djecu zabilježen je slučaj povrede prava djeteta na najbolji interes⁸⁸ osujećivanjem ostvarivanja prava na slobodno vrijeme, igru i rekreaciju, a po prijavi/žalbi roditelja dvanaestogodišnje atletičarke, kojom se ukazuje da je od strane jednog atletskog kluba davanje ispisnice za njen prelazak u drugi klub, uslovljavan uplatom „obeštećenja od strane novog kluba”, a pozivajući se na Pravilnik o registraciji i prelasku atletičara i Odluci o obeštećenju. Prelazni rok je bio pri kraju i takvom odlukom klub bi talentovanu djevojčicu osujetio u nastavku bavljenja sportom u klubu u kome želi, što svakako urušava njen pravo na najbolji interes.

Nakon uključivanja Ombudsmana za djecu, mld.sportistkinja je dobila ispisnicu i registrovana kao član u željenom klubu. Ombudsmana za djecu je obraćanjem klubu koji je neosnovano uslovjavao prelazak djevojčice u drugi klub, ukazao na neophodnost usaglašavanja propisa, na koje su se pozivali u postupku, sa važećim Zakonom o sportu Republike Srbije („Službeni glasnik Republike Srbije”, broj:79/20).

Za pravilan psihofizički razvoj djece i njihovo zdravlje, bavljenje sportom ima posebno važnu ulogu, jer sport osim očuvanja zdravlja ima i značajnu društvenu ulogu. Nažalost, u izvještajnom periodu, zbog epidemioloških mjera, bavljenje sportom značajno je redukovano, a brojne sportske aktivnosti su odložene.

---

⁸⁸ Predmet broj:164-64-11-PŽ/20

H) *SOCIJALNO – EKONOMSKA PRAVA DJECE*

Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu zaprimio 49 prijava koje ukazuju na povrede socijalno – ekonomskih prava djece.

Prijavama zaprimljenim u Ombudsmanu za djecu ukazuje se na povrede prava djece zbog neplaćanja alimentacije, raznih vidova materijalne pomoći, pitanja smještaja djece, naknada za roditelje, materinskog dodatka, pitanja primjerenog životnog standarda roditelja i djece, uslova u kojima djeca odrastaju.

Konvencija o pravima djeteta propisuje da države članice uvažavaju pravo svakog djeteta da koristi socijalnu zaštitu, uključujući socijalno osiguranje, i preduzimaju sve mjere neophodne za puno ostvarivanje tog prava u skladu s nacionalnim zakonima. Ove povlastice treba da budu priznate, ako to odgovara, uzimajući u obzir sredstva i uslove djeteta i lica koja su odgovorna za izdržavanje djeteta, kao i sve ostale uslove značajne za zahtjeve za povlastice koje podnese dijete ili koji se podnesu u njegovo ime⁸⁹.

Države članice prznaju pravo svakog djeteta na životni standard primeren fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju djeteta. Roditelj(i) ili druga lica odgovorna za dijete imaju prvenstveno odgovornost da, u okviru svojih sposobnosti i finansijskih mogućnosti, obezbijede životne uslove potrebne za razvoj djeteta. Države članice, u skladu s nacionalnim uslovima i svojim mogućnostima, preduzimaju odgovarajuće mjere za pomoć roditeljima i drugim licima odgovornim za dijete, radi ostvarivanja ovog prava i, u slučaju potrebe, obezbjeđuju materijalnu pomoć i programe potpore, posebno u pogledu ishrane, odjeće i stanovanja.

Konvencija o pravima djeteta obavezuje države članice da preduzimaju sve odgovarajuće mjere kako bi obezbjedile da dijete dobija izdržavanje od roditelja ili drugih lica koja su finansijski odgovorna za dijete, kako u okviru države članice tako i iz inostranstva. Posebno, ako lice koje je finansijski odgovorno za dijete ne živi u istoj državi u kojoj i dijete živi, države članice podstiču pristupanje međunarodnim sporazumima, odnosno zaključenje takvih sporazuma, kao i drugih odgovarajućih aranžmana.⁹⁰

Zakonom o socijalnoj zaštiti uređen je sistem socijalne zaštite, prava u sistemu socijalne zaštite i korisnika tih prava, postupak i uslovi za ostvarivanje prava, djelatnost ustanova socijalne zaštite, samostalno obavljanje poslova u oblasti socijalne zaštite, finansiranje, nadzor i druga pitanja značajna za funkcionisanje i ostvarivanje socijalne zaštite građana. Zakonom su uređene kategorije lica koja se nalaze u stanju socijalne potrebe, a kada je riječ o maloljetnim licima to su djeca bez roditeljskog staranja, djeca sa smetnjama u razvoju, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, djeca žrtve nasilja i trgovine, djeca sa društveno neprihvativim ponašanjem, djeca izložena socijalno rizičnim ponašanjem i djeca kojima je zbog posebnih okolnosti potrebna posebna zaštita⁹¹.

---

⁸⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 26.

⁹⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

⁹¹ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 17.

Pravo djece na zaštitu od ekonomске eksploracije

Uzroci pojave prosjačenja djece mogu biti različiti. Roditelji djece zatečene u prosjačenju isključivo se pravdaju svojim siromaštvo. Iako ekomska situacija porodice spada u rizične faktore, ona nikako ne opravdava odnos roditelja prema problemu prosjačenja. Bez obzira na uzrok, svakom djetetu koje je zatečeno u prosjačenju, potrebno je posvetiti posebnu pažnju i reagovati odgovarajućom mjerom u najboljem interesu svakog djeteta pojedinačno. Podnošenje prekršajnih prijava protiv roditelja ne daje rezultate, a i rijetki prekršajni postupci ukazuju da nadležne službe izbjegavaju podnošenje prekršajnih prijava upravo zbog lošeg materijalnog stanja porodice. Potpuno je opravданo pitanje da li je uopšte i moguće naplatiti izrečenu novčanu kaznu i da li bi eventualna novčana kazna ugrozila ionako loš porodični budžet?

Prosjačenje je jedan od najtežih oblika ekonomске eksploracije djece, jer su djeca zatečena u prosjačenju neposredno izložena situacijama koje ugrožavaju i njihov život i njihovo zdravlje. Djeca koja žive i rade na ulici su žrtve nasilja u najtežem obliku.

Najveća odgovornost u suzbijanju pojave ekonomске eksploracije djece je na centrima/službama za socijalni rad koje moraju odmah po saznanju reagovati u skladu sa zakonom, izricanjem odgovarajućih mjera – nadzor, pojačani nadzor, pa čak i izuzimanje iz porodice, ako je to u konkorenčnom slučaju u najboljem interesu djeteta.

Tokom izvještajne godine Ombudsman za djecu od strane Udruženja građana je upućena prijava⁹² kojom se ukazuje da majka (koja je inače poznata Centru za socijalni rad) „kontinuirano zanemaruje i iskorištava svoju mld. kćerku u smislu da je navodi na prosjačenje i da postoji ozbiljna sumnja navođenja na prostituciju, te da se „mld. kćerka porodila sa nepunih četrnaest godina i ne zna se ko je otac novorođenčeta“. Ombudsman za djecu se u skladu sa svojim ovlaštenjima obratila mjesno nadležnom Centru za socijalni rad, tražeći izjašnjenje o preduzetim mjerama, istovremeno ukazujući na neophodnost hitnog reagovanja i zaštite u ovom slučaju dvoje mld.djece (majke i novorođenčeta). U traženom izvještaju Centra za socijalni rad se navodi da „su po zahtjevu Ombudsmana za djecu preduzete radnje iz nadležnosti Centra, izvršene posjete na terenu u nekoliko navrata, da je novorođenče smješteno u hraniteljsku porodicu, mld. majka smještena u „Sigurnu kuću“, da održava redovne kontakte sa svojim djetetom, a majka koja je navodila na prosjačenje i podvođenje procesuirana.

Ombudsman za djecu ponovo ističe i u ovom godišnjem izvještaju da je za rješenje ovog problema neophodan sistemski pristup uvođenjem konkretnih preventivnih programa i aktivnosti, i jačanje saradnje svih subjekata zaštite sa roditeljima.

Zato je naročito potrebno:

- obezbijediti efikasniju saradnju i koordinaciju nadležnih organa, ustanova i/ili službi, naročito u prevenciji;

⁹² Predmet broj:60-20-11-PŽ/20

- institucionalno prikupljanje podataka uspostavljanjem odgovarajućih evidencija u cilju planiranja i sprovođenja preventivnih programa i identifikaciju potrebnih aktivnosti za unaprijeđenje položaja ove kategorije djece;
- obavezno u osnovno obrazovanje uključiti svu djecu i pratiti njihovo školovanje, a naročito обратити pažnju na djecu iz rizičnih grupa i identifikaciju uzroka zbog kojih odustaju od daljeg školovanja;
- jačanje saradnje svih subjekata zaštite sa nevladnim sektorom, posebno udruženja koja se bave položajem rizičnih grupa u društvu i njihovo uključivanje u izradi preventivnih programa i planova;
- podizanje svijesti o potrebi i obavezi prijavljivanja svih slučajeva iskorištavanja djece, zanemarivanja i zlostavljanja.

V SARADNJA SA DJECOM

Ombudsman za djecu kontinuirano i kroz različite vidove sarađuje sa djecom, upoznaje ih sa njihovim pravima i podstiče ih na iznošenje mišljenja i stavova u vezi sa pitanjima ili problemima sa kojima se susreću.

Nažalost, vanredne okolnosti uzrokovane pandemijom, zahtijevale su i posebne mjere i ograničenja, što se posebno odrazilo na saradnju sa djecom. Ipak, prilagođavajući se novonastalim uslovima i okolnostima, neke od aktivnosti su i realizovane.

Međunarodni dan bezbjednog interneta

Ombudsman za djecu već desetu godinu zaredom organizuje aktivnosti s ciljem podsticanja i promovisanja bezbjednije i odgovornije upotrebe savremene tehnologije i mobilnih uređaja među mladima i djecom, ali i među roditeljima. Svake godine na drugi dan druge sedmice drugog mjeseca obilježava se Dan bezbjednog interneta. U izvještajnom periodu to je bio 11.02.2020. godine, a tema Dana bezbjednog interneta je „Zajedno za bolji internet”.

Dan bezbjednog interneta se obilježava u oko 150 zemalja širom svijeta, što govori o značaju i važnosti bezbjedne upotrebe ove globalne računarske mreže. Predstavnici Ombudsman za djecu su u OŠ „Stanko Rakita” Banja Luka zajedno sa devetim razredima organizovali radionicu - Zajedno za bolji internet i tom prilikom su učenici učestvovali u mini kvizu poznavanja bezbjednog korištenja interneta.

Međunarodni dan bezbjednog interneta je prilika da zajedno ukažemo na prisutnost modernih tehnologija u odrastanju djece, ali i da djeci pomognemo da se u ovom svijetu pravilno orjentišu, da izbjegnu rizike i opasnosti kojima mogu biti izloženi, da zaštite svoja prava i interese.

Kao što već godinama ukazuje Ombudsman za djecu, jedina sigurna zaštita za djecu je blagovremeno učenje djece o prednostima i rizicima koje internet nudi. Samo djeca koja to znaju i koja imaju dovoljno informacija o tome mogu da uoče situacije koje ih povrijeđuju i ugrožavaju, te mogu pravovremeno i adekvatno da reaguju i da zatraže pomoć i zaštitu.

Asocijacija srednjoškolaca BiH u posjeti Ombudsmansu za djecu

Ombudsman za djecu je u situaciji izazvanoj pandemijom nastavio saradnju sa djecom, pa je u okviru te saradnje bio domaćin predstavnicima Asocijacije srednjoškolaca BiH-Lokalni tim Bijeljina, u sklopu realizacije projekta „Yuo”, čiji cilj je da srednjoškolci posjete određene ustanove, institucije i pojedince, koji mogu doprinijeti napredovanju mladih i širenu znanja o značaju i ulozi određenih društvenih subjekata u životu djece i mladih. S tim u vezi, iskazali su želju da se upoznaju i sa ulogom i značajem Ombudsmana za djecu.

Poštujući sve preporučene mjere zaštite, zbog trenutne epidemiološke situacije, Ombudsmansa za djecu je posjetilo šestoro srednjoškolaca iz pet srednjih škola (Gimnazija, Tehnička, Poljoprivredna i Ekonomski škola iz Bijeljine i Srednja stručna škola Janja). Oni su upoznati sa ulogom, značajem i nadležnostima Ombudsmana za djecu, a pokazali su posebno interesovanje

za Konvenciju o pravima djeteta i njenu primjenu, kao i za primjere povrede prava djeteta u lokalnoj zajednici i modalitetu u njihovoj zaštiti. Iskazali su zainteresovanost i spremnost da sarađuju sa Ombudsmanom za djecu i želju da budu saradnici Ombudsmana za djecu u promociji prava i interesa djeteta.

Zlatni septembar-mjesec podrške djeci oboljeloj od raka

U Doboju je organizovano obilježavanje „Zlatnog septembra - mjeseca podrške djeci oboljeloj od raka“. Događaj je organizovao JU Dom zdravlja Doboј u saradnji sa Udruženjem roditelja djece oboljelih od malignih bolesti „Iskra“ Banja Luka. Podršku ovom događaju svojim prisustvom izrazili su i predstavnici Ombudsmana za djecu, predstavnici grada, javnih ustanova i udruženja građana. Cilj ove aktivnosti je podizanje svijesti o raku kod djece i adolescenata i problemima s kojima se susreću, o značaju pružanja podrške mališanima koji su oboljeli i njihovim porodicama, kako tokom perioda liječenja, tako i u periodu oporavka. Borba koju prolaze mališani i porodice je mukotrpna, teška, duga i prepuna neizvjesnosti. Pravo na zdravstvenu zaštitu je jedno od osnovnih prava UN Konvencije o pravima djeteta, a briga o najranjivijim kategorijama i njihovim porodicama koje se bore sa teškim bolestima je zadatak i obaveza ne samo zdravstvenog sistema, nego i cijelog društva u kome živimo.

Dječija nedjelja, 5.-11. oktobar 2020.

Svake godine u prvoj sedmici mjeseca oktobra obilježava se „Dječija nedjelja“, nedjelja u kojoj se promovišu prava djeteta uz različite kulturno-obrazovne i sportske aktivnosti namijenjene djeci.

Manifestacija Dječija nedjelja u izvještajnom periodu obilježena je u vremenu od 05. do 11. oktobra pod zajedničkim sloganom: „Zdravo tijelo, vedar duh“, a Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite u skladu sa Zakonom o dječijoj zaštiti donijelo je Program aktivnosti za vrijeme trajanja Dječije nedjelje u Republici Srpskoj, u koji su uključene aktivnosti Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstva porodice, omladine i sporta, Ministarstva prosvjete i kulture, Ombudsmana za djecu i aktivnosti gradova i opština. Zbog situacije uzrokovane virusom korona, sve aktivnosti i programi su održani u skladu sa epidemiološkim mjerama, uz poštovanje Preporuka JZU Instituta za javno zdravstvo Republike Srpske.

I Ombudsman za djecu je svoje aktivnosti prilagodio epidemiološkoj situaciji i preporučenim mjerama, pa su neke od aktivnosti organizovane „na daljinu“ putem različitih platformi.

Povodom početka „Dječije nedjelje“ u prostorijama Muzeja Republike Srpske je održana prigodna manifestacija, koju tradicionalno organizuje Muzej u saradnji sa Ombudsmanom za djecu.

Događaju su prisustvovala djeca i predstavnici iz Centra za obrazovanje, vaspitanje i rehabilitaciju slušanja i govora, Centra „Zaštiti me“, Udruženja roditelja djece oboljelih od malignih bolesti „Iskra“, Dječijeg doma „Rada Vranješević“, kao i djeca iz Servis centra „Dajte nam šansu-Zvjezdice“.

U Bijeljini je, u organizaciji Udruženje građana za promociju obrazovanja Roma „Otaharin“, manifestacijom na Gradskom trgu obilježena „Dječija nedjelja“.

Mališani Udruženja i Dječijeg vrtića „Čika Jova Zmaj”, prikazali su svoju kreativnost i vještine kroz crtanje i sportske igre. To je bila i prilika da se ukaže na važnost inkluzivnog i predškolskog obrazovanja, s posebnim akcentom na djecu iz marginalizovanih grupa, kao što su djeca iz romske populacije i djeca sa smetnjama u razvoju. Za mališane iz Vrtića „Čika Jova Zmaj” u Gradskoj upravi je organizovan svečani prijem, a djeci je simbolično dat ključ Grada za narednu sedmicu.

U sklopu obilježavanja „Dječije nedjelje”, a u okviru projekta „Vrtić je i moje pravo”, koji realizuje Odjeljenje za lokalni ekonomski razvoj i evropske integracije grada Bijeljina, u saradnji sa vrtićem „Čika Jova Zmaj” i Udruženjem građana za promociju obrazovanja Roma „Otaharin”, u Centru za kulturu „Semberija” u Bijeljini je organizovan okrugli sto na temu „Značaj ranog učenja i društvena inkluzija”.

Obilježavanje „Dječije nedjelje” u Bijeljini nastavljeno je u organizaciji „Dnevnog centra za djecu u riziku pri Centru za socijalni rad i dječijeg vrtića „Bajka”. Ovo veselo druženje je zbog preporučenih epidemioloških mjera realizovano u Gradskom parku. Za mališane je organizovano takmičenje u raznim sportskim aktivnostima. Pobjednici su nagrađeni aplauzom prisutnih.

Radionice „Zdrave navike”,

Povodom obilježavanja „Dječije nedjelje”, u saradnji sa Muzejom Republike Srpske, predstavnica Ombudsmana za djecu je održala radionicu „Zdrave navike” za djecu iz Dječijeg doma „Rada Vranješević”, za učenike od I do V razeda osnovne škole.

S obzirom na to da se Dječija nedjelja obilježava pod zajedničkim sloganom „Zdravo tijelo, vedar duh”, za radionicu je odabrana tema o zdravim životnim navikama, prije svega navikama održavanja lične higijene u funkciji zdravlja. Period ranog djetinjstva predstavlja „idealni prostor” za sticanje znanja, navika i svijesti o potrebi usvajanja zdravog načina života. Ponašanje koje vodi zdravlju, usvojeno u početnim godinama djetinjstva i školovanja, ostaje „ugrađeno” i dobrom dijelom čini temelj kasnijeg stila života. Djeca su aktivno učestvovala u radionici, otvoreno govorila o svojim higijenskim i zdravim navikama, sa mnoštvom primjera iz svakodnevnog života i pri tome su pokazala spremnost za popravljanje loših i usvajanje novih obrazaca zdravih navika.

U nastavku saradnje sa Muzejom Republike Srpske, povodom obilježavanja „Dječije nedjelje”, radionica „Zdrave navike” održana je i za djecu iz predškolske ustanove „Maslačak” Banja Luka. Predškolci su pokazali zavidno znanje o pravima djeteta jezikom primjerenim djeci, a zdrave životne navike svakako su dio njihove svakodnevnice, pa su svojim riječima ukazivala na to što je dobro, a što ne treba raditi i kako čuvati svoje zdravlje. Velika je uloga roditelja/staratelja, vaspitača i svih odraslih u edukaciji djece od najranijeg doba o njihovim pravima, ali i obavezama, a ova Dječija nedjelja je idealan period da se ta prava dodatno promovišu, uz podsjećanje na važnost njihovog poštovanja cijele godine.

Obilježavanje Međunarodnog dana djeteta

U okviru obilježavanja Međunarodnog dana djeteta, Ombudsman za djecu je, uz podršku Ministarstva porodice, omladine i sporta, organizovao online aktivnosti sa učenicima srednjih škola Republike Srpske. Aktivnosti su se odvijale 24. novembra, kada je održana radionica „Nasilje u porodici i uticaj na djecu” i 26. novembra kada je održana panel diskusija „COVID 19 i

mladi". U toku priprema, Ombudsman za djecu uputio je javni poziv srednjoškolcima da se dobrovoljno prijave za učešće, što je ovim aktivnostima dalo posebno obilježje, jer je učešće bilo na osnovu iskazanog interesa.

Tokom prve aktivnosti, srednjoškolci iz Trebinja, Doboja i Dervente imali su priliku da nauče o karakteristikama i oblicima nasilja, sa fokusom na nasilje u porodici i uticaj na djecu, posebno u situaciji pandemije uzrokovane virusom korona. Radionica je imala interaktivni karakter i učesnici su iznosili svoja iskustva, stavove i postavljali različita pitanja. Tokom radionice, imali su priliku i da upoznaju mladu savjetnicu Ombudsmana za djecu iz Doboja, koja im je prenijela svoja iskustva u okviru angažmana i saradnje sa Ombudsmanom za djecu.

Tokom druge aktivnosti, panel diskusije na temu „COVID 19 i mlađi”, srednjoškolci iz Rogatice, Trebinja, Dervente i Doboja su sa predstavnicima Ombudsmana za djecu, razgovarali o uticaju koji situacija uzrokovana virusom korona ima na njihov porodični, školski i društveni život. Učesnici u razgovoru su istakli da se njihov dotadašnji način života značajno promjenio, u vrijeme kad je proglašeno vanredno stanje i kada je svima bilo ograničeno kretanje. Istakli su da su u porodici svi članovi bili veoma uznemireni i uplašeni za život i zdravlje, da su pred uvođenje vanredne situacije, odnosno vanrednog stanja, osjećali neizvjesnost i paniku povodom povećane kupovine raznih životnih artikala i zbog toga i povećan strah od siromaštva u budućnosti. Strah, uznemirenost, usamljenost ali i tuga su bila stanja kojima su svakodnevno bili izloženi. Pored toga, kod roditelja se pojavio i strah od gubitka radnog mjesta, odnosno prestanka radnog odnosa, što je dodatno stvaralo nervozu i loše stanje u porodici. Istakli su da je u takvoj situaciji koja je za njih dugo trajala, dolazilo i do pojave porodičnog nasilja, najčešće verbalnog, upravo zbog psihoze koja je tih dana bila kod većine prisutna. Djeca u porodicama koje su disfunkcionalne, čiji su roditelji razdvojeni ili razvedeni su bila suočena i sa dodatnim problemom održavanja komunikacije i ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim ne žive u zajednici.

Najviše pažnje mlađi su posvetili segmentu obrazovanja. Iznijeli su svoje stavove o nastavi, o prednostima i nedostacima online i nastave „uživo” koja se odvija u školama, poštovanju epidemioloških mjera i načinima druženja i međusobne komunikacije u novonastalim uslovima. Nastala situacija i mnogobrojne promjene odrazili su se i na njihov školski život. U vrijeme vanrednog stanja škole su obustavile dotadašnji način rada, organizovana je nastava na daljinu, a učesnici su se složili da im nastava na daljinu nije ispunila očekivanja i da smatraju da je ipak klasična nastava i pohađanje iste mnogo bolje. Kao jedan od razloga naveli su i u nekim slučajevima nedovoljnu tehničku opremljenost i sposobljenost za praćenje takve nastave. Istakli su da su se u tim danima osjećali usamljeno, tužno, uplašeno i zabrinuto, te da su takvim stanjem bili veoma nezadovoljni. Kao razloge za svoje nezadovoljstvo istakli su da su imali manju želju za učenjem, da je predavanje i objašnjavanje nastavnika trajalo kraće nego na časovima klasične nastave, da nisu bili u mogućnosti da traže dodatno objašnjenje, da im takav način predavanja nije bio dovoljan, te da ispitivanje odnosno njihovo prezentovanje znanja možda i nije predstavljalo stvarni odraz znanja. Zajednički stav učesnika u diskusiji je da ne bi voljeli da se nastava na daljinu ponovi i da je ovakav vid nastave prihvatljiv samo kao krajnje nužan zbog zaštite zdravlja, te bi nastavu radije pohađali redovno i u klasičnom obliku.

Zaključili su da im nedostaje klasična nastava, druženja u školi, ekskurzije i izleti, te da su zabrinuti da li će osjetiti posljedice u nastavku školovanja i tokom studiranja zbog smanjenog obima učenja. Srednjoškolci su iznijeli niz autentičnih stavova i mišljenja kojima će biti posvećena dužna pažnja u narednim aktivnostima Ombudsmana za djecu, a koje će izvjesno je, biti posvećene ovoj temi.

VI SARADNJA SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA

U okolnostima izazvanim pandemijom korona virusa saradnja sa nevladinim organizacijama značajno je redukovana. Iako je ova saradnja za Ombudsmana za djecu veoma važna, jer su nevladine organizacije zbog svog neposrednog rada na terenu i sa raznim korisnicima usluga, kvalitetan izvor saznanja o različitim problemima s kojima se u praksi susreću njihovi članovi, okolnosti su, u izvještajnom periodu, značajno uticale i na njihov rad i posebno na neposredan kontakt sa korisnicima, a prilagođavanje novim uslovima rada zahtijevalo je i vrijeme i finansijska sredstva.

U određenom broju slučajeva, nevladine organizacije su se obraćale Ombudsmanu za djecu sa prijavama/žalbama u konkretnim pojedinačnim slučajevima, uglavnom vezano za različite oblike nasilja nad djecom.

Neke od realizovanih aktivnosti u izvještajnom periodu:

„**Snažniji glas za djecu**“ je mreža nevladinih organizacija koja je bila nosilac aktivnosti na izradi Smjenica za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta. Promocija i prezentacija Smjernica obavljena je i u izvještajnom periodu, putem ZOOM platforme, za zaposlene u vaspitno-obrazovnim ustanovama i centrima za socijalni rad. U promociji i prezentaciji Smjernica aktivno je učestvovao i Ombudsman za djecu, kao jedan od autora urađenih Smjernica.

Značajna saradnja sa **UG „OTAHARIN“** Bijeljina nastavljena je i u ovom izvještajnom periodu, razmjenjivanjem mišljenja, informacija sa predstavnicima Udruženja, u cilju dobijanja potrebnih informacija o mjerama koje preduzimaju u zaštiti ove osjetljive kategorije djece. U izvještajnom periodu pažnja je posebno usmjerena na Strateški okvir EU-a za ravnopravnost, uljučivanje i učešće Roma, te kako se zahtjevi Okvira EU mogu prenijeti u Bosnu i Hercegovinu.

Saradnja sa **Društvom psihologa Republike Srpske** odvijala se i u izvještajnom periodu, a vezano za realizaciju programa - Referalni mehanizam podrške djeci u školama Republike Srpske. Kako bi vaspitno-obrazovni sistem blagovremeno prepoznao potrebe djece, te im u skladu sa istima pružio odgovarajuću podršku, u škole je uveden program jedinstvene, sistematicne i funkcionalne podrške djeci. Praćenje realizacije programa-pravovremeno reagovanje, ali i preventivno djelovanje, ključno je u njegovoj realizaciji.

U izvještajnom periodu posebna saradnja je ostvarena sa nevladinom organizacijom **My Right**, na promociji i prezentaciji Indikatora za praćenje i realizaciju inkluzivnog obrazovanja. U cilju ostvarivanja osnovnog prava djeteta-prava na obrazovanje, bez diskriminacije i na osnovu jednakih mogućnosti, države su obavezne osigurati inkluzivni sistem obrazovanja na svim nivoima. S tim u vezi, a u skladu sa članom 24. Konvencije, urađeni su Indikatori za praćenje realizacije inkluzivnog obrazovanja.

Ombudsman za djecu je tokom izvještajnog perioda učestvovao, putem različitih platformi, događajima (radionicama, okruglim stolovima, konferencijama, manifestacijama, i sl.) koje su organizovala ova udruženja, s ciljem usmjeravanja pažnje javnosti na konkretne probleme i ukazivanja na potrebu sistemskih rješenja.

VII SARADNJA SA INSTITUCIJAMA

Izveštajnu godinu dominantno je obilježila borba sa pandemijom izazvana virusom korona, što je kao i za najveći broj aktivnosti u društvu uopšte, uticalo i na saradnju Ombudsmana za djecu i nadležnih ustanova, organizacija i institucija. Izostali su uobičajeni direktni sastanci, dogовори, konferencije, seminari, sve se uglavnom realizovalo na različitim on line platformama. Osim toga, postupci koji su se direktno ili indirektno odnosili na prava djece, a vođeni su u nadležnim centrima za socijalni rad, službama socijalne i dječje zaštite, ili u sudovima, su trajali mnogo duže od zakonom propisanih rokova. Na obraćanja Ombudsmana za djecu o neophodnosti okončanja postupaka u razumnom roku, a u najboljem interesu djece, najčešći odgovori iz ovih ustanova su bili da je „djelovanje institucija/sudova usporeno zbog stanja pandemije i rada u manjem kapacitetu”. Mora se priznati da je ovo još uvijek često „izgovor” za nereagovanje u zakonom predviđenim rokovima.

Prijave po kojima je Ombudsman za djecu postupao i u izveštajnom periodu ukazuju na povrede prava djeteta po različitim osnovama i različitim oblastima.

Ombudsmana za djecu se vrlo često obraćao Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite, što je i očekivano s obzirom na nadležnosti centara za socijalni rad i službi socijalne i dječje zaštite u postupcima za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta. U jednom broju slučajeva na zahtjev Ombudsmana za djecu obavljen je stručni nadzor u postupanju centara za socijalni rad, čiji rezultati pored zaštite djeteta u konkretnom slučaju treba da doprinesu i zaštiti djece u svim budućim sličnim situacijama. Bez obzira na broj prijava u ovom resoru, i uvijek nove situacije kojima se ukazuje na povredu prava djeteta u postupcima pred centrima/službama za socijalni rad za socijalni rad, nadzor u postupanju službi je ključan.

Centri/službe za socijalni rad u svojim odgovorima ističu i brojne probleme u vezi sa primjenom Porodičnog zakona, ali i problem nedefinisanih procedura postupanja u različitim segmentima, što dovodi do različitog pristupa u istim situacijama.

Ministarstvo prosvjete i kulture spada u red onih ministarstava kojim se Ombudsman za djecu češće obraćao, po različitim osnovama, a najčešće vezano za sistemsko definisanje određenih pitanja. Problem na koji se i dalje ukazuje su česte izmjene zakona koje ne prati i donošenje potrebnih podzakonskih akata u zakonom određenom roku. U 2017. godini donesen je Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, koji obavezuje na donošenje brojnih podzakonskih akata. U izveštajnom periodu jedan broj pravilnika je donesen, ali nažalost još uvijek nije donesen Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika, tako da škole još uvijek postupaju po pravilnicima škola, iako zakon obavezuje na donošenje jedinstvenog pravilnika po kome bi postupale sve škole i u svim slučajevima povrede obaveza učenika u vaspitno-obrazovnim ustanovama.

Slična je situacija i sa Zakonom o školovanju i stipendiraju mladih talenata⁹³, koji je stupio na snagu 2010. godine, a Pravilnik o kriterijumima i postupku za identifikovanje, praćenje i utvrđivanje mladog talenta još uvijek nije donijet. Ombudsman za djecu je još 2016. godine Ministarstvu prosvjete i kulture uputio Preporuku⁹⁴ za donošenje istog.

⁹³ Zakon o školovanju i stipendiraju mladih talenata, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 73/10

⁹⁴ Preporuka broj: 1733-31-PŽS-20/16

U zaštiti prava i interesa djece, a u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima, Ombudsman za djecu se i u izvještajnom periodu obraćao i inspekcijskim službama, najčešće Prosvetnoj inspekciji. Ovim izvještajem, kao i prethodnim, posebno se ukazuje da blagovremeno djelovanje inspekcijskih službi, u pojedinačnim slučajevima, treba da preventivno djeluje ne samo na kontrolisani organ, već i na sve druge. Zato se aktivnosti u jačanju inspekcijskih službi moraju usmjeriti na njihovo preventivno djelovanje, na način da su njihovi nalazi, koji ne uključuju podatke o školi i posebno ne o učeniku, već o prisutnosti problema, o pojavi, dostupni ne samo školi u kojoj su vršili nadzor već, i svim drugim školama.

Saradnja sa Republičkim pedagoškim zavodom je kontinuirana, kako u postupanju u pojedinačnim predmetima, tako i u dijelu nadzora, ali i predlaganju mjera za unaprijeđenje zaštite djece po različitim osnovama.

Ombudsman za djecu je i ove godine sarađivao sa jednim brojem predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola, ali zbog epidemioloških mjera, nažalost, nisu održane radionice sa djecom u školama, i izostala je ta vrsta saradnje sa školama i direktna komunikacija sa djecom. Saradnja sa vaspitno-obrazovnim ustanovama se može ocijeniti kao zadovoljavajuća, u smislu da po zahtjevu Ombudsmana za djecu škole dostavljaju tražene odgovore, spremne su na saradnju, ali i to što same škole ukazuju i na probleme postojećeg normativnog okvira i nedostatak definisanih jasnih pravila i procedura u mnogim oblastima, a što za posljedicu može da ima povredu prava i interesa djeteta.

Sa JU Javni fond za dječiju zaštitu, Ombudsman za djecu ostvaruje saradnju prije svega u realizaciji projekta „Socijalizacije djece Republike Srpske“ i svojim angažovanjem pokušava dati doprinos naporima Fonda u realizaciji ove aktivnosti koja se godinama realizuje na zadovoljstvo velikog broja djece i njihovih roditelja.

U izvještajnom periodu saradnja sa Fondom je bila vezana za donošenje konačne odluke o (ne)realizaciji projekta „Socijalizacije djece“ u 2020. godini u uslovima pandemije izazvane korona virusom, a imajući u vidu najbolji interes djece-potencijalnih učesnika u Projektu.

Ostvarena je saradnja i sa zdravstvenim ustanovama, za brojna pitanja za koja smo ih kontaktirali. Svojim stručnim znanjem i profesionalnim iskustvom bili su podrška Ombudsmanu za djecu za pitanja koja zahtijevaju posebna stručna znanja, kao što su dileme vezane za specifičnosti epidemiološke zaštite djece u vrijeme pandemije, zatim maloljetne porodilje, djeца i alkohol, narkomanija.

Saradnja je nastavljena i sa Muzejom Republike Srpske, koji je i ove godine bio inicijator zajedničkog djelovanja u promociji prava djeteta, u skladu sa epidemiološkim mjerama. Djelovanje ove ustanove na promociji prava djeteta je sve prepoznatljivije.

I tokom 2020. godine saradnja je nastavljena sa jednim brojem lokalnih zajednica, koliko su to uslovi dozvoljavali, sa ciljem približavanja Ombudsmana za djecu i njenih ovlaštenja, kako nadležnim gradskim i opštinskim službama, vaspitno-obrazovnim ustanovama i ustanovama socijalnog staranja, tako i djeci, njihovim roditeljima i nevladinim organizacijama.

VIII   ODNOSI SA JAVNOŠĆU

Jačanje sistema dječije zaštite zahtijeva, između ostalog i izvještavanje o svim pitanjima dječijeg odrastanja i ukazivanje na one situacije i pojave koje mogu dovesti do povrede i ugrožavanja prava djeteta.

Pažnja javnosti u izvještajnom periodu, uslijed vanrednih okolnosti izazvanih korona virusom, bila je usmjerena na rad nadležnih službi i institucija koje su prvenstveno radile na spriječavanju širenja virusa i zaštiti zdravlja stanovništva. Zbog toga je zanimanje medija za aktivnosti Ombudsmana za djecu bio prilično redukovano, posebno ako se ima u vidu da su brojne aktivnosti i Ombudsmana za djecu, ali i drugih nadležnih institucija za zaštitu prava djece, odložene za vrijeme kada će to epidemiološka situacija dozvoljavati. U 2020. godini zaprimljeno je 48 obraćanja medija koja su se odnosila gotovo na sva pitanja koja se tiču odrastanja djece.

U izvještajnom periodu, zbog epidemiološke situacije i učešće predstavnika Ombudsmana za djecu u TV emisijama je bilo u skladu sa preporučenim epidemiološkim mjerama, a za informisanje javnosti korištena su i druga sredstva - odgovori na zahtjeve medija, saopštenja za javnost i slično.

Mediji su se i u izvještajnom periodu interesovali za teme koje se najčešće odnose na probleme u oblasti obrazovanja, vršnjačkog nasilja, nasilja u porodici nad maloljetnom djecom, seksualno zlostavljanje i iskorišćavanje djece, prevencija fizičkog nasilja nad djecom i mnoge druge teme vezane za djecu i ostvarivanje njihovih prava.

Fokus interesovanja medija bio je i maloljetnička delinkvencija kao i maloljetnički brakovi, te maloljetničke trudnoće.

Iзвјештавање о djeci koja su u sukobu sa zakonom, o djeci koja su žrtve bilo kog oblika nasilja, o djeci koja su u stanju teške socijalne potrebe, o bolesnoj djeci i sličnim situacijama, zahtijeva posebnu pažnju i poseban pristup. Pri tom izvještavanju neophodno je izbjegavati kvalifikacije koje su pogrdne ili koje dovode do njihove diskriminacije, kao npr. huligan, kriminalac, siroče, dijete iz doma, invalid, hendikepirano dijete.

Siromaštvo djece, zaštita djece od bolesti ovisnosti alkohola i droga, odnos prema djeci prilikom razvoda braka - pitanje alimentacije, te iskorištavanje djece putem dječijeg rada, bili su takođe predmet interesovanja medija.

Novinari su pisali i o odnosu institucija prema djeci sa poteškoćama u razvoju i pitali zašto nema udžbenika u inkluzivnoj nastavi u školskom sistemu, kao i angažovanje asistenata u nastavi.

Sva prava garantovana Konvencijom o pravima djeteta pripadaju svakom djetetu, a obaveza je svih, uključujući i medije, da ono što rade kada su djeca u pitanju bude u njihovom najboljem interesu.

Pravo na privatnost i zaštita identiteta djeteta mora biti omogućena svakom djetetu. Izvještavanje na način koji nije u najboljem interesu djeteta, npr. opisivanje pojedinačnih događaja sa podacima iz kojih se dijete može lako prepoznati (inicijali djeteta, ime roditelja, objavljena fotografija, naziv škole koju pohađa, porodične prilike...) dodatno ugrožava dijete, a prije svega njegovo pravo na zaštitu privatnosti.

To istovremeno može obeshrabriti prijavljivanje različitih oblika nasilja nad djecom, jer i roditelji i djeca poučeni nekim iskustvima, žele se zaštiti od situacije da su povjerljivi podaci iz njihovog života javno objavljeni.

Primjetan je napredak u izvještavanju o djeci, ali se i dalje ukazuje da svako izvještavanje o djeci, posebno ako su žrtve nasilja i zlostavljanja, djecu izlaže na različite načine pažnji javnosti, te je zato vrlo važno interes javnosti usmjeriti na pojavu i problem, a ne na dijete i njegovu privatnost.

Ombudsman za djecu će i u narednom periodu nastaviti dobru saradnju sa medijima u cilju jačanja sistema dječje zaštite, a što između ostalog zahtijeva i izvještavanje o svim pitanjima dječjeg odrastanja, ali na način koji poštuje dostojanstvo djeteta i njegovo pravo na privatnost. Iz tih razloga će podsticati i druge subjekte zaštite na izvještavanje o djeci i ostvarivanje i zaštitu njihovih prava, ali na način koji zahtijeva dodatnu osjetljivost kako pravo djeteta na zaštitu ne bi dodatno bilo povrijeđeno.

IX OSTALE AKTIVNOSTI

I u izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je ostvario saradnju sa drugim institucijama i nevladinim organizacijama, učešćem na konferencijama, okruglom stolu ili radionicama, uglavnom putem različitih online platformi.

MEĐUNARODNI DOGAĐAJI

- 16-18.11.2020. godine 24. redovna godišnja Konferencija Evropske mreže ombudsmana za djecu ENOC i Generalna skupština ENOC održana online, na temu CRIA (Child Rights Impact Assessments).
- 2-4.12.2020. godine II Internacionalni kongres dječje i adolescentne psihoterapije pod nazivom „Značaj i mogućnosti psihosocijalne podrške u zaštiti djece i mladih, u doba i poslije COVID 19 pandemije”, putem Zoom platforme,
- 09.12.2020.godine, okrugli sto „Pandemija i ljudska prava – izazovi i dileme” putem Zoom platforme, u organizaciji Pokrajinskog zaštitnika građana Vojvodine,
- 18.12.2020. godine, okrugli sto pod nazivom „Prava djece u stanju potrebe – djeca migranata”, koji je održan putem aplikacije Zoom, u organizaciji Pokrajinskog zaštitnika građana Vojvodine.

PO POZIVU ORGANIZATORA

- Sarajevo 04.02.2020. godine u organizaciji Regulatorne agencije za komunikacije Bosne i Hercegovine, održan sastanak aktera u oblasti medijske i informacione pismenosti,
- Bijeljina konferencija „Zajedno za bolji položaj žena i djevojčica Romkinja”,
- Dobojski 27.02.2020. godine, u organizaciji Genesis Projecta, okrugli sto na temu „Obrazovna dijaloška platforma”,
- Sarajevo 27.02.2020. godine, u organizaciji Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine, trodnevna konferencija „Pristup djece pravdi”,
- Banja Luka, 24.7.2020. godine, putem Zoom aplikacije, okrugli sto na kojem su predstavljeni rezultati istraživanja o procjeni trenutnog stanja sigurnosti djece u obrazovnim i zdravstvenim ustanovama, sportskim klubovima i centrima za socijalni rad,
- Banja Luka, „Kreativni avgust” u organizaciji Omladinskog centra „Zdravo da ste” ,
- Dobojski, 24.09.2020. godine, obilježavanje „Zlatnog septembra - mjeseca podrške djeci oboljeloj od raka”,
- Bijeljina 05.10.2020. godine, u organizaciji Udruženje građana za promociju obrazovanja Roma „Otaharin”, manifestacijom na Gradskom trgu, obilježavanje „Dječije nedjelje”,

- Doboј 06.10.2020. godine, u organizaciji Regionalnog udruženja stručnih radnika socijalne djelatnosti Doboј edukativni vebinar: „Potrebe djece i obitelji u „novom normalnom: Nužna prilagodba stručnjaka”,
- Bijeljina 06.10.2020. godine, okrugli sto na temu „Značaj ranog učenja i društvena inkluzija”,
- Banja Luka, 09.10.2020. godine, promocija finalnog nacrta Akcionog plana za obrazovne potrebe Roma i Romkinja u Republici Srpskoj u okviru projekta „Dječija prava: Jednake šanse za obrazovanje”,
- Bijeljina 21.10.2020. godine, Okrugli sto na temu „Indikatori za praćenje implementacije inkluzivnog obrazovanja, primjene člana 24. Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom”,
- Bijeljina 06.11.2020. godine, V Godišnja stručna Konferencija socijalnog rada BiH sa međunarodnim učešćem na temu „Izazovi sistema socijalne zaštite u vanrednim okolnostima” u organizaciji Saveza socijalnih radnika i drugih radnika socijalne djelatnosti BiH, uz podršku Misije OSCE-a, UNICEF-a i Save the children,
- Banja Luka 19.11.2020. godine, prezentacija Smjernica za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta,
- Banja Luka 19.11.2020. godine, online seminar „Eksploracija djece kroz dječiji brak” u organizaciji misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini,
- Banja Luka 3.12.2020. godine, webinar „Diskusija o važnosti novog Strateškog okvira EU za ravnopravnost, uključivanje i učešće Roma”, u organizaciji udruženje građana za promociju obrazovanja Roma „Otaharin”,
- Banja Luka 11.12.2020. godine, prezentacija „Procjena pristupa Romkinja pravima i uslugama iz oblasti socijalne zaštite”, u organizaciji misije OSCE u BiH,
- Banja Luka 17.12.2020. godine „Sigurnost djece online“- prezentacija smjernica i edukativnih materijala o online sigurnosti djece u organizaciji Regulatorne agencije za komunikacije (RAK) i ITU.

DOGAĐAJI U ORGANIZACIJI OMBUDSMANA ZA DJECU

- Banja Luka, 11.02.2020. godine, obilježavanje Međunarodnog dana sigurnog intereneta, „Zajedno za bolji Internet”,
- Banja Luka, 05.10.2020. godine, povodom početka „Dječije nedjelje” u Muzeju Republike Srpske održana prigodna manifestacija,
- Banja Luka, 06.10.2020. godine, povodom obilježavanja „Dječije nedjelje”, održane su radionice „Zdrave navike” za djecu iz Dječijeg doma „Rada Vranješević”,
- Banja Luka, 07.10.2020. godine, povodom obilježavanja „Dječije nedjelje”, radionica „Zdrave navike” za djecu iz predškolske ustanove „Maslačak” Banja Luka,
- Doboј, 24.i 27.11.2020. godine, u okviru obilježavanja Međunarodnog dana djeteta, uz podršku Ministarstva za porodicu, omladinu i sport organizovane su online aktivnosti sa učenicima srednjih škola Republike Srpske.

X Izvršenje budžeta za 2020. godinu

Red.b roj	Analitički konto	NAZIV KONTA	IZNOS U KM
	4111	Rashodi za lična primanja zaposlenih	736,829.34
I	411100	Rashodi za bruto plate	700,457.25
1	4111-11	Rashodi za osnovnu platu	404,625.73
2	4111-12	Rashodi za osnovnu platu-porez na dohodak	32,813.17
3	4111-31	Rashodi za uvećanje osnovne plate po osnovu minulog rada	30,595.27
4	4111-36	Rashodi za uvećanje osnovne plate-porez na dohodak	2,683.15
5	4111-92	Rashodi za doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje	129,585.28
6	4111-95	Rashodi za doprinose zdravstveno osiguranje	84,055.24
7	4111-97	Rashodi za doprinose za osiguranje od nezaposlenosti	4,191.50
8	4111-98	Rashodi za doprinose za dječiju zaštitu	11,907.91
II	4112	Rashodi za bruto naknade troškova i ostalih ličnih primanja zaposlenih po osnovu rada	8,928.02
1	4112-11	Rashodi za naknade za prevoz na posao i s posla	4,092.00
2	4112-61	Rashodi po osnovu dnevnic za službena putovanja u zemlji(neto)	240.00
3	4112-62	Rashodi po osnovu dnevnic za službena putovanja u inostranstvu(neto)	176.02
4	4112-81	Rashodi za penzijski doprinos za dobrovoljno penzijsko osiguranje na teret poslodavca	4,420.00
III	4113	Rashodi po osnovu plata zaposlenih za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada plata	11,674.05
1	4113-11	Rashodi za naknadu plata za vrijeme bolovanja koji se ne refundiraju	8,315.85
2	4113-17	Rashodi za naknadu plata za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada plata koje se ne refundiraju-porez na dohodak	432.39
3	4113-18	Rashodi za uvećanje osnovne plate po osnovu minulog rada za vrijeme bolovanja	104.98
4	4113-92	Rashodi za doprinose na naknadu plata za penzijsko i invalidsko osiguranje za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada koje se ne refundiraju	1,590.98
5	4113-93	Rashodi za doprinose na naknadu plata za zdravstveno osiguranje za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada koje se ne refundiraju	1,032.00
6	4113-94	Rashodi za doprinose na naknadu plata za osiguranje od nezaposlenosti za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada koje se ne refundiraju	51.65
7	4113-95	Rashodi za doprinose na naknadu plata za dječiju zaštitu za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada koje se ne refundiraju	146.20
IV	4114	Rashodi za otpremnine i jednokratne pomoći (bruto)	15,770.02
1	4114-11	Rashodi za otpremnine po kolektivnom ugovoru	9,061.02

2	4114-12	Rashodi za novčane pomoći prilikom rođenja djeteta	969.00
3	4114-19	Rashodi za ostale jednokratne pomoći	5,740.00
V	4121	Rashodi po osnovu zakupa	40,791.96
1	4121-12	Rashodi za zakup poslovnih objekata i prostora	40,791.96
VI	4122	Rashodi po osnovu utroška energije, komunalnih, komunikacionih i transportnih usluga	27,889.91
1	4122-11	Rashodi po osnovu utroška električne energije	2,668.49
2	4122-12	Rashodi za centralno grijanja	8,093.26
3	4122-21	Rashodi za uslugu vodovoda i kanalizacije	333.50
4	4122-22	Rashodi za usluge odvoza smeća	1,109.55
5	4122-24	Rashodi za usluge održavanja čistoće	2,371.44
6	4122-31	Rashodi za usluge korišćenja usluga fiksnog telefona	3,803.68
7	4122-32	Rashodi za usluge korišćenja usluga mobilnog telefona	3,220.69
8	4122-33	Rashodi za usluge korišćenja interneta	2,966.85
9	4122-34	Rashodi za poštanske usluge	1,217.82
10	4122-39	Rashodi za ostale komunikacione usluge-iznajmljena linija	2,104.63
VII	4123	Rashodi za režijski materijal	4,012.74
1	4123-11	Rashodi za kompjuterski materijal	720.20
2	4123-13-	Rashodi za registratore, fascikle i omote	732.84
3	4123-19	Rashodi za ostali kancelarijski materijal	920.90
4	4123-22	Rashodi za pomagala za održavanje čistoće	301.14
5	4123-29	Rashodi za ostali materijal za održavanje čistoće	850.16
6	4123-31	Rashodi za dnevnu štampu	195.00
7	4123-32	Rashodi za službena glasila	292.50
VIII	4125	Rashodi za tekuće održavanje	4,195.33
1	4125-31	Rashodi za tekuće održavanje prevoznih sredstava	1,874.14
2	4125-32	Rashodi za tekuće održavanje kancelarijske opreme	719.26
3	4125-33	Rashodi za tekuće održavanje komunikacione opreme	1,402.83
	4125-34	Rashodi za održavanje grijne, rashladne i zaštitne opreme	199.10
IX	4126	Rashodi po osnovu putovanja i smještaja	3,597.03
1	4126-19	Ostali rashodi po osnovu službenih putovanja u zemlji	169.50
2	4126-31	Rashodi po osnovu utroška benzina	3,427.53
4127	Rashodi za stručne usluge		2,892.62
1	4127-21	Rashodi za osiguranje vozila	911.86
2	4127-25	Rashodi za osiguranje zaposlenih	461.51
3	4127-31	Rashodi za usluge štampanja, grafičke obrade, kopiranja i sl.	776.88
4	4127-73	Rashodi za usluge održavanja licenci	742.37
XI	4129	Ostali neklasifikovani rashodi	30,945.70
1	4129-22	Rashodi po osnovu kotizacija za seminare, savjetovanja i simp. za zaposlene	460.00
	4129-37	Rashodi za bruto naknade po ugovoru o djelu	24,055.86

2	4129-41	Rashodi po osnovu reprezentacije u zemlji	637.48
3	4129-43	Rashodi po osnovu organizacije prijema, manifestacija i sl.	1,000.00
4	4129-72	Rashodi po osnovu doprinosa za profesionalnu rehabilitaciju invalida	1,432.32
5	4129-73	Rashodi za takse i naknade za registraciju vozila	1,010.96
6	4129-92	Rashodi po osnovu članarina	2,151.41
7	4129-99	Ostali nepomenuti rashodi	197.67
XII	5113	Izdaci za nabavku postrojenja i opreme	2,000.00
1	5113-35	Izdaci za nabavku računarske opreme	2,000.00
		ODOBREN BUDŽET ZA 2020.GODINU	870,100.00
		UKUPNO REALIZOVAVANO U 2020.GODINI	853,154.63
		OSTALO OD UKUPNO ODOBRENIH SREDSTAVA	16,945.37

SREDSTVA DOBIJENA OD DONATORA U 2020.GODINI	
Tekući grantovi od pravnih lica u zemlji (Ministarstvo porodice, omladine i sporta)	2500.00
UKUPNO SREDSTAVA OD DONACIJA-GRANTOVI	2500.00

XI PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2021. GODINU

Ombudsman za djecu će u 2021. godini, u skladu sa Zakonom utvrđenim ovlaštenjima, preduzimati sve neophodne aktivnosti, kao i u prethodnom periodu i to:

- pratiti usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece, sa Ustavom Republike Srpske i UN Konvencijom UN o pravima djeteta;
- pratiti primjenu zakona i drugih propisa u oblasti ostvarivanja prava djeteta u različitim resorima, te predlagati mjere i aktivnosti na otklanjanju onih postupanja koja dovode do povrede prava djeteta;
- kontinuirano raditi po prijavama kojima se ukazuje na povredu prava i interesa djece;
- preduzimati mjere za unaprijeđenje sistema zaštite,
- raditi na promociji dječijih prava.

I u 2021. godini Ombudsman za djecu će insistirati na već ranije upućenim inicijativama i preporukama, a naročito na:

- Izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, na šta se ukazuje i ovim Izvještajem;
- Donošenju Zakona o tzv. „Alimentacionom fondu“;
- Donošenju Dugoročnog strateškog dokumenta za unaprijeđenje društvene brige za djecu.

Svoje djelovanje Ombudsman za djecu će u 2021. godini dodatno usmjeriti i na:

- ostvarivanje prava djece sa smetnjama u razvoju, posebno na:
- donošenje Protokola – uputstva o koordinaciji i saradnji svih subjekata zaštite nadležnih za pružanje podrške djeci sa smetnjama u razvoju (izrada posebnog Izvještaja od strane Ombudsmana za djecu imajući u vidu dugo trajanje postupka od podnošenja zahtjeva za procjenu potreba djeteta do same procjene od strane nadležne Komisije centra/službi za socijalni rad, kao i saradnje sa stručnim opservacionim timovima u školama);
- sveobuhvatno istraživanje (ne)postojanja arhitektonskih barijera u svim vaspitno-obrazovnim ustanovama i ustanovama kulture, nakon toga definisanje Preporuke za otklanjanje istih;
- proširivanje kruga zanimanja koja mogu da pohađaju djeca s posebnim obrazovnim potrebama;
- izradu udžbenika za utvrđene posebne programe za učenike određene vrste i stepena ometenosti;
- pravima i mogućnostima talentovanih učenik;
- ostvarivanje prava u skladu sa Zakonom o školovanju i stipendiranju mladih talenata;
- otvaranju Centra za talentovanu djecu u Republici Srpskoj, u skladu sa Zakonom.

U skladu sa epidemiološkom situacijom i propisanim mjerama, imajući u vidu prioritetno zaštitu zdravlja djece, Ombudsman za djecu će:

- ostvarivati saradnju sa djecom i školama, kako bi djecu upoznali sa njihovim pravima i mogućnostima zaštite tih prava, te ih podstakli na iznošenje njihovog mišljenja. Ako to ne

- bude bilo moguće direktnom saradnjom i posjetama školama, intenzivnije će se koristiti online radionice, putem različitih internet platformi;
- sa savjetima učenika nastaviti saradnju, aktuelizirajući teme i probleme o pitanjima za koje sami smatraju da ih treba dodatno definisati, ili o kojima trebaju više znati, kako bi zajedničkim radom doprinijeli njihovom kvalitetnijem ostvarivanju.

Ombudsman za djecu će nastaviti saradnju sa:

- nevladinim organizacijama o svim pitanjima u kojima se zajedničkim angažovanjem može dobiti bolji rezultat, posebno vezano za primjenu Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece;
- kao i sa institucijama ombudsmana zemalja okruženja;
- kao punopravni član ENOC-a i CRONSEE aktivno doprinositi unaprijeđenju rada ovih asocijacija.

Saradnja sa medijima će biti intenzivno nastavljena u cilju obavještavanja javnosti o stanju prava djeteta, povredi tih prava i aktivnostima Ombudsmana za djecu na unaprijeđenju situacije u pojedinim oblastima prava djeteta, te podsticati subjekte zaštite da svoj rad sa djecom učine transparentnijim i u zakonom datim okvirima i u skladu sa potrebama djece.

I u narednoj godini Ombudsman za djecu će posvetiti dužnu pažnju obilježavanju Dječje nedelje i Dana prava djeteta, Dana bezbjednog interneta, prije svega zbog promocije prava djeteta i aktivnije uloge svih subjekata institucija i organizacija u zaštiti djece i njihovih interesa.